

А.О. Єпіфанов, І.І. Д'яконова, І.В. Сало

БЮДЖЕТ УКРАЇНИ

Монографія
У двох книгах

Книга друга

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Суми
ДВНЗ "УАБС НБУ"
2010

УДК 336.14(477)
ББК 65Укр67
Є67

Рекомендовано до друку вченою радою Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України”, протокол № 3 від 02.07.2009.

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор,
проректор Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”

С.М. Козьменко;

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету ім. В.М. Каразіна

В.В. Глущенко;

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Сумського національного аграрного університету

А.В. Чупіс

Єпіфанов А.О.

Є67 Бюджет України [Текст] : монографія : у 2 кн. / А. О. Єпіфанов, І. І. Д’яконова, І. В. Сало. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010.

ISBN 978-966-8958-60-1

Книга друга : Виконання бюджету. – 2010. – 187 с.

ISBN 978-966-8958-62-5 (Кн. 2)

У книзі висвітлено основні положення бюджетної системи України, механізм формування доходів і видатків бюджету та ін.

Сподіваємось, що монографія стане джерелом знань для викладачів та студентів вузів різних ступенів акредитації та для фінансистів-практиків.

**УДК 336.14(477)
ББК 65Укр67**

**ISBN 978-966-8958-60-1
ISBN 978-966-8958-62-5 (Кн. 2)**

© Єпіфанов А. О., Д’яконова І. І., Сало І. В., 2010
© ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I. ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ	7
Глава I. Збалансованість бюджету – основа формування видатків	7
§ 1. Суть і розподіл видатків	7
§ 2. Склад видатків і збалансованість бюджетів	14
§ 3. Врегулювання взаємовідносин між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами	20
§ 4. Видатки республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів	31
Глава II. Складання і виконання розпису Державного бюджету України	47
§ 1. Визначення процедури складання і виконання розпису Державного бюджету України	47
§ 2. Складання розпису бюджету та внесення змін до нього	49
§ 3. Виконання розпису, тимчасове обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету та звітність	56
Глава III. Кошторис, кошторисний порядок фінансування видатків	58
§ 1. Кошторис бюджетних установ	58
§ 2. Кошторисний порядок фінансування видатків бюджетів	69
§ 3. Основні вимоги до виконання кошторису	80
Висновки до розділу I	87
Розділ II. ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ	88
Глава I. Виконання бюджетів усіх рівнів	88
§ 1. Організація виконання бюджетів	88
§ 2. Створення і розвиток державного казначейства	94
§ 3. Інформаційне забезпечення бюджетної діяльності	105
Глава II. Бюджетний облік	111
§ 1. Принципи організації і основні види обліку	111
§ 2. Бюджетний облік	116
Глава III. Державні цільові фонди	123
§ 1. Державний фонд охорони навколишнього природного середовища	123
§ 2. Пенсійний фонд України	124
§ 3. Фонд соціального захисту інвалідів	129
§ 4. Фонд соціального страхування	131

Глава IV. Контроль – основа цільового використання бюджетних коштів.....	134
§ 1. Теоретичне обґрунтування напрямів, видів та ефективності контролю	134
§ 2. Державний контроль.....	146
§ 3. Контроль – важливий елемент системи управління	150
§ 4. Контрольні функції державної та виконавчої влади.....	155
§ 5. Система внутрішнього контролю та шляхи її удосконалення	166
Висновки до розділу II.....	171
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	179
ДОДАТКИ	183

ВСТУП

Стабілізація і розвиток економіки значною мірою залежать від стану фінансів держави та їх складової – бюджету. Через бюджет держава акумулює кошти для фінансування пріоритетних напрямів виробництва, соціального розвитку, активізує заходи щодо економії коштів і їх надходження. Ось чому бюджетні відносини потребують державного регулювання, яке досягається, зокрема, шляхом чіткої регламентації бюджетної діяльності та впровадження виваженої податкової політики.

Формування видаткової частини бюджету слід здійснювати виходячи з необхідності врахування таких моментів: пріоритетного фінансування загальнодержавних програм, які сприяють забезпеченню економічного зростання; забезпечення своєчасної виплати у повному обсязі заробітної плати працівникам установ і організацій, що фінансуються з бюджету, соціальних виплат населенню та впровадження нормативних заходів з метою недопущення заборгованості по заробітній платі та соціальних виплат у майбутньому; визначення обсягів фінансування системи державних навчальних закладів, враховуючи потреби економіки України щодо фахівців певних галузей; забезпечення гарантованого державою безплатного медичного обслуговування населення, розвитку страхових засад його фінансування та надання послуг на платній основі.

Відповідно, необхідно створювати умови для будівництва житла за рахунок залучення коштів населення і довгострокового кредитування; визначення об'єктів фінансування капітальних вкладень за рахунок бюджетних коштів, як правило, через тендер з урахуванням пріоритетності галузей народного господарства та об'єктів, що найближчим часом даватимуть віддачу, з додатковим залученням довгострокових кредитів, власних коштів підприємств, іноземних інвестицій разом із розширенням небюджетних джерел фінансування капітальних вкладень; визначення видатків на оборону та правоохоронні органи з урахуванням подальшого реформування Збройних Сил України, зокрема ліквідації непрофільних та нефункціональних закладів підрозділів (поєднуючи такі заходи з удосконаленням форм і методів соціального захисту військовослужбовців); подальшого скорочення бюджетних

витрат, крім витрат на соціальний захист населення, соціально-культурні програми, утримання інститутів державної влади, погашення державної заборгованості за державними позиками, і спрямування цих коштів на першочергові заходи.

Слід також впроваджувати механізм, за яким фінансування видатків на міжнародне співробітництво провадиться на підставі мораторію на збільшення кількості працівників дипломатичних представництв України, а розвиток їх мережі за кордоном необхідно здійснювати через удосконалення структури таких установ, чіткого визначення і раціонального перерозподілу функцій підрозділів, перегляду функціональних обов'язків працівників з метою уникнення дублювання, а також своєчасного і в повному обсязі виконання зобов'язань з обслуговування державного боргу України, що зміцнить авторитет країни на внутрішньому і зовнішньому ринках капіталу.

Найбільш парадоксальним є і те, що в Україні, по-перше, всі джерела доходів формуються за затвердженими нормативами, а витрачання бюджетних коштів проводиться за ринковими цінами, при відсутності, як відомо, окремо державних (стосовно до бюджету) цін для бюджетних організацій (наприклад, на медикаменти, послуги, електроенергію, газ, зв'язок тощо); по-друге, бюджетними коштами користується кожна бюджетна установа, причому всі мають рівні права на їх розмір (лікарні, школи, дитячі садки тощо) при надто поляризованих кошторисах видатків.

I **ВИДАТКИ** **БЮДЖЕТУ**

Розділ

Глава I **ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ БЮДЖЕТУ –** **ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ВИДАТКІВ**

§ 1. Суть і розподіл видатків

Формування бюджетних видатків починається ще на стадії планування, за основу береться очікуване виконання бюджету по видатках за попередній період.

Звітні дані про виконання бюджетів по видатках, що є у розпорядженні як Міністерства фінансів України, так і фінансових органів, як правило, за півріччя, доповнюються оцінкою очікуваного виконання показників по видатках за період, який залишається до кінця року. Аналіз звітних показників і оцінка перспективи до кінця року дають змогу визначити очікуване виконання бюджету по видатках. Із одержаних видатків виключаються ті, яких не буде у плановому році. Наприклад, у поточному році проведені витрати по підготовці і проведенню ювілейного свята “15-річчя незалежності України”, – це витрати поточного року, які не будуть передбачатися у бюджеті наступного року.

Для складання розрахунків по видатках бюджету Міністерство фінансів направляє міністерствам і відомствам форми та вказівки щодо складання фінансових планів і кошторисів та їх подання для складання балансу бюджету за укрупненими показниками, проектів зведених фінансових планів і кошторисів, що й стає проектом бюджету, який з необхідними розрахунками подається Кабінетові Міністрів України, а після розгляду й уточнень Кабінетом Міністрів вноситься на розгляд спочатку постійних комісій, а потім і Верховної Ради. Розгляд, уточнення та внесення змін до проекту бюджету депутатами, постійними комісіями і наступний розгляд проекту бюджету Верховною Радою (а місцевих бюджетів – відповідними місцевими радами) є повноваженнями рад усіх рівнів, і через використання цього права, вносячи зміни, доповнення або вилучення, зменшуючи чи збільшуючи видатки

(як і доходи), ради керують роботою по складанню і регулюванню бюджетних видатків.

Бюджетні видатки мають певний економічний зміст, зумовлений суспільним способом виробництва, природою та функціями держави, вони відіграють вирішальну роль у задоволенні потреб соціально-економічного розвитку країни.

Україна має в державній власності окремі галузі і підприємства по виробництву товарів загальнодержавного значення, які потребують коштів на реконструкцію та оновлення. Тому видатки бюджету направляються не тільки на утримання соціально-культурної сфери, органів державної влади і управління, оборону, а й на фінансування народного господарства – державне капітальне будівництво, благоустрій тощо. У цьому і полягає головна причина виділення у видатках Державного бюджету загального і спеціального фондів бюджету.

Регулювання бюджетних видатків знаходить своє конкретне вираження в цільовому направленні бюджетних коштів. Найважливішим принципом планування бюджетних видатків є додержання пропорцій розподілу коштів із врахуванням реальної необхідності в них. Видатки бюджету (як і доходи) на наступний рік до поточного року плануються із врахуванням результатів виконання бюджету за минулий рік або період із визначенням коефіцієнта зростання. Це дає змогу обґрунтувати доцільність збільшення бюджетних видатків і правильно спланувати їх на майбутнє. Це загальна практика.

З огляду на це важливого значення набуває розробка науково обґрунтованих норм витрачання бюджетних коштів по статтях видатків. Норми розробляються на основі загального принципу розподілу бюджетних коштів, який забезпечує рівні умови щодо задоволення соціально-культурних потреб населення. Практично це досягається шляхом диференціації норм по областях, містах і районах із врахуванням їхніх економічних особливостей: промислова чи сільськогосподарська це область, постраждала та чи інша область, місто, район від аварії на Чорнобильській АЕС тощо.

Плануючи бюджетні витрати, держава (або регіон) керує усім бюджетним процесом. Тут слід підкреслити, що плануються видатки відповідно до бюджетної класифікації, тобто відбувається групування видатків і доходів по галузях та видах витрат. Така класифікація є науково обґрунтованою, що є запорукою оптимального складання усіх бюджетів.

Хоча в умовах ринкової економіки всі бюджети самостійні, від державного до сільського, однак планування і доходів і видатків різних ланок бюджетної системи зберігається, бо інакше не можна

збалансувати бюджети усіх рівнів. Збалансування здійснюється за рахунок встановлення регулюючих джерел державних доходів бюджету, або дотацій, субвенцій, відповідно зберігається й залежність нижчестоящих бюджетів від вищестоящих, бо останні встановлюють норматив відрахувань від загальнодержавних доходів.

Заслуговує на увагу й думка науковців про збереження до повного переходу на ринкову економіку системи централізації бюджетних коштів, яка існувала раніше, щоб через бюджет керувати економічним і соціальним розвитком, чітко проводити лінію на стабілізацію економіки й вихід із кризи.

Видатки бюджету визначаються у порядку, визначеному законодавством, із врахуванням наявних фінансових ресурсів та спрямовуються передусім на утримання бюджетної сфери – органів державної влади і управління, соціально-культурної сфери, оборони та ін., а також виконання загальнодержавних програм, на утримання армії, наукових установ, соціальне забезпечення, дотації по окремих видах послуг, які надаються населенню за регульованими цінами, та інші витрати (плата за електроенергію, комунальні послуги).

При цьому виникає проблема, яка вимагає вирішення, вона стосується витрат місцевих бюджетів, включаючи Автономну Республіку Крим, області й міста Київ та Севастополь, які мають власні закріплені дохідні джерела, значно менші від необхідних.

Більшість міських рад, на території яких розвинута промисловість, мають достатню прибуткову базу й можуть забезпечити витрати, а ті, у яких прибуткова база відсутня або дуже невелика, потребують допомоги.

Таке становище може призвести до того, що більшість обласних і районних бюджетів, особливо сільськогосподарських регіонів, у зв'язку з відсутністю достатніх дохідних джерел і дотацій не зможуть фінансувати навіть першочергові видатки по утриманню установ освіти, охорони здоров'я, культури та інших бюджетних установ.

Вирішується це питання за рахунок відрахувань від загальнодержавних податків і зборів у місцеві бюджети в межах нормативів, затверджених Верховною Радою.

У Державному бюджеті враховуються й кошти на рахунках спеціальних фондів. Таким є фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, кошти якого направляються на реалізацію державної програми і законів України з питань соціального захисту учасників ліквідації аварії.

У міру просування до ринкової економіки будуть скорочуватися видатки держави на фінансування промисловості – дотації збитковим

підприємствам і організаціям державної власності. Скорочуються й видатки на утримання житлово-комунального господарства.

Сільське господарство як найважливіша галузь народного господарства, навіть із врахуванням широкого розвитку фермерських господарств, вимагає додаткових вкладень.

Необхідно мати на увазі, що основними принципами бюджетного фінансування сільського господарства (та і в цілому народного господарства) є:

- безповоротність бюджетних асигнувань;
- цільове спрямування коштів;
- фінансування (до переходу до ринкової економіки) по фактично виконаних планах закупок, а тепер – ще й у межах одержаних доходів;
- здійснення фінансового контролю за використанням бюджетних ресурсів з метою забезпечення державної фінансової дисципліни.

З огляду на лібералізацію цін і перехід до ринкової економіки, а також жорстоку фінансову кризу провадиться переведення житлового господарства на самостійність за рахунок приватизації житлового фонду та збільшення квартирної плати, а також вартості послуг у будинках державного житлового фонду.

Існуючі витрати на благоустрій міст і селищ включають:

- капітальні вкладення;
- витрати на капітальний ремонт;
- витрати на поточне утримання споруд і благоустрій.

Витрати по капітальних вкладеннях (на очисні споруди, будівництво шляхів і тротуарів, газифікацію, електрифікацію тощо) проводяться як за рахунок бюджету, так і з залученням коштів підприємств, організацій усіх форм власності відповідно до програм, затверджених радами народних депутатів.

Витрати на капітальний ремонт об'єктів благоустрою проводяться за рахунок бюджету і визначаються відповідно до встановлених норм по видах видатків – шляхи, тротуари, водопроводи, каналізація, вуличне освітлення тощо відповідно до кошторису.

Поточне утримання об'єктів міського благоустрою – санітарна очистка вулиць і тротуарів, вуличне освітлення і т. ін. – проводиться за рахунок коштів відповідних бюджетів на основі кошторисних розрахунків.

Поряд з цим у бюджеті передбачаються витрати на капітальні вкладення не тільки щодо споруд благоустрою, а й на будівництво об'єктів промисловості, необхідних державі, житла, об'єктів соціального побуту тощо.

Навіть в умовах економічної кризи не можна економити кошти, спрямовані на утримання соціально-культурної сфери. Це видатки на освіту, охорону здоров'я, фізичну культуру й соціальне забезпечення. Вони, як правило, не мають власної прибуткової бази і утримуються за рахунок бюджету по щорічно складених кошторисах видатків конкретної установи, де відображаються: напрям використання коштів по статтях витрат і поквартальний їх розподіл. Розмір видатків по кошторисах визначають, виходячи з планових показників, які характеризують обсяг діяльності – мережу, штати, контингенти, наприклад, кількість лікарень, ліжок у них та ліжкоднів, кількість шкіл, класів у них і учнів, кількість дітей і дітоднів у дитячих дошкільних закладах.

В умовах дефіциту особливо важливого значення набуває жорсткий режим економії у витрачанні бюджетних коштів, у зв'язку з цим фінансування провадиться не в сумах, передбачених у кошторисах, а в міру виконання показників по мережі, штатах, контингентах, а також забезпечення видатків на заробітну плату, харчування, медикаменти, стипендії й обмеження видатків на суто господарські потреби, поточний і капітальний ремонт, придбання обладнання й інвентарю та інших видатків.

Зупинимось на нормативному плануванні кошторисів видатків. Для прикладу візьмемо дитячий садок. Показники по мережі і контингентах визначають з огляду на мережу або контингент на початок планованого року (наприклад, 360 дітей) і на 1 серпня (396). Середньорічна кількість дітей визначається за формулою:

$$K(\text{середньорічна}) = K(\text{на початку року}) + \frac{[K(\text{на } 01.08) - K(\text{на початок року})] \cdot \text{Хмісяців з } 01.08 \text{ по } 31.12}{12 \text{ місяців}}$$

Підставивши цифрові значення, маємо

$$K = 360 + \frac{(396 - 360) \cdot 5}{12} = 375 \text{ дітей.}$$

Тобто, виходячи із середньорічної кількості дітей (375), необхідно розрахувати витрати на харчування. При цьому треба мати на увазі, що до інфляції діяли як натуральні, так і грошові норми витрат на одну дитину і, як правило, додержання цих норм було непорушним законом. При відсутності стабільності цін грошові норми додержуватися не можуть, бо діти будуть голодні у школах-інтернатах, лікувальних та інших установах, а тому необхідно додержуватись натуральних норм.

Нормування витрат бюджету проводиться як за натуральними (матеріальними), так і грошовими нормами.

Натуральні, або матеріальні, норми відображають розміри витрат матеріалів, палива, електроенергії, продуктів харчування, води і т. д. на плановану одиницю у натуральному виразі. Наприклад, витрати умовного палива (вугілля, газ, торф, дрова) на 1 кубометр будівлі або денна кількість продуктів харчування на одну дитину в дитячих садках чи хворого у лікувальному закладі.

Грошові норми визначають також розміри коштів, необхідних на харчування дітей, хворих з розрахунку на день та на паливо, електроенергію, воду тощо. Нині грошові норми є суто розрахунковими, бо постійне підвищення цін веде до неможливості їх прямого застосування, а тому вони виступають узагальненим показником для складання кошторисів витрат.

Нормативне планування бюджетних коштів є необхідною умовою життєдіяльності бюджетної установи. Воно регулює розподіл коштів і ставить всі бюджетні установи у рівні умови. Наприклад, діти у яслах-садках Сумської, Львівської чи Одеської областей (аналогічно у лікарнях, школах і т. д.) забезпечені однаковими коштами на харчування, м'який інвентар, різниця можлива лише за рахунок благодійності, шефської допомоги тощо.

Практично всі витрати бюджету формуються відповідним чином. Так, по заробітній платі виплати формуються, наприклад, по лікарнях з огляду на кількість ліжокднів і відділень та специфіку останніх. Так само визначається кількість лікарів середнього й молодшого медперсоналу, при цьому враховується стаж їх роботи. По школах – виходячи із класів-комплектів і кількості учнів, розраховують кількість навчальних ставок на вчителя, а під них встановлюється завантаженість на вчителя плюс доплати за перевірку зошитів, класне керівництво і т. д. Аналогічний порядок і по інших установах: або розрахункове, або за типовими штатами.

Визначивши кількість працівників по тій чи іншій установі за тарифними ставками або схемами посадових окладів, визначають ставку або посадовий оклад того чи іншого працівника.

Усі витрати бюджетних установ групуються за статтями: стаття 1 – заробітна плата; стаття 2 – нарахування на заробітну плату; стаття 3 – канцелярські і господарські витрати і т. д.

При плануванні видатків бюджетів усіх ланок враховується, що:

- неможливо економити на харчуванні, медикаментах, стипендіях, бо це позначиться на здоров'ї дітей, хворих, студентів;
- економія на придбанні устаткування, м'якого і твердого інвентарю призведе зрештою бюджетні установи до ліквідації, адже лікувальні заклади, скажімо, і так мають злиденне існування. Відсутність

лікувальної і діагностичної апаратури, постільної білизни, а то й ліжок істотно знижує рівень їх функціонування;

- занедбання поточного і капітального ремонтів будівель і споруд призведе до їх розвалу.

В умовах дефіциту бюджету всі без винятку бюджетні установи обмежені у видатках. В той же час брак коштів для фінансування бюджетних установ змушує економити кошти. Така економія можлива і вже випробувана. Наприклад, лікарні перейшли на роботу з використанням за бажанням хворого денного стаціонару. Безумовно, такий метод застосовується до тих хворих, які за своїм станом і курсом лікування не вимагають цілодобового перебування у лікарні. Статистика свідчить, що таких хворих у середньому – 30 %. Економія забезпечується на заробітній платі лікарів і медперсоналу, бо відсутнє чергування, а також на сніданках і вечереях згаданих хворих. По медикаментах економії немає. Економія невелика, але в цілому вона становить до 10 % бюджетних коштів.

Ринок постійно змінюється, у зв'язку з чим не тільки у медицині, а й у народній освіті знаходять шляхи виживання в умовах недостатності бюджетних коштів. Так, майстерні МПТУ і СПТУ, учбові комбінати шкіл стали виробничими цехами по виробництву меблів, верстатів тощо. За рахунок бюджетних коштів розпочалося будівництво невеликих ферм, освоюються земельні ділянки із розрахунку повного забезпечення як професійно-технічних училищ, так і шкіл крупами, овочами, і це веде до здешевлення вартості харчування.

Інший приклад: їдальні при школах раніше обслуговувалися підприємствами асоціації торгівлі та споживчої кооперації, тепер вони взяті школами на свій баланс і обслуговуються найманими робітниками, а це значно здешевлює харчування.

Вказані заходи сприяють розвитку економіки, її стабілізації.

Стабілізація економіки і її поступальний розвиток є гарантією дохідності бюджету. Розвиток економіки дасть змогу забезпечити виконання доходів бюджету, звідси з'являться необхідні кошти й для видатків бюджетів усіх рівнів.

Отже, розподіл видатків між бюджетами повинен проводитись тільки на основі Бюджетного кодексу та інших законодавчих актів. До Державного бюджету не можуть бути включені видатки, не передбачені законами України.

Видатки всіх бюджетів поділяються на поточні й видатки розвитку. В умовах спаду виробництва, коли необхідна жорстка економія коштів, поточні видатки є головними.

§ 2. Склад видатків і збалансованість бюджетів

Розвиток держави неможливий без створення необхідних умов утримання невиробничої сфери й розвитку виробництва, соціально-культурних закладів та заходів по їх утриманню; органів влади і управління; оборони та ін. Це відображено в складі видатків Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів.

Бюджетні призначення затверджуються головним розпорядником коштів Державного бюджету України у розрізі відповідальних виконавців за бюджетними програмами та централізованих заходів і програм адміністративно-територіальних одиниць.

Бюджетне призначення – повноваження, надані головному розпоряднику бюджетних коштів відповідно до Бюджетного кодексу, закону про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, які встановлюють кількісні та часові обмеження та дозволяють надавати бюджетні асигнування.

У процесі виконання Державного бюджету у виняткових випадках за обґрунтованим поданням головного розпорядника коштів Державного бюджету Міністерство фінансів України здійснює перерозподіл видатків за бюджетною програмою в розрізі економічної класифікації в межах загального обсягу його бюджетних призначень окремо по загальному та спеціальному фондам Державного бюджету. Перерозподіл бюджетних призначень за бюджетними програмами у межах загального обсягу головного розпорядника коштів Державного бюджету, збільшення бюджетних призначень на видатки розвитку за рахунок зменшення бюджетних призначень на видатки споживання окремо по загальному та спеціальному фондах здійснюються лише за погодженням із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету.

Передача бюджетних призначень та перерозподіл бюджетних призначень на централізовані заходи і програми між адміністративно-територіальними одиницями здійснюються за погодженням із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету у порядку, визначеному Міністерством фінансів України.

При цьому забороняється збільшення бюджетних призначень по загальному та спеціальному фондам Державного бюджету України на:

- оплату праці працівників бюджетних установ за рахунок зменшення інших видатків;
- видатки за бюджетними програмами, пов'язані з функціонуванням органів державної влади, за рахунок зменшення інших видатків.

Перелік бюджетних програм, по яких затверджується порядок використання коштів Державного бюджету, визначається Кабінетом Міністрів України.

Розпорядникам коштів Державного та місцевих бюджетів (далі – розпорядникам) при виконанні бюджету регламентується забезпечити у повному обсязі проведення розрахунків за електричну енергію, теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, не допускаючи будь-якої простроченої заборгованості з оплати вищезазначених товарів та послуг. Відповідно розпорядникам коштів необхідно забезпечити укладання угод по кожному виду енергоносіїв у межах встановлених відповідним головним розпорядником обґрунтованих лімітів споживання з урахуванням зменшення обсягів споживання енергоносіїв щонайменш як на 10 відсотків.

При цьому Державне казначейство України здійснює платежі за дорученнями розпорядників коштів Державного бюджету виключно за наявності затверджених в установленому порядку паспортів бюджетних програм.

Слід мати на увазі, що перерозподіл обсягів коштів між субвенціями з Державного бюджету місцевим бюджетам та місцевими бюджетами у межах загального обсягу відповідних субвенцій здійснюється у порядку, визначеному Міністерством фінансів України.

Слід також мати на увазі, що перелік об'єктів та обсягів бюджетних коштів на будівництво та реконструкцію автомобільних доріг загального користування державного значення затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету.

До того ж видатки, пов'язані з утриманням працівників закордонних дипломатичних установ України, незалежно від їх відомчої підпорядкованості (крім військових аташе), проводяться виключно через Міністерство закордонних справ України.

Виплата щорічної разової допомоги відповідно до законів України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” та “Про жертви нацистських переслідувань” здійснюється у встановлених розмірах, наприклад, у Державному бюджеті на 2007 рік встановлені такі розміри: інвалідам I групи – 450 гривень, інвалідам II групи – 360 гривень, інвалідам III групи – 300 гривень; учасникам бойових дій та колишнім неповнолітнім в'язням концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, а також дітям, які народилися у зазначених місцях примусового утримання їх батьків, – 280 гривень; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, – 450 гривень;

членам сімей загиблих та дружинам (чоловікам) померлих інвалідів війни та дружинам (чоловікам) померлих учасників бойових дій, учасників війни і жертв нацистських переслідувань, визнаних за життя інвалідами, – 150 гривень; учасникам війни та колишнім в'язням концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання, особам, які були насильно вивезені на примусові роботи, дітям партизанів, підпільників, інших учасників боротьби з націонал-соціалістським режимом у тилу ворога – 55 гривень.

Вступ до міжнародних організацій і приєднання до міжнародних угод, умови членства в яких передбачають сплату внесків або здійснення будь-яких інших виплат за рахунок коштів Державного бюджету, здійснюється за рішенням Кабінету Міністрів України в межах обсягів, визначених на цю мету, у порядку, згідно з Законом України “Про міжнародні договори України”.

У Державному бюджеті по видатках затверджуються захищені статті видатків загального фонду Державного бюджету України за економічною структурою видатків:

- оплата праці працівників бюджетних установ;
- нарахування на заробітну плату;
- придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів;
- забезпечення продуктами харчування;
- оплата комунальних послуг та енергоносіїв;
- виплата процентів за державним боргом;
- трансферти населенню;
- трансферти місцевим бюджетам.

Верховна Рада може визначити захищеними видатками Державного бюджету України і інші видатки, такі, як на будівництво (придбання) житла для військовослужбовців, реформування та розвиток Збройних Сил України, розвідувальну діяльність, забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів, баз і складів озброєння, ракет і боєприпасів Збройних Сил України, утилізацію звичайних видів боєприпасів, непридатних для подальшого зберігання та використання, забезпечення інвалідів протезно-ортопедичними виробами, засобами пересування та реабілітації, підготовку кадрів вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації, фундаментальні дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, а також видатки на розселення та облаштування депортованих з території України кримських татар та осіб інших національностей, видатки на компенсацію Пенсійному фонду України втрат від застосування платниками фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки по збору на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Натомість оплата послуг з оброблення електронних розрахункових документів та повідомлень у системі електронних переказів Національного банку України Державним казначейством України не здійснюється.

Виконання рішення, яке прийняте органом державної влади, має право на його застосування, про стягнення коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету, здійснюється Державним казначейством України за попереднім інформуванням Міністерства фінансів України. Рішення про стягнення коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного бюджету, передаються до Державного казначейства України. При цьому безспірне списання коштів з рахунку Державного бюджету здійснюється виключно органами Державного казначейства України за черговістю надходження рішень за рахунок і в межах відповідних бюджетних асигнувань.

Відшкодування відповідно до закону шкоди, завданої громадянськими незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, а також судів за вимогою органів державної виконавчої служби України здійснюється органами Державного казначейства України в межах бюджетних призначень, затверджених у Державному бюджеті України на цю мету, в такому порядку:

- Державне казначейство України у терміни, визначені у приписі, списує у безспірному порядку на користь зазначеної фізичної особи встановлену до відшкодування суму коштів з єдиного казначейського рахунку Державного бюджету України;
- відшкодовані суми обліковуються Державним казначейством України та відображаються у звітності про виконання Державного бюджету;
- у разі потреби у таких видатках понад обсяг бюджетних призначень в установленому законодавством порядку подаються відповідні пропозиції щодо виділення коштів з резервного фонду Державного бюджету або внесення змін до закону про Державний бюджет України.

Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України у частині кредитування є:

- повернення кредитів, наданих з Державного бюджету України індивідуальним сільським забудовникам;
- повернення кредитів, наданих з Державного бюджету України молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, і пеня;
- повернення бюджетних позичок, наданих на закупівлю сільськогосподарської продукції за державним замовленням;

- повернення коштів у частині відшкодування вартості сільськогосподарської техніки, переданої суб'єктам господарювання на умовах фінансового лізингу;
- кошти, що надійдуть у рахунок погашення заборгованості за кредитами, залученими державою або під державні гарантії і наданими для закупівлі сільськогосподарської техніки іноземного виробництва, переданої сільгосптоваровиробникам та іншим суб'єктам господарювання (крім надходжень за рахунок відшкодування з Державного бюджету сум податку на додану вартість);
- повернення кредитів, наданих з Державного бюджету України фермерським господарствам;
- повернення коштів, наданих Міністерству аграрної політики України на формування державного продовольчого резерву Аграрним фондом та для здійснення заставних закупівель, товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку;
- повернення коштів, наданих з Державного бюджету України на закупівлю сільськогосподарської продукції;
- повернення безвідсоткових бюджетних позичок, наданих підприємствам державної форми власності паливно-енергетичного комплексу на погашення заборгованості із заробітної плати та наданих підприємствам та організаціям вугільної промисловості на погашення заборгованості із заробітної плати працівникам;
- до 5 відсотків фактичних надходжень до Державного бюджету України внаслідок забезпечення юридичними особами стягнення простроченої заборгованості перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії, бюджетними позичками та фінансовою допомогою на поворотній основі;
- повернення кредиту, наданого на реконструкцію гідроелектростанцій.

Кошти, отримані до спеціального фонду Державного бюджету України, спрямовуються відповідно на:

- розвиток мережі і утримання автомобільних доріг загального користування та погашення боргових зобов'язань за кредитами, отриманими Україною або Державною службою автомобільних доріг України під державні гарантії на розвиток мережі автомобільних доріг;
- виплати, пов'язані з функціонуванням консульських відділів дипломатичних представництв та консульських установ України за кордоном;
- заходи з реалізації Комплексної програми будівництва вітрових електростанцій;

- здешевлення кредитів на будівництво енергоблоків атомних, гідро-акумуляуючих та інших електростанцій, магістральних, гірських та сільських ліній електропередачі за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, а також на створення запасів твердого палива для теплоелектростанцій;
- державну підтримку підприємств з видобутку кам'яного вугілля, лігніту (бурого вугілля) і торфу на будівництво, технічне переоснащення та капітальний ремонт гірничо-шахтного обладнання;
- надання кредитів на реалізацію інвестиційних проектів впровадження енергозберігаючих технологій у галузях економіки, у першу чергу з впровадження передових енергозберігаючих технологій з виробництва альтернативних джерел палива;
- реструктуризацію вугільної та торфодобувної промисловості;
- здійснення витрат, пов'язаних з організацією і проведенням виконавчих дій, виплату винагороди державним виконавцям;
- забезпечення міжнародних зобов'язань України у космічній галузі;
- потреби утворених відповідно до законів України військових формувань (крім Збройних Сил України) і правоохоронних органів відповідно до кошторисів, затверджених у встановленому порядку;
- дотацію Пенсійному фонду України на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами;
- забезпечення діяльності цивільної авіації в Україні та участь України у міжнародних авіаційних організаціях і утримання Державної авіаційної адміністрації;
- морську і річкову транспортну діяльність та участь України у міжнародних організаціях морського і річкового транспорту, утримання Державного департаменту морського і річкового транспорту та Головної державної інспекції України з безпеки судноплавства Міністерства транспорту та зв'язку України;
- міжнародну діяльність у галузі рибного господарства;
- заходи з підтримання належного рівня безпеки польотів, авіаційної безпеки і забезпечення пошукових та авіаційно-рятувальних робіт;
- заходи, пов'язані з охороною інтелектуальної власності;
- здійснення контролю за обігом наркотичних засобів та психотропних речовин;
- заходи, пов'язані з організацією надання послуг, реалізації продукції та виконання робіт бюджетними установами, та інші заходи з утримання цих установ згідно із законодавством;
- накопичення (приріст) матеріальних цінностей державного матеріального резерву та його обслуговування;

- участь українського контингенту органів внутрішніх справ України у міжнародних миротворчих операціях та інші потреби органів внутрішніх справ відповідно до кошторису Міністерства внутрішніх справ України;
- програми і заходи щодо соціального захисту інвалідів, у тому числі на функціонування всеукраїнських, державних, міжрегіональних центрів професійної реабілітації інвалідів і державних та обласних центрів ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- заходи, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та інші заходи.

§ 3. Врегулювання взаємовідносин між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами

Врегулювання взаємовідносин між Державним бюджетом України та місцевими бюджетами провадиться за рахунок чіткого визначення доходів відповідних місцевих бюджетів. До місцевих бюджетів в частині формування доходів загального фонду належать:

- податок з доходів фізичних осіб;
- єдиний податок і фіксований податок (крім частини цих податків, що зараховується до Пенсійного фонду України, та відрахувань на обов'язкове соціальне страхування) та у повному обсязі фіксований сільськогосподарський податок;
- акцизний збір із вироблених в Україні товарів (крім акцизного збору з вироблених в Україні нафтопродуктів і транспортних засобів), що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, – до доходів бюджету Автономної Республіки Крим, у тому числі тих, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів;
- плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами – до доходів бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів та міських бюджетів міст Києва і Севастополя;
- дотації та субвенції з Державного бюджету України;
- плата за надані в оренду водні об'єкти місцевого значення;
- штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів угод із суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів; штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

- доходи, що підлягають зарахуванню до загального фонду місцевих бюджетів згідно із статтями 64, 66, 69 Бюджетного кодексу України;
- кошти, що надійдуть від надання учасниками торгів забезпечення їх тендерної пропозиції, які не підлягають поверненню учасникам торгів у випадках, передбачених Законом України “Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів;
- кошти, що надійдуть від учасника-переможця процедури закупівлі, під час укладання договору про закупівлю, забезпечення його виконання, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, відповідно до умов договору, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів.

Податок на прибуток підприємств комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, селищних та сільських бюджетів.

Фіксований податок зараховується до відповідних місцевих бюджетів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України для податку з доходів фізичних осіб.

Слід мати на увазі, що у разі зміни юридичної адреси суб’єктів підприємницької діяльності – платників податків сплата визначених законодавством податків і зборів (обов’язкових платежів) після реєстрації здійснюється за місцем попередньої реєстрації до закінчення поточного бюджетного періоду.

Кабінет Міністрів України може здійснювати протягом року перерозподіл загального обсягу субвенції, затвердженого місцевим бюджетом з Державного бюджету України на надання пільг, субсидій та допомоги населенню, між їх видами, виходячи з фактично нарахованих обсягів відповідних пільг та субсидій населенню, та перерозподіл обсягів субвенцій з Державного бюджету України між місцевими бюджетами, виходячи з фактично нарахованих обсягів відповідних пільг, субсидій та допомоги населенню.

Додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів визначається, як правило, у сумі 3 відсотків від загального обсягу дотації вирівнювання з Державного бюджету України місцевим бюджетам.

Розподіл додаткової дотації між бюджетом Автономної Республіки Крим, обласним бюджетом, бюджетами міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та бюджетами районів

здійснюється у таких пропорціях відповідно: не більш як 25 відсотків – для бюджету Автономної Республіки Крим, обласного бюджету та не менш як 75 відсотків – для бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та бюджетів районів.

При цьому надається право Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, обласним державним адміністраціям здійснювати розподіл додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів з урахуванням особливостей депресивних та гірських територій і тих, що мають низький показник чисельності населення і розгалужену мережу бюджетних установ.

Відповідно затверджується субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам для стимулювання розвитку регіонів, у тому числі депресивних територій, яка спрямовується на заходи щодо комплексного розв'язання проблем регіонів та забезпечення їх сталого розвитку. Верховною Радою України надається право Кабінету Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету затверджувати порядок надання та використання зазначеної субвенції.

Окрім того затверджується субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях. При цьому надається право Кабінету Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету здійснювати протягом року додатковий розподіл та перерозподіл загальних обсягів зазначеної субвенції між місцевими бюджетами.

За рахунок субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот надаються житлові субсидії населенню та пільги ветеранам війни; особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту; особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; особам, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; вдовам (вдівцям) та батькам померлих (загиблих) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною; жертвам нацистських переслідувань; ветеранам військової служби; ветеранам органів внутрішніх справ; ветеранам державної пожежної охорони; ветеранам Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації

України; вдовам (вдівцям) померлих (загиблих) ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів державної пожежної охорони та ветеранів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; звільненим зі служби за віком, хворобою або вислугою років військовослужбовцям Служби безпеки України, працівникам міліції, особам начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони; пенсіонерам з числа слідчих прокуратури; дітям (до досягнення повноліття) працівників міліції, осіб начальницького складу податкової міліції, рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої системи, державної пожежної охорони, загиблих або померлих у зв'язку з виконанням службових обов'язків; непрацездатним членам сімей, які перебували на їх утриманні; звільненим з військової служби особам, які стали інвалідами під час проходження військової служби; батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, батькам та членам сімей осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які загинули (померли), пропали безвісти або стали інвалідами при проходженні служби; реабілітованим громадянам, які стали інвалідами внаслідок репресій або є пенсіонерами; громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; дружинам (чоловікам) та дітям померлих громадян, смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою; громадянам відповідно до пункту "і" частини першої статті 77 Основ законодавства України про охорону здоров'я, частини четвертої статті 29 Основ законодавства України про культуру, абзацу першого частини четвертої статті 57 Закону України "Про освіту"; дітям війни.

Обсяги цільових коштів, які враховані при визначенні міжбюджетних трансфертів між Державним бюджетом та місцевими бюджетами, під час формування, затвердження та виконання відповідних місцевих бюджетів зменшенню не підлягають.

З Державного бюджету надається місцевим бюджетам субвенція на виконання інвестиційних проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток регіонів, заходів з попередження аварій і запобігання техногенним катастрофам у житлово-комунальному господарстві та на інших аварійних об'єктах комунальної власності, в тому числі на ремонт і реконструкцію теплових мереж та котелень.

Дотації вирівнювання місцевим бюджетам перераховуються управліннями Державного казначейства України в Автономній Республіці Крим, областях та місті Севастополі шляхом застосування

нормативів щоденних відрахувань від доходів загального фонду Державного бюджету України, що надійшли на аналітичні рахунки обліку доходів Державного бюджету України на відповідній території.

До доходів загального фонду Державного бюджету України, за рахунок яких здійснюється перерахування дотацій вирівнювання, включаються:

- 1) податок на прибуток підприємств;
- 2) податок на додану вартість (без врахування бюджетного відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами);
- 3) збір за спеціальне використання лісових ресурсів державного значення;
- 4) збір за спеціальне водокористування;
- 5) платежі за користування надрами загальнодержавного значення;
- 6) акцизний збір із вироблених в Україні товарів (крім акцизного збору з вироблених в Україні товарів, що сплачується платниками, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим, акцизного збору з вироблених в Україні нафтопродуктів і транспортних засобів);
- 7) акцизний збір із ввезених на територію України товарів (крім акцизного збору із ввезених в Україну нафтопродуктів і транспортних засобів);
- 8) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності (крім плати за ліцензії, що видаються Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчими органами місцевих рад і місцевими органами виконавчої влади, та плати за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами);
- 9) ввізне мито (крім ввізного мита на нафтопродукти, транспортні засоби та шини до них);
- 10) вивізне мито;
- 11) плата за оренду цілісних майнових комплексів та іншого державного майна;
- 12) державне мито в частині, що відповідно до закону зараховується до державного бюджету;
- 13) єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України;
- 14) кошти, що передаються до Державного бюджету з обласних бюджетів, міських бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення і районних бюджетів.

У разі, якщо суми, перераховані відповідним управлінням Державного казначейства України в Автономній Республіці Крим, областях та місті Севастополі, не забезпечать отримання місячної суми дотації вирівнювання згідно з нормативами щоденних відрахувань, Державне казначейство України зобов'язане перерахувати на рахунок відповідного

місцевого бюджету недоотриману місячну суму дотації вирівнювання із загального фонду Державного бюджету не пізніше 10 числа наступного місяця.

У випадку несвоєчасних розрахунків населення, підприємств теплоенергетики та бюджетних установ, які утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, за спожитий природний газ перерахування на рахунок відповідного місцевого бюджету недоотриманої місячної суми дотації із загального фонду Державного бюджету здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Перерахування коштів до Державного бюджету України з міських бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів здійснюється органами Державного казначейства України за рахунок фактичних надходжень доходів, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів відповідних бюджетів, згідно з нормативами щоденних відрахувань. Перерахування коштів до районних і міських міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення бюджетів з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення здійснюється органами Державного казначейства України за рахунок фактичних надходжень доходів, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів відповідних бюджетів, згідно з нормативами щоденних відрахувань, визначених відповідними районними та міськими радами. Місячний обсяг перерахування зазначених коштів за нормативами щоденних відрахувань не повинен становити більше однієї дванадцятої річної суми.

Перерахування коштів до Державного бюджету з обласних, Київського міського бюджетів здійснюється щодавно рівними частками згідно з помісячними сумами таких платежів, установленими розписом Державного бюджету України.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, міські, районні, селищні, сільські ради при затвердженні відповідних бюджетів повинні забезпечити в повному обсязі потребу в асигнуваннях на оплату праці працівників бюджетних установ відповідно до встановлених чинним законодавством умов оплати праці та розміру мінімальної заробітної плати; на проведення розрахунків за електричну енергію, теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, не допускаючи будь-якої простроченої заборгованості із зазначених видатків. Відповідно встановлюються ліміти споживання енергоносіїв у фізичних обсягах по кожній бюджетній установі, виходячи з обсягів призначень, затверджених розпорядникам бюджетних коштів у рішеннях про затвердження відповідних бюджетів на рік.

Також встановлюється рівень забезпечення прожиткового мінімуму (гарантований мінімум) для призначення допомоги відповідно до Закону України “Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім’ям” та Закону України “Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам”.

Допомога при народженні дитини та по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку відповідно до Закону України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” та Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням” здійснюється за рахунок коштів відповідної субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам. При визначенні права на отримання передбачених законодавством окремих видів державної допомоги, розмір яких визначається з урахуванням сукупного доходу сім’ї, враховуються матеріальний стан сім’ї та грошовий еквівалент наданих пільг, компенсацій і гарантій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Слід також мати на увазі, що обсяги тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, пов’язаних із забезпеченням видатків загального фонду, у першу чергу на оплату праці працівників бюджетних установ та нарахування на заробітну плату, придбання продуктів харчування і медикаментів, оплату комунальних послуг та енергоносіїв, в обов’язковому порядку покриваються Державним казначейством України в межах планового бюджетного періоду, а тимчасові касові розриви Пенсійного фонду України, пов’язані із виплатою пенсій, – в межах його фактичного дефіциту коштів на цю мету за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку на договірних умовах без нарахування відсотків за користування цими коштами.

При цьому Міністерство фінансів України щомісячно за результатами виконання місцевих бюджетів надає середньострокові безвідсоткові позички на умовах повернення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку відповідним місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування в обсягах невиконання розрахунково визначених Міністерством фінансів України прогнозних надходжень доходів місцевих бюджетів на рік, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. З цією метою Міністерство фінансів України затверджує на рік помісячний розпис зазначених доходів та доводить його до відома відповідних місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Погашення отриманих середньострокових позичок здійснюється за результатами річного звіту у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Окрім того, за рахунок субвенції з Державного бюджету України місцевим бюджетам на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу надаються пільги, виходячи із розрахунку вартості однієї тонни твердого палива та одного балону скрапленого газу на домогосподарство в рік.

При цьому місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування мають право:

- встановлювати збільшені норми на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива та скрапленого газу особам, які мають право на пільги та житлові субсидії відповідно до законодавства, за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів;
- надавати пільги на тверде та рідке пічне побутове паливо та скраплений балонний газ у натуральному виразі або готівкою.

Натуральні норми забезпечення населення твердим та рідким пічним побутовим паливом та скрапленим газом, відповідно до яких населенню надаються пільги і житлові субсидії готівкою для відшкодування витрат на їх придбання, затверджуються Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими державними адміністраціями в межах мінімальних норм та граничних показників їх вартості, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з обсягу коштів, призначених на зазначену мету.

Джерелами формування спеціального фонду місцевих бюджетів є:

1. Надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів, які включають:

- кошти від відчуження майна, яке належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває у комунальній власності;
- 90 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації, 10 відсотків від продажу яких зараховується до відповідних бюджетів місцевого самоврядування, а також земельних ділянок, які знаходяться на території Автономної Республіки Крим, кошти від продажу яких, як правило, зараховуються у розмірі 35 відсотків

до бюджету Автономної Республіки Крим та 55 відсотків – до бюджетів місцевого самоврядування Автономної Республіки Крим); 100 відсотків коштів від продажу земельних ділянок не-сільськогосподарського призначення, що перебувають у комунальній власності (після розмежування земель державної та комунальної власності);

- надходження дивідендів, нарахованих на акції (частки, паї) господарських товариств, що є у власності відповідної територіальної громади;
- кошти від повернення позик, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності Бюджетним кодексом України, та відсотки, сплачені за користування ними;
- кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням відповідної ради;
- запозичення, здійснені у порядку, визначеному законодавством;
- субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проєктів.

2. Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, що зараховується у розмірі 30 відсотків до бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та 70 відсотків – до бюджету міста Севастополя і бюджетів міст – обласних центрів у разі реєстрації транспортних засобів на території цих міст; 50 відсотків – до бюджету Автономної Республіки Крим і обласних бюджетів та 50 відсотків – до міських, селищних і сільських бюджетів у разі реєстрації транспортних засобів на відповідній території.

Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, зареєстрованих у місті Києві, зараховується у розмірі 70 відсотків до доходів Київського міського бюджету та 30 відсотків – до доходів обласного бюджету Київської області.

3. Плата за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами).
4. Власні надходження бюджетних установ, які утримуються за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів.
5. 35 відсотків збору за забруднення навколишнього природного середовища та грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, в тому числі: до місцевих (сільських, селищних, міських) – 10 відсотків, обласних та республіканського Автономної Республіки Крим – 25 відсотків, Київського та Севастопольського міських – 35 відсотків.

6. Відрахування 10 відсотків вартості питної води суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють реалізацію питної води через системи централізованого водопостачання з відхиленням від відповідних стандартів, що зараховуються до бюджетів міст, селищ та сіл.
7. Надходження до цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим та місцевими радами.
8. Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.
9. 30 % надходжень від збору за проведення гастрольних заходів.
10. Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам.
11. Повернення кредитів, наданих з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, і пеня.
12. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на заходи з енергозбереження, у тому числі оснащення інженерних ввідів багатоквартирних житлових будинків засобами обліку споживання води і теплової енергії, ремонт і реконструкцію теплових мереж та котельень, будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів.
13. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво, реконструкцію, ремонт автомобільних доріг комунальної власності.
14. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування ремонту приміщень управлінь праці та соціального захисту виконавчих органів міських, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення, районних у містах Києві і Севастополі та районних у містах рад для здійснення заходів щодо виконання спільного із Світовим банком проекту "Вдосконалення системи соціальної допомоги".
15. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на придбання вагонів для комунального електротранспорту (тролейбусів і трамваїв).
16. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво та розвиток мережі метрополітенів.
17. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, що проживають у сільській місцевості.
18. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на розвиток соціально-економічної сфери міста Севастополя та інших населених

пунктів, в яких дислокуються військові формування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України.

19. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на оснащення сільських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, придбання автомобілів швидкої медичної допомоги для сільських закладів охорони здоров'я.
20. Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів по передачі житлового фонду та об'єктів соціально-культурної сфери Міністерства оборони України у комунальну власність.

Кошти спеціального фонду місцевих бюджетів витрачаються на заходи, передбачені законодавством. При цьому у разі відсутності у населених пунктах вулиць, що суміщаються з автомобільними дорогами загального користування державного значення, або відсутності потреби у проведенні відповідних робіт кошти від надходження податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів спрямовуються за рішенням відповідного органу місцевого самоврядування на ремонт і утримання доріг у цих населених пунктах.

У Державному бюджеті України щорічно затверджуються субвенції місцевим бюджетам, а саме на:

- заходи з енергозбереження, у тому числі оснащення інженерних вводів багатоквартирних житлових будинків засобами обліку споживання води і теплової енергії, ремонт та реконструкцію теплових мереж та котелень, будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів. При визначенні переліку цих об'єктів слід врахувати в першу чергу ступінь газифікації населених пунктів, необхідність завершення пускових об'єктів, продовження розпочатого будівництва у минулих роках та будівництва об'єктів з підготовленою проектно-кошторисною документацією;
- будівництво, реконструкцію, ремонт автомобільних доріг комунальної власності;
- збереження історичної забудови міст, об'єктів історико-культурної спадщини, впорядкування історичних населених місць України.

Порядок надання та використання коштів зазначених субвенцій затверджує Кабінет Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету.

Крім того, з Державного бюджету місцевим бюджетам затверджується субвенція на проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

У Державному бюджеті України передбачається резервний фонд Кабінету Міністрів України у розмірі до двох відсотків від обсягу видатків Державного бюджету для фінансування невідкладних витрат у народному господарстві, соціально-культурних та інших заходів, що не могли бути передбачені під час затвердження Державного бюджету.

У Державному бюджеті понад передбачені видатки утворюється оборотна касова готівка в розмірі до двох відсотків загального обсягу видатків бюджету. Оборотна касова готівка може бути використана протягом року на покриття тимчасових касових розривів і повинна бути відновлена у тому самому році до розмірів, установлених під час затвердження Державного бюджету.

§ 4. Видатки республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів

Склад видатків республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів витікає із заходів, які проводяться за рахунок бюджетних коштів на всіх адміністративних територіях. У згрупованому вигляді їх можна відобразити у видатках на:

- фінансування установ та організацій освіти, культури, науки, охорони здоров'я, фізичної культури, молодіжних організацій, соціального забезпечення і соціального захисту населення, що перебувають у підпорядкуванні виконавчих органів влади Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, а також соціально-культурних заходів відповідно до покладених на ці органи влади функцій;
- утримання органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих органів державної влади і самоврядування;
- фінансування підприємств та господарських організацій, що входять до складу місцевого господарства, а також природоохоронних заходів;
- інші заходи, які фінансуються відповідно до законодавства України з республіканського бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів.

У республіканському бюджеті Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міст Києва і Севастополя та міст обласного підпорядкування) і районних бюджетах утворюються резервні фонди уряду Автономної Республіки Крим, виконавчих органів обласних, міських (міст Києва і Севастополя та міст обласного підпорядкування), районних рад народних депутатів у розмірі до одного відсотка від обсягу видатків кожного з відповідних бюджетів для фінансування невідкладних заходів, які не могли бути передбачені під час затвердження зазначених бюджетів.

У республіканському бюджеті Автономної Республіки Крим, обласних, міських, районних, селищних, сільських бюджетах також утворюється оборотна касова готівка. Оборотна касова готівка може бути використана протягом року на покриття тимчасових касових розривів і повинна бути відновлена у тому ж році до розмірів, установлених під час затвердження відповідного бюджету.

Розмежування видів видатків між бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, здійснюється відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, міськими (міст Києва і Севастополя) радами народних депутатів та районними і міськими (міст з районним поділом) радами народних депутатів.

Для більшого сприйняття видатків місцевих бюджетів наведемо формування видаткової частини обласного бюджету.

Отже, видаткова частина Сумського обласного бюджету формується з урахуванням кредитування, в т.ч. видатків загального фонду, кредитування та видатків спеціального фонду.

Кошти з обласного бюджету виділяються на:

1. *Утримання державного управління*, тобто на здійснення наданих державою повноважень органам місцевого самоврядування, з них:

- на оплату праці з нарахуваннями працівникам обласної ради, управління майном обласної ради та постійного представництва Сумської області в м. Києві з такого розрахунку, який би в повному обсязі забезпечував потребу в видатках в умовах діючого законодавства;
- для розрахунків за комунальні послуги та енергоносії передбачається забезпечення потреби установ на 100 відсотків;
- по капітальних видатках, які спрямовуються на придбання основних засобів та проведення капітального ремонту.

2. *Утримання соціально-культурної сфери і соціальний захист населення*, з них:

- видатки на заробітну плату, які розраховуються виходячи з штатної чисельності з урахуванням змін, які плануються в наступному році, посадових окладів у відповідності до мінімальної заробітної плати, визначеної Законом України “Про Державний бюджет України” на поточний рік;
- видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв які плануються з урахуванням фактичних обсягів споживання протягом останніх років з урахуванням підвищення тарифів.

Потреба в коштах на заробітну плату та енергоносії забезпечується в повному обсязі.

3. Видатки на освіту

Мережа установ освіти включає всі державні освітні заклади, в тому числі: школи-інтернати, вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації, інститути післядипломної освіти педагогічних кадрів, курси підвищення кваліфікації медичних працівників, центри позашкільної освіти і роботи з талановитою молоддю, відділ капітального будівництва, медико-педагогічну консультацію, психологічну службу, інформаційну службу і централізовану бухгалтерію.

Окрім видатків на утримання установ освіти в обласному бюджеті плануються кошти як по загальному фонду, так і кошти спеціального фонду. В загальній сумі витрат передбачаються кошти на здійснення виплат, визначених Законом України “Про реструктуризацію заборгованості з виплат, передбачених статтею 57 Закону України “Про освіту” педагогічним, науково-педагогічним та іншим категоріям працівників навчальних закладів” та субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам на комп’ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів районів, придбання шкільних автобусів для перевезення дітей, що проживають у сільській місцевості та утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім’ях.

Видатки на харчування дітей в школах-інтернатах і вищих закладах освіти плануються і обраховуються на підставі фактичної кількості діто-днів, яка склалася в попередньому році, та середньої вартості утримання діто-дня.

Передбачаються і видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, як правило збільшені у порівнянні з попереднім роком, відповідно до збільшення тарифів.

В загальній сумі витрат по галузі враховуються видатки на придбання технологічного обладнання, меблів, автотранспорту, комп’ютерної техніки та навчального обладнання і літератури для поповнення бібліотечного фонду. Крім того, плануються кошти на проведення капітального ремонту і реконструкції, в тому числі і на реконструкцію системи опалення, водопроводу та каналізаційної системи. Аналогічно виділяються кошти центрам позашкільної освіти і роботи з талановитою молоддю і педагогічним училищам, ремонт приміщень навчальних закладів, обласних інститутів післядипломної освіти педагогічних кадрів, училищ культури і мистецтв медичних училищ, а також, як правило планується проведення ремонту господарських приміщень, заміна вікон, ремонт асфальтового покриття навчальних закладів, ремонт покрівель, а також інших ремонтних робіт.

Крім того, на підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств,

установ і організацій обласної державної адміністрації передбачаються кошти на: заробітну плату з нарахуваннями, оплата комунальних послуг та енергоносіїв, на придбання 5 комп'ютерів для створення комп'ютерних класів, які повинні задовольняти потребу установи, яка провадить підвищення кваліфікації.

4. Видатки на охорону здоров'я

Видатки на утримання закладів галузі охорони здоров'я передбачаються як правило зі збільшенням в порівнянні з затвердженими в бюджеті минулого року.

На оплату праці кошти передбачаються згідно з нормативами і ставками, визначеними діючим законодавством.

По видаткам на енергоносії та комунальні послуги в основу розрахунків беруться фактичні витрати по всіх видах енергоносіїв в натуральних показниках за 3 останні роки та діючих тарифів на енергоносії.

На харчування хворих видатки плануються в залежності від середньої кількості лікарняних ліжок та норм харчування.

Відповідно плануються витрати на медикаменти знову ж таки зі збільшенням, ніж в минулому році, а також кошти на придбання м'якого інвентарю для установ, що фінансуються з обласного бюджету.

Для ефективного використання коштів останнім часом передбачається створення централізованого фонду на: придбання медінструментарію та медикаментів для обласних медичних центрів для розрахунку з обласним донорським центром за надану для обласних лікувальних установ кров та її компоненти; забезпечення роботи обласної призовної комісії; проведення заходів для визначення Дня медичного працівника; відшкодування витрат по відрядженнях, пов'язаних з підвищенням кваліфікації, відповідно до комплексної програми "Здоров'я нації".

В централізованих заходах також враховується субвенція з Держбюджету на придбання витратних матеріалів для родопомічних, дитячих, хірургічних, реанімаційних закладів (відділень), відділень невідкладної допомоги та лабораторій.

В загальній сумі витрат на придбання медичного обладнання та комп'ютерної техніки в залежності від дійсної наявності установ передбачаються кошти на придбання обладнання госпіталю для інвалідів Великої Вітчизняної війни, обласній клінічній лікарні, обласній дитячій лікарні, онкодиспансеру, кардіодиспансеру, диспансеру радіаційного захисту населення, центру акушерства та гінекології, стоматологічній поліклініці, бюро судово-медичної експертизи та іншим лікувальним закладам. Відповідно, при необхідності, виділяються кошти на капітальний ремонт.

В останні роки ввійшло в практику роботи отримання хворими допомоги від спеціалізованих медичних закладів інших областей, для чого в обласних бюджетах планується відповідна сума субвенції. Така субвенція передбачена, наприклад, Полтавській обласній раді для розрахунків за надану спеціалізовану медичну допомогу хворим Сумської області у відділенні для примусового лікування з посиленням наглядом, Полтавської психіатричної лікарні та Харківській обласній раді за проведення Харківським міжобласним центром клінічної генетики та пренатальної діагностики скринінгу новонароджених на фенілкетонурію.

У спеціальному фонді по лікувальних закладах передбачаються власні надходження бюджетних установ і субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на оснащення сільських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, придбання автомобілів швидкої медичної допомоги для сільських закладів охорони здоров'я.

5. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення

Видатки по галузі “Соціальний захист та соціальне забезпечення” провадяться по загальному фонду обласного бюджету. Крім того, плануються кошти спеціального фонду та кошти Пенсійного фонду.

За рахунок обласного бюджету утримуються будинки-інтернати для малолітніх інвалідів та будинки-інтернати для літніх людей та інвалідів.

На оплату праці працівників цих установ плануються видатки з врахуванням коштів на підвищення мінімальної заробітної плати.

При розрахунку видатків на оплату праці також враховуються кошти на збільшення штатних посад в будинках-інтернатах для малолітніх інвалідів та в будинках-інтернатах для престарілих та інвалідів, у зв'язку з збільшенням чисельності інвалідів та літніх людей у цих установах, або, наприклад, переведенням на бюджетне утримання працівників підсобних господарств.

Видатки на харчування підопічних в установах системи соціального забезпечення передбачаються як із загального, так і спеціального фонду (Пенсійні кошти). Обсяг видатків на харчування обраховується виходячи з фактичної кількості ліжко-днів та середньої вартості одного ліжко-дня згідно з натуральними нормами в дитячих будинках-інтернатах та будинках-інтернатах для літніх людей та інвалідів. При цьому враховуються продукти харчування власного виробництва (підсобних господарств).

Видатки на оплату комунальних послуг і енергоносіїв плануються в повному обсязі відповідно до потреби. Розрахунки здійснюються виходячи з фактичних обсягів споживання енергоносіїв, комунальних послуг та діючих цін і тарифів.

Видатки на придбання медикаментів передбачаються як по загальному, так і по спеціальному фонду. На придбання м'якого інвентарю і обмундирування плануються видатки по спеціальному фонду за рахунок Пенсійних коштів відповідно до встановлених норм. Обсяг видатків повинен задовольняти потребу установ в повному обсязі.

По установах системи соціального захисту населення передбачаються видатки на капітальні вкладення і передбачаються на проведення необхідних капітальних ремонтів приміщень будинків-інтернатів, пансіонатів ветеранів війни і праці, теплових мереж, харчоблоків та господарських приміщень.

Крім того, як правило, передбачається виділення коштів по спеціальному фонду за рахунок Пенсійного фонду на придбання для установ ліжок, шаф, стільців, телевізорів, обладнання для медичних пунктів, харчоблоків та пралень.

6. Видатки на обробку інформації з нарахування і виплат допомог і компенсацій

В обласному бюджеті передбачається виділення коштів на утримання відділу автоматизації та програмно-технічного забезпечення при головному управлінні праці та соціального захисту населення, а саме на: виплату заробітної плати з нарахуваннями; придбання канцтоварів та витратних матеріалів для комп'ютерної техніки; оплату транспортних послуг; поточний ремонт комп'ютерної техніки; оплату послуг зв'язку; оплату за супроводження програм по нарахуванню державних соціальних допомог сім'ям з дітьми, субсидій; персоніфікації пільг та охоронну сигналізацію; оплату енергоносіїв та комунальних послуг; капітальні видатки для придбання комп'ютерної техніки та забезпечення автоматизованого обліку одержувачів соціальних допомог.

7. Видатки на утримання служби технічного нагляду за будівництвом та капітальним ремонтом

У видатках на утримання інженера технічного нагляду за будівництвом та капітальним ремонтом інтернатних установ передбачаються кошти на виплату заробітної плати з нарахуваннями, придбання канцтоварів та оплату відряджень.

Виплати компенсацій реабілітованим громадянам передбачаються в обласному бюджеті, виходячи з фактичного контингенту одержувачів в минулому році та розміру виплати.

8. Виплата допомоги по догляд за інвалідами I чи II груп внаслідок психічного розладу

Обсяг видатків на виплату допомоги на догляд за інвалідами I чи II груп внаслідок психічного розладу обраховується виходячи з очікуваного контингенту одержувачів допомоги та розміру щомісячної грошової допомоги.

В обласному бюджеті передбачається також фінансова підтримка громадських організацій інвалідів і ветеранів.

9. Витрати на поховання учасників бойових дій

На виконання пункту 8 Постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2004 № 1445 “Про затвердження Порядку проведення безоплатного поховання померлих (загиблих) осіб, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, і учасників бойових дій” передбачаються в обласному бюджеті витрати на поховання вказаних осіб та учасників бойових дій.

10. Витрати на соціальні програми у галузі молоді, сім’ї та жінок

На реалізацію соціальних програм з питань молоді, сім’ї та жінок в обласному бюджеті передбачається виділення відповідних коштів.

У складі видатків передбачається утримання центру соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді, а також проведення центром заходів, що мають соціальну спрямованість як допомога неблагополучним сім’ям, молоді та дітям, що потребують особливої уваги з боку держави.

Видатки передбачаються на реалізацію програм та заходів у справах молоді, які включають оздоровчі заходи, освітньо-виховні, культурологічні заходи серед студентської і учнівської молоді та інформаційні заходи.

На реалізацію програм та заходів у справах жінок та сім’ї передбачено кошти, які спрямовуються на фінансування цих заходів, щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві та проведення навчань для батьків та вихователів дитячих будинків сімейного типу. Передбачається фінансування на проведення оздоровлення на базі дитячих оздоровчих таборів дітей пільгових категорій, в т.ч. для дітей-сиріт обласних шкіл-інтернатів.

Відповідно передбачається утримання центру соціально-психологічної допомоги, який повинен провадити надання комплексної психологічної, соціально-педагогічної, соціально-медичної та юридичної допомоги молоді віком від 18 до 35 років, яка перебуває у кризовій ситуації та зазнала різних форм насилля.

11. Видатки на утримання притулків для неповнолітніх

На утримання притулків для неповнолітніх передбачаються кошти на утримання штатних одиниць, виходячи з чого провадиться розрахунок фонду заробітної плати та видатки на енергоносії з урахуванням тарифів, які склалися.

З обласного бюджету передбачається утримання центру соціально-психологічної реабілітації дітей включаючи заробітну плату.

12. Видатки на житлово-комунальне господарство

За рахунок субвенції з Державного бюджету на здійснення заходів щодо передачі житлового фонду та об'єктів соціально-культурної сфери Міністерства оборони України у комунальну власність передбачаються також видатки на утримання об'єктів соціальної сфери підприємств, що передаються до комунальної власності як за рахунок коштів загального фонду, так і за рахунок коштів спеціального фонду.

13. Видатки на культуру та мистецтво

За рахунок коштів обласного бюджету утримуються заклади культури і мистецтва як у загальній сумі, так і видатки на виплату заробітної плати працівникам, на енергоносії які плануються відповідно до укладених угод з енергопостачальниками та з урахуванням фактичного споживання минулого року, а також для виконання програм та заходів державного та обласного рівнів по галузі “культура”, а саме:

- по функції “Театри” передбачається фінансова підтримка наприклад, театру драми та музичної комедії або театру для дітей та юнацтва. Кошти повинні спрямовуватись на заробітну плату та часткову оплату енергоносіїв;
- по функції “Філармонії, музичні колективи і ансамблі та інші заходи та заклади по мистецтву” передбачається фінансова підтримка на виплату заробітної плати та оплату енергоносіїв.
- по функції “Бібліотеки”, обласна дитяча бібліотека, обласна наукова медична бібліотека, знову ж таки враховуються видатки на заробітну плату з нарахуваннями, енергоносії, передплата періодичних видань, а також на капітальні видатки.

У видатках на утримання музеїв (обласний краєзнавчий музей, обласний художній музей та інші) враховуються мінімальні видатки на проведення тимчасових виставок, передплату періодичних видань, охорону приміщень відповідно до укладених договорів та на проведення капітального ремонту будинків. Окрім того, передбачені кошти на: поточні витрати (облаштування тимчасових виставок, придбання господарських та канцтоварів, передплата періодичних видань, утримання транспортних засобів), капітальні витрати для розробки проектно-кошторисної документації.

За підтримки Кабінету Міністрів України та пропозицій обласних державних адміністрацій в областях можуть створюватись заповідники, для забезпечення діяльності яких необхідно передбачати відповідні кошти для поточного утримання заповідника і на капітальний ремонт.

По функції “Інші заходи та заклади в галузі мистецтва і культури” (група технічного нагляду, обласний центр народної творчості, група охорони культурної спадщини, контрольно-ревізійний відділ) передбачаються кошти на заробітну плату з нарахуваннями, придбання періодичних видань, придбання матеріалів для господарських

потреб. Поряд з цим необхідно планувати видатки на утримання автотранспорту, оренду чи будівництво гаражів, видатки на охорону приміщень.

14. Книговидання

На утримання редакційно-видавничих груп, створених в області для проведення пошукової роботи та підготовки рукописів томів серії “Книга Скорботи України”, “Реабілітовані історією” та “Звід пам’яток історії та культури України по області” передбачаються відповідні видатки, а саме:

- заробітна плата з нарахуваннями працівникам названих редакційно-видавничих груп, розрахована на основі Єдиної тарифної сітки, з поступовим підвищенням розміру мінімальної заробітної плати;
- забезпечується потреба у видатках на оплату комунальних послуг та енергоносіїв по даних установах;
- при необхідності плануються бюджетні асигнування на капітальні видатки.

15. Утримання засобів масової інформації

За рахунок коштів загального фонду на підтримку діяльності періодичних видань в обласному бюджеті передбачаються відповідні видатки.

16. Видатки на фізичну культуру і спорт

Мережа установ галузі “Фізична культура і спорт” повністю утримується за рахунок бюджету, а також установи, тобто апарат управління обласних рад типу ФСТ “Колос” та ДЮСШ “Колос”, які отримують фінансову підтримку

У видатках галузі передбачається фінансування утримання та проведення навчально-тренувальної роботи дитячих юнацьких спортивних шкіл ДЮСШ освіти, ДЮСШ “Гарт”, кінноспортивної ДЮСШ, СДЮШОР і КДЮСШ.

Передбачаються також видатки на організацію учбово-спортивної роботи, забезпечення підготовки і участі збірних команд області у змаганнях різного рівня.

Плануються також видатки на фізкультурно-спортивну реабілітацію та розвиток спорту серед інвалідів, включаючи утримання обласного центру з інвалідного спорту та проведення заходів.

На утримання та функціонування обласного центру “Спорт для всіх”, утвореного на виконання постанови КМУ від 18.01.2003 № 49 “Про утворення центрів фізичного здоров’я населення “Спорт для всіх” передбачаються відповідні видатки на проведення масових заходів з фізичної культури і спорту.

Інші видатки передбачаються для використання за наступними напрямками:

- на виплату щомісячної стипендії кращим спортсменам області;
- на виплату щорічної премії призерам міжнародних змагань;
- на оплату навчання кращих спортсменів області у вищих навчальних закладах;
- на проведення семінарів, нарад та участь провідних тренерів області в республіканських семінарах і нарадах.

17. Видатки на будівництво

Капітальні вкладення по будівництву передбачаються за рахунок коштів: бюджету розвитку обласного бюджету, за рахунок субвенції з Державного бюджету на виконання інвестиційних проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток регіонів, заходів щодо попередження аварій і запобігання техногенним катастрофам у житлово-комунальному господарстві та на інших аварійних об'єктах комунальної власності, в тому числі на ремонт і реконструкцію теплових мереж та котелень, і за рахунок субвенції з Державного бюджету – на соціально-економічний розвиток.

За рахунок субвенції з Державного бюджету передбачаються видатки на заходи з енергозбереження, у тому числі оснащення інженерних введів багатоквартирних житлових будинків засобами обліку споживання води і теплової енергії, ремонт і реконструкцію теплових мереж та котелень, будівництво газопроводів-відводів і газифікацію населених пунктів.

18. Видатки на транспорт, шляхове господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатику

Вказані видатки провадяться по спеціальному фонду, а саме на проведення робіт, пов'язаних із будівництвом, реконструкцією, ремонтом та утриманням автомобільних доріг.

Крім того, за рахунок коштів субвенції з Державного бюджету передбачаються видатки на будівництво, реконструкцію, ремонт доріг комунальної власності.

19. Видатки на інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю

До інших послуг належать:

- кошти на організацію обласних виставково-презентаційних заходів, участь області у національних та міжнародних виставках;
- на створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва;
- фінансування енергозберігаючих заходів.

20. Видатки на охорону навколишнього природного середовища

Кошти, які надійдуть у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва до спеціального фонду, використовуються на освоєння земель для сільськогосподарських потреб, захист та охорону земель, в т.ч. на проектно-вишукувальні та будівельні роботи по будівництву протиерозійних гідротехнічних споруд, консервацію ерозованих, малопродуктивних та деградованих земель, поліпшення малопродуктивних угідь.

21. Видатки на заходи щодо організації рятування на водах

В областях також плануються видатки на утримання обласної рятувально-водолазної служби, в т.ч. на заробітну плату, на капітальні видатки, тобто придбання водолазних костюмів та апаратури.

22. Утримання цільових фондів

Фонд охорони навколишнього природного середовища

На фінансування видатків по охороні та раціональному використанню природних ресурсів, утилізації відходів, ліквідації іншого забруднення навколишнього природного середовища, збереження природно-заповідного фонду та по іншій діяльності у сфері охорони навколишнього природного середовища виділяються кошти зі спеціального фонду.

Цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади

Кошти цільових фондів обласного бюджету плануються на фінансування заходів щодо розв'язання економічних та соціально-культурних проблем області, за рахунок надходжень до цільового фонду розвитку інженерно-транспортної і соціальної інфраструктури області та за рахунок надходжень до цільового фонду обласної ради.

Окрім того, в обласних бюджетах передбачаються видатки, не віднесені до основних груп:

Передбачається резервний фонд обласного бюджету.

По статті "Інші видатки" передбачаються видатки на:

- заходи, пов'язані з проведенням українських свят та на виготовлення відзнак обласної ради, які затверджуються рішенням сесії обласної ради;
- заходи, пов'язані з приватизацією комунального майна;
- на організацію та проведення державних свят та заходів обласного значення і проведення призову на строкову військову службу;
- на фінансування програми молодіжного житлового кредитування, на надання пільгового довгострокового кредиту за рахунок загального фонду та за рахунок спеціального фонду фінансування витрат, пов'язаних із наданням та обслуговуванням кредитів;

- на реалізацію програми “Власний дім” у “Фонд інвестування об’єктів соціальної сфери та промисловості” передбачаються відповідні кошти на надання пільгового кредиту індивідуальним сільським забудовникам як за рахунок загального фонду, так і за рахунок спеціального фонду для компенсації витрат, пов’язаних із наданням та обслуговуванням кредитів.

Від повернення кредитів очікується отримати 37,0 тис грн. по програмі молодіжного житлового кредитування та 180,0 тис. грн. по програмі “Власний дім”.

Передбачаються також кошти бюджету розвитку обласного бюджету та субвенції з Державного бюджету на виконання інвестиційних проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток регіонів, заходів щодо попередження аварій і запобігання техногенним катастрофам у житлово-комунальному господарстві та на інших аварійних об’єктах комунальної власності, в тому числі на ремонт і реконструкцію теплових мереж та котелень, субвенції з Державного бюджету на соціально-економічний розвиток.

Міжбюджетні трансферти

Субвенції з Державного бюджету надаються на виплату допомоги сім’ям з дітьми, тимчасової допомоги дітям, державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім’ям та допомоги інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам.

Загальний обсяг субвенції, що передбачається міським і районним бюджетами, складається з суми видатків на виплату державної допомоги сім’ям з дітьми, тимчасової допомоги дітям, державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім’ям та державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам.

1. Державна допомога сім’ям з дітьми включає:

- допомогу незастрахованим жінкам у зв’язку з вагітністю та пологами;
- одноразову допомогу жінкам при народженні дитини;
- допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- допомогу на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням;
- допомогу на дітей самотніми матерями.

Обсяг видатків на виплату державних допомог сім’ям з дітьми по бюджету обраховується виходячи з прогнозного середньомісячного контингенту одержувачів допомог та розмірів допомог, передбачених ст. 60 Закону України “Про Державний бюджет України” на поточний рік.

Обсяг витрат на надання *одноразової допомоги при народженні дитини* розраховується виходячи з прогнозного розміру допомоги на

рік. При цьому розрахунок витрат на надання одноразової допомоги при народженні дитини здійснено на підставі даних райміськфінуправлінь щодо кількості отримувачів цього виду допомог за попередній рік з урахуванням прогнозного зростання кількості отримувачів цього виду допомоги та іншої частини допомоги, що виплачується *щомісячно* – на підставі даних райміськфінуправлінь щодо отримувачів цього виду допомоги за 5 місяців попереднього року з урахуванням прогнозного зростання кількості отримувачів щомісячних виплат.

Обсяг витрат на надання *допомоги по вагітності та пологах* розраховується на підставі даних райміськфінуправлінь щодо отримувачів цього виду допомоги за попередній рік, прогнозного зростання кількості отримувачів та визначеного Законом України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” розміру допомоги.

Обсяг витрат на надання *допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку* розраховується на підставі даних райміськфінуправлінь щодо кількості отримувачів цього виду допомоги за 5 місяців попереднього року з урахуванням зростання, тобто кількості одержувачів та прогнозного розміру допомоги, що визначатиметься як різниця між 50 відсотками прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім’ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців.

Обсяг витрат на надання *допомоги на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням*, розраховується на підставі даних райміськфінуправлінь щодо кількості отримувачів цього виду допомоги за 5 місяців попереднього року, прогнозного зростання кількості отримувачів цього виду допомог та визначеного Законом України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” розміру допомоги.

Обсяг витрат на надання *допомоги на дітей одиноким матерям* розраховується на підставі даних райміськфінуправлінь щодо отримувачів цієї допомоги за 9 місяців попереднього року та визначеного Законом України “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” розміру допомоги.

2. Тимчасова державна допомога дітям.

Обсяг витрат на надання *тимчасової державної допомоги дітям* розраховується на підставі даних щодо кількості отримувачів цього виду допомоги за червень попереднього року та визначеного постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку призначення та виплати державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме” розміру допомоги.

3. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям.

Виплата державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям розраховується на підставі даних щодо кількості отримувачів та розміру цього виду допомоги за 5 місяців попереднього року з урахуванням зростання рівня забезпечення прожиткового мінімуму для різних категорій населення та розміру допомоги, запропонованого Міністерством фінансів, який склався за цей же період.

4. Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства і дітям-інвалідам. Обсяг витрат на надання державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам розраховується на підставі даних райміськфінуправлінь щодо кількості отримувачів цього виду допомоги за 9 місяців попереднього року та визначеного Законом України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” розміру допомоги, а також даних щодо кількості дітей-інвалідів, захворювання яких пов'язане з Чорнобильською катастрофою, за даними райміськфінуправлінь станом на 1 жовтня попереднього року та визначеного Законом України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” розміру допомоги.

Крім того, інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам різниці між розміром державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам та пенсією (соціальною пенсією), очікується перехід інвалідів з дитинства та дітей-інвалідів на отримання державної соціальної допомоги. Таким чином, розрахунок для надання допомоги зазначеній категорії осіб здійснюється на підставі квартальних даних райміськфінуправлінь щодо отримувачів такої різниці, визначеного Законом України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” розміру допомоги.

Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом “гроші ходять за дитиною” провадиться на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 06.02.2006 № 106 “Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”, в дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях області передбачена субвенція з Державного бюджету. Розподіл видатків між місцевими бюджетами провадиться виходячи з фактичних виплат зазначеної допомоги за

грудень поточного року, а також враховуючи очікуване збільшення прожиткового мінімуму для дітей у віці від 0 до 6 і від 6 до 18 років.

Субвенція з Державного бюджету на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот. Розподіл цього виду субвенції між районами та містами проводиться виходячи з очікуваного нарахування пільг та субсидій населенню за попередній рік.

Субвенція з Державного бюджету на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу. Розподіл між бюджетами міст та районів субвенції проводився виходячи з нарахованої суми по пільгах та суми призначених субсидій за 11 місяців попереднього року.

З Державного бюджету надається субвенція на надання пільг з послуг зв'язку та інших передбачених законодавством пільг (крім пільг на одержання ліків, зубопротезування, оплату електроенергії, природного і скрапленого газу на побутові потреби, твердого та рідкого пічного побутового палива, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот) та компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян.

Кошти на надання інших пільг (санаторно-курортне лікування, поховання, бензин, ремонт житла та інше) розраховуються виходячи з загальної суми ресурсу пропорційно кількості пільгової категорії населення у кожному регіоні.

Кошти на компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян розраховані виходячи з загальної суми ресурсу пропорційно кількості пільгової категорії населення у кожному регіоні, а по містах – виходячи з фактичних видатків за попередній рік.

Субвенція на будівництво і придбання житла військовослужбовцям та особам рядового і начальницького складу, звільненим у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання, членам сімей з числа цих осіб, які загинули під час виконання ними службових обов'язків, а також учасникам бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів.

Її розподіл здійснюється за пропозиціями головного управління економіки ОДА на підставі даних квартирного обліку даної категорії, з урахуванням терміну перебування на черзі.

Субвенція з Державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення виплат, визначених Законом України "Про реструктуризацію

заборгованості з виплат, передбачених статтею 57 Закону України “Про освіту” педагогічним, науково-педагогічним та іншим категоріям працівників навчальних закладів

Ця субвенція передбачається з Державного бюджету місцевим бюджетам. Розподіл видатків між місцевими бюджетами здійснюється відповідно до залишку реструктуризованих згідно з вказаним Законом боргів.

Інші субвенції

Як правило, ще планується передати субвенції міським та районним бюджетам у вигляді субвенції з обласного бюджету для фінансування витрат на обробку інформації з нарахування та виплати допомог і компенсацій, яка розподілена пропорційно до кількості справ одержувачів соціальних допомог по регіонах області.

Також передаються міським та районним бюджетам у вигляді субвенції з обласного бюджету для фінансування видатків на пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Вказана субвенція розподілена пропорційно до кількості вищевказаних осіб по регіонах області.

Крім того, передаються місцевим бюджетам у вигляді субвенції з обласного бюджету кошти для фінансування витрат на оплату компенсаційних виплат інвалідам на бензин, ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування та встановлення телефонів інвалідам I та II груп. Вказана субвенція розподіляється пропорційно до кількості вищевказаних осіб по регіонах області.

Субвенція на утримання об’єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об’єктів спільного користування.

В обласному бюджеті планується субвенція обласним радам для розрахунків за надану спеціалізовану медичну допомогу хворим у відділеннях для примусового лікування з посиленням наглядом та пренатальної діагностики скринінгу новонароджених на фенілкетонурію.

Субвенція з місцевого бюджету Державному бюджету на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів.

На забезпечення заходів щодо активізації роботи органів внутрішніх справ виділяються поточні та капітальні трансферти.

Наведені видатки бюджетів усіх рівнів повинні формуватися, виходячи з наявних коштів у дохідній частині бюджетів, тобто повинна чітко дотримуватись збалансованість бюджетів усіх ланок, що є необхідною умовою бюджетної політики. Незбалансованість веде до дефіциту бюджету.

Тривалий час державний і місцеві бюджети затверджуються з дефіцитом. Граничний розмір дефіциту всіх рівнів та джерела його покриття затверджуються відповідно Верховною Радою України, Верховною

Радою Автономної Республіки Крим, радами народних депутатів під час затвердження відповідних бюджетів.

В разі наявності дефіциту бюджету фінансуються передусім поточні видатки. Держава, керуючись принципом першочергового фінансування поточних витрат, припиняє фінансування витрат на відтворення для збереження витрат на охорону здоров'я, освіту й інші заходи, спрямовані на створення необхідних умов життєдіяльності населення.

Глава II

СКЛАДАННЯ І ВИКОНАННЯ РОЗПISУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

§ 1. Визначення процедури складання і виконання розпису Державного бюджету України

Розпис Державного бюджету України на відповідний рік включає:

- розпис доходів Державного бюджету (далі – розпис доходів), що поділяється на річний розпис доходів загального і спеціального фондів Державного бюджету та помісячний розпис доходів загального фонду Державного бюджету;
- розпис фінансування Державного бюджету (далі – розпис фінансування), що поділяється на річний розпис фінансування загального і спеціального фондів Державного бюджету та помісячний розпис фінансування загального фонду Державного бюджету;
- розпис асигнувань Державного бюджету (за винятком надання кредитів з Державного бюджету), що поділяється на річний розпис асигнувань Державного бюджету загального і спеціального фондів Державного бюджету та помісячний розпис асигнувань загального фонду Державного бюджету;
- розпис повернення кредитів до Державного бюджету та надання кредитів з Державного бюджету (далі – розпис кредитування), що поділяється на річний розпис повернення кредитів до Державного бюджету та надання кредитів з Державного бюджету, помісячний розпис повернення кредитів до загального фонду Державного бюджету та надання кредитів із загального фонду Державного бюджету;
- річний розпис витрат спеціального фонду Державного бюджету з розподілом за видами надходжень; помісячний розпис спеціального фонду Державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків).

Річний розпис асигнувань Державного бюджету (за винятком надання кредитів з Державного бюджету) – це розпис асигнувань загального і спеціального фондів Державного бюджету на рік у розрізі головних розпорядників коштів (далі – головних розпорядників) за програмною класифікацією видатків та кредитування й повною економічною класифікацією видатків бюджету без розподілу за періодами року.

Помісячний розпис асигнувань загального фонду Державного бюджету (за винятком надання кредитів з Державного бюджету) – це розпис асигнувань загального фонду Державного бюджету на рік за місяцями в розрізі головних розпорядників і за програмною класифікацією видатків та кредитування та скороченою економічною класифікацією видатків бюджету.

Скорочена економічна класифікація видатків бюджету включає: оплату праці працівників бюджетних установ (код 1110), нарахування на заробітну плату (код 1120), медикаменти та перев'язувальні матеріали (код 1132), продукти харчування (код 1133), оплату комунальних послуг та енергоносіїв (код 1160), дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм (1171), окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку (1172), поточні трансферти населенню (код 1340). Решта економічних категорій видатків відображаються загальною сумою за кодом 5000 “Інші видатки”.

Річний розпис витрат спеціального фонду Державного бюджету з розподілом за видами надходжень – це річний розпис витрат спеціального фонду (за кодами програмної класифікації видатків та кредитування, кодами економічної класифікації видатків, кодами класифікації кредитування та кодами класифікації фінансування за типом боргового зобов'язання) в розрізі доходів (за кодами класифікації доходів), фінансування (за кодами класифікації фінансування за типом боргового зобов'язання), повернення кредитів до спеціального фонду (за кодами програмної класифікації видатків та кредитування).

Помісячний розпис спеціального фонду Державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) – це помісячний розпис витрат спеціального фонду (за кодами програмної класифікації видатків та кредитування, кодами скороченої економічної класифікації видатків, кодами класифікації кредитування та кодами класифікації фінансування за типом боргового зобов'язання) в розрізі доходів (за кодами класифікації доходів), фінансування (за кодами класифікації фінансування за типом боргового зобов'язання), повернення кредитів до спеціального фонду (за кодами програмної класифікації видатків та кредитування і кодами класифікації кредитування).

Розпис складається без помісячного розподілу власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків.

Розпис складається відповідно до бюджетних призначень, установлених у законі про Державний бюджет України, та затверджується міністром фінансів України в місячний термін після набрання чинності цим законом.

Якщо розпис на наступний рік не затверджено в установлений законодавством термін, то в обов'язковому порядку складається тимчасовий розпис на відповідний період наступного року.

Кошториси не складаються за бюджетними програмами, призначення за якими встановлюються законом про Державний бюджет України за загальнодержавними видатками та рішенням відповідної ради про затвердження місцевого бюджету у частині міжбюджетних трансфертів, здійснення передачі бюджетних призначень головним розпорядникам коштів та програми “Відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду”, мобілізаційної підготовки галузей національної економіки, а також за бюджетними програмами щодо виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, і щодо пенсійного забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці.

Розпорядники повинні затвердити у кошторисах обсяг коштів для проведення розрахунків за електричну і теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, у повному обсязі в розрахунку на рік з урахуванням коштів загального та спеціального фондів відповідно до статей 26 і 73 Закону України “Про Державний бюджет України на відповідний рік”. До кошторисів додаються детальні розрахунки за КЕКВК 1160 “Оплата комунальних послуг та енергоносіїв” на підставі затверджених в установленому порядку лімітів.

§ 2. Складання розпису бюджету та внесення змін до нього

Складання розпису починається зі складання розпису доходів, розпису фінансування та розпису повернення кредитів до Державного бюджету.

Розпис доходів складається Департаментом доходів Мінфіну за участю інших структурних підрозділів Мінфіну та головних розпорядників.

Розпис фінансування складається Департаментом державного боргу за участю Департаменту фінансів державних підприємств Мінфіну та за погодженням з Департаментом Державного бюджету Мінфіну з урахуванням необхідності забезпечення своєчасності і повноти платежів з погашення основної суми державного боргу, можливостей щодо обсягів і термінів залучення державних запозичень, графіків проведення приватизації державного майна, а також потреб покриття помісячних касових розривів загального фонду Державного бюджету.

Розпис повернення кредитів до Державного бюджету складається відповідними структурними підрозділами Мінфіну.

На основі складених розписів доходів, фінансування та повернення кредитів до Державного бюджету Департамент Державного бюджету Мінфіну розраховує граничні помісячні обсяги асигнувань та надання кредитів із загального фонду Державного бюджету за відповідними структурними підрозділами Мінфіну і подає їм разом із роз'ясненнями.

Керуючись роз'ясненнями, відповідні структурні підрозділи Мінфіну визначають головним розпорядникам помісячні обсяги асигнувань загального фонду в розрізі бюджетних програм або в цілому головному розпоряднику за тими бюджетними програмами, які належать до компетенції відповідного структурного підрозділу, та разом із лімітними довідками надають їх Департаменту Державного бюджету Мінфіну, який зводить отримані помісячні обсяги асигнувань загального фонду, складає узагальнену лімітну довідку за кожним головним розпорядником з визначенням помісячних обсягів асигнувань головному розпоряднику в цілому та доводить усі лімітні довідки до кожного головного розпорядника. За необхідності структурні підрозділи Мінфіну надають головним розпорядникам додаткові матеріали разом із необхідними роз'ясненнями.

Головні розпорядники за участю розпорядників нижчого рівня згідно з отриманими лімітними довідками уточнюють проекти кошторисів, складають проекти планів асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а для вищих навчальних закладів та наукових установ – помісячних планів використання бюджетних коштів, та подають відповідним структурним підрозділам Мінфіну зведені проекти цих документів для перевірки їх відповідності показникам лімітних довідок. Структурні підрозділи Мінфіну відстежують підготовку головними розпорядниками матеріалів до розпису, забезпечують своєчасне подання

головними розпорядниками цих матеріалів Мінфіну, аналізують зазначені матеріали, вносять при необхідності до них корективи і подають Департаменту Державного бюджету Мінфіну свої пропозиції щодо включення їх до розпису.

Департамент Державного бюджету Мінфіну зводить отримані від структурних підрозділів Мінфіну матеріали, вносить при необхідності корективи і подає розпис на затвердження Міністру фінансів України.

Оригінал затверженого розпису Державного бюджету передається на паперових та електронних носіях Державному казначейству України, одна копія передається Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, інша – залишається в Департаменті Державного бюджету Мінфіну.

Помісячний розподіл міжбюджетних трансфертів за кодами бюджетів за відповідними місцевими бюджетами до затверженого розпису Державного бюджету надається Державним казначейством України (на паперових та електронних носіях) Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим управлінням обласних (Київської та Севастопольської міських) державних адміністрацій.

Державне казначейство України протягом трьох робочих днів після затвердження розпису доводить до головних розпорядників витяг із розпису, що є підставою для затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), планів використання бюджетних коштів та помісячних планів використання бюджетних коштів для вищих навчальних закладів та наукових установ.

Внесення змін до розпису здійснюється у разі:

- необхідності перерозподілу видатків за економічною та програмною класифікаціями;
- прийняття нормативного акта про передачу повноважень на виконання функцій або надання послуг, на які затверджено бюджетне призначення, від одного головного розпорядника до іншого;
- прийняття рішення про розподіл нерозподілених бюджетних асигнувань між головними розпорядниками;
- необхідності збільшення асигнувань спеціального фонду Державного бюджету відповідно до встановлених положень;
- необхідності внесення змін до розпису доходів, до розпису фінансування або до розпису кредитування;
- внесення змін до закону про Державний бюджет України.

Внесення змін до розпису за загальним і спеціальним фондом Державного бюджету передбачає затвердження довідок про несення змін до кошторисів, планів асигнувань (за винятком надання кредитів із бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету та планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) у порядку, встановленому для затвердження цих документів.

Відповідні структурні підрозділи Мінфіну за обгрунтованим поданням головних розпорядників, доручень Кабінету Міністрів України або на підставі нормативних актів за дві години до кінця робочого дня не пізніше 25-го числа поточного місяця подають до Департаменту Державного бюджету Мінфіну пропозиції про внесення змін до розпису для перевірки та візування в одному примірнику за відповідними формами.

При цьому до довідки необхідно додати обгрунтовані пропозиції щодо доцільності внесення запропонованих головним розпорядником змін, а також інформацію про виділені асигнування за відповідними бюджетними програмами згідно зі звітністю Державного казначейства України.

У винятковому випадку за обгрунтованим поданням головного розпорядника може бути здійснено перерозподіл його бюджетних призначень за бюджетними програмами в межах їх загального обсягу за погодженням із Комітетом Верховної Ради з питань бюджету. Для місцевих бюджетів такий перерозподіл бюджетних призначень за функціональною структурою здійснюється за погодженням із постійною комісією місцевої ради з питань бюджету та на основі положень рішення про затвердження відповідного бюджету.

У разі виникнення такої необхідності головний розпорядник подає до відповідного структурного підрозділу Мінфіну лист з обгрунтованими пропозиціями щодо внесення змін до розпису.

Відповідний структурний підрозділ Мінфіну детально аналізує обгрунтування головного розпорядника та, в разі прийняття рішення про доцільність внесення запропонованих ним змін, готує листа Комітету Верховної Ради з питань бюджету з проханням погодити пропозицію головного розпорядника щодо перерозподілу його бюджетних призначень у межах їх загального обсягу. Проект листа в обов'язковому порядку візується в Департаменті Державного бюджету Мінфіну.

У разі отримання дозволу Комітету Верховної Ради з питань бюджету відповідний структурний підрозділ Мінфіну готує довідку про внесення змін до розпису в загальному порядку.

Зміни до помісячного розпису мають відповідати таким вимогам:

- бути збалансованими за місяцями, тобто не порушувати загального обсягу показників загального або спеціального фонду Державного бюджету на місяць, якого стосуються такі зміни;
- не змінювати загального обсягу показників загального або спеціального фонду Державного бюджету на рік, за винятком внесення змін до закону про Державний бюджет України;
- враховувати фактично виділені асигнування за попередній період (при внесенні змін до розпису асигнувань та розпису кредитування), фактичні надходження коштів за період з початку року;
- проводитися переважно за відсутності зареєстрованої в органах Держказначейства, на момент внесення змін до розпису асигнувань, кредиторської заборгованості за тим кодом економічної класифікації видатків, за яким передбачається зменшення асигнувань;
- відповідати вимогам закону про Державний бюджет України та інших нормативно-правових актів;
- вноситися на поточний та наступні періоди.

Після затвердження довідки про внесення змін до розпису відповідні структурні підрозділи Мінфіну подають оригінал та три її копії Департаменту Державного бюджету Мінфіну для реєстрації за номером та датою, яка закінчується за годину до кінця робочого дня. За п'ять робочих днів до закінчення місяця (звітного періоду) довідки про внесення змін не реєструються. При цьому, як виняток, за необхідності проведення термінового перерозподілу асигнувань загального фонду Державного бюджету за наявності письмового доручення першого заступника або заступника Міністра довідки реєструються до кінця місяця.

Після реєстрації вони заносяться до реєстру, який складається в двох примірниках. Один примірник реєстру разом з оригіналами та копіями довідок передається Державному казначейству України (довідки передаються на паперових і електронних носіях), другий примірник з копіями довідок залишається в Департаменті Державного бюджету Мінфіну, а один примірник копій довідок залишається у відповідному структурному підрозділі Мінфіну. Одночасно Державному казначейству передається перелік нових бюджетних програм (на електронних носіях).

Копія довідки про внесення змін до розпису у частині міжбюджетних трансфертів разом із розподілом за кодами відповідних бюджетів Міністерством фінансів України надається Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим управлінням обласних (Київської та Севастопольської міських) державних адміністрацій.

Департамент Державного бюджету Мінфіну надсилає Державному казначейству України зміни до розпису на електронних носіях для звіряння за відповідний період (тиждень, місяць) в останній робочий день тижня та до 29-го числа кожного місяця.

Зміни до розпису оформляються таким чином:

- підписуються директором Департаменту Державного бюджету Мінфіну і начальником відповідного структурного підрозділу Мінфіну або особами, що виконують їхні обов'язки;
- затверджуються першим заступником Міністра або заступником Міністра;
- реєструються за номером та датою;
- доводяться до Державного казначейства України.

Якщо з об'єктивних причин виникає необхідність анулювання довідки про внесення змін до розпису, то відповідний структурний підрозділ Мінфіну у дводенний термін після отримання оригіналу довідки із Державного казначейства України готує доповідну записку на ім'я першого заступника Міністра або заступника Міністра, який затверджував довідку, і візує її в Департаменті Державного бюджету Мінфіну. Після погодження із першим заступником Міністра або заступником Міністра доповідна записка передається до Департаменту Державного бюджету Мінфіну для анулювання, а її копія – до Державного казначейства України.

У разі виникнення необхідності внесення змін до вже затверджених та взятих на облік Державним казначейством України довідок у зв'язку з допущеними технічними помилками затверджується нова довідка, де вказуються реквізити тієї довідки, у якій були допущені технічні помилки.

Державне казначейство України здійснює реєстрацію довідок та облік змін до розпису і надсилає їх копії головному розпоряднику, що є підставою для затвердження довідок про внесення змін до кошторисів та планів асигнувань (за винятком надання кредитів із бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а для наукових установ та вищих навчальних закладів – до плану використання бюджетних коштів та помісячного плану використання бюджетних коштів.

Головні розпорядники в триденний термін подають Державному казначейству України довідки про внесені зміни до зведених кошторисів та планів асигнувань (за винятком надання кредитів із бюджету) загального фонду бюджету, зведених планів надання кредитів із загального фонду бюджету, зведених планів спеціального фонду бюджету

(за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а головні розпорядники, в мережі яких є наукові установи і навчальні заклади – змінені зведені плани використання бюджетних коштів та зведені помісячні плани використання бюджетних коштів, у розрізі розпорядників нижчого рівня.

Головні розпорядники коштів доводять відповідні зміни до розпорядників нижчого рівня, які, в свою чергу, вносять зміни до кошторису та плану асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), а наукові установи та вищі навчальні заклади – до плану використання бюджетних коштів та помісячного плану використання бюджетних коштів.

Відповідно до частини четвертої статті 23 Бюджетного кодексу України витрати спеціального фонду бюджету мають постійне бюджетне призначення, яке дає право проводити їх виключно в межах і за рахунок відповідних надходжень до спеціального фонду згідно з законодавством, якщо законом про Державний бюджет України не встановлено інше.

Протягом року розпорядники вносять зміни до спеціального фонду кошторису за власними надходженнями на підставі довідок установленої форми, які затверджуються керівниками установ, що затвердили кошторис, без унесення відповідних змін до розпису за спеціальним фондом. Розпорядники нижчого рівня протягом року в обов'язковому порядку подають розпорядникам вищого рівня завірені відповідним органом Державного казначейства України копії довідок про підтвердження надходжень на спеціальні реєстраційні рахунки установи, що відкриті у відповідному органі Державного казначейства України за власними надходженнями.

Розпорядниками вносяться зміни до спеціального фонду кошторису у частині збільшення надходжень та видатків у разі, коли обсяги власних надходжень спеціального фонду кошторису фактично перевищили обсяги, враховані під час затвердження відповідного бюджету, з урахуванням залишків на початок року. Зміни вносяться на підставі розрахунків з відповідним обґрунтуванням. У разі, коли фактичний обсяг власних надходжень бюджетних установ менший від планових показників, врахованих у спеціальному фонді кошторису, розпорядники зобов'язані за два тижні до кінця бюджетного періоду внести зміни до спеціального фонду кошторису в частині зменшення надходжень і видатків з урахуванням очікуваного виконання спеціального фонду кошторису у відповідному бюджетному періоді.

Розпорядники упорядковують бюджетні зобов'язання з урахуванням внесених до спеціального фонду кошторису змін. Одночасно вищі навчальні заклади та наукові установи вносять зміни до затверджених планів використання бюджетних коштів. Органи Державного казначейства України ведуть окремий облік таких змін, проводять видатки з урахуванням унесених змін без внесення змін до розпису та відображають у звітності про виконання бюджету планові показники за спеціальним фондом з урахуванням унесених змін до кошторисів.

Внесення змін до розпису за спеціальним фондом за іншими надходженнями здійснюється у порядку, встановленому для внесення змін до розпису за загальним фондом, за яким після внесення відповідних змін до розпису складаються довідки про внесення змін до кошторису.

У разі коли загальна сума інших надходжень спеціального фонду, які надійшли на відповідну мету, з урахуванням залишку коштів на початок року перевищує передбачену розписом на відповідний період, Мінфін за поданням головних розпорядників збільшує планові показники за спеціальним фондом шляхом внесення змін до розпису. Для цього головний розпорядник повинен надати Мінфіну детальні обгрунтовані розрахунки розпорядників на підставі довідки про підтвердження надходжень (крім коштів, отриманих за вчинення консульських дій за межами України) на спеціальні реєстраційні рахунки, що відкриті в органах Державного казначейства, та належні пояснення щодо необхідності внесення змін до розпису.

За наявності на рахунку головного розпорядника залишків коштів на початок року, які можуть бути використані для здійснення видатків, передбачених розписом на поточний рік, та у разі, коли загальна сума інших надходжень спеціального фонду, які надійшли до цього фонду на відповідну мету, не перевищує передбаченої розписом на відповідний період, зміни до розпису не вносяться.

У разі перевищення показників розпису спеціального фонду за окремим видом надходжень, в межах загального обсягу надходжень, які надійшли на відповідну мету, зміни до розпису не вносяться.

§ 3. Виконання розпису, тимчасове обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету та звітність

Виконання розпису здійснюється наростаючим підсумком з початку року. Зведення, складання та надання звітності про виконання Державного бюджету здійснюються Державним казначейством України щодо:

1. Доходів – враховуючи розпис доходів наростаючим підсумком з початку року.

2. Фінансування – враховуючи розпис фінансування наростаючим підсумком з початку року.
3. Видатків – враховуючи розпис асигнувань наростаючим підсумком з початку року.
4. Розпису повернення кредитів та надання кредитів – враховуючи розпис повернення кредитів до Державного бюджету та надання кредитів із державного бюджету наростаючим підсумком з початку року.

Якщо за результатами місячного звіту про виконання загального фонду державного бюджету виявиться, що отриманих надходжень недостатньо для здійснення бюджетних асигнувань відповідно до бюджетних призначень з урахуванням граничного рівня дефіциту (профіциту), затвердженого законом про Державний бюджет України, то міністр фінансів України приймає рішення про обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету.

Департамент доходів Мінфіну, Департамент державного боргу разом із Департаментом фінансів державних підприємств Мінфіну розраховують уточнений помісячний прогноз надходжень доходів загального фонду, державних запозичень, надходжень від приватизації державного майна, повернення кредитів на фінансування загального фонду державного бюджету і подають Департаменту державного бюджету Мінфіну не пізніше 15 числа місяця, що настає за місяцем, в якому відбулося недоотримання доходів, державних запозичень або надходжень від приватизації державного майна на фінансування державного бюджету.

Департамент державного бюджету Мінфіну за участю відповідних структурних підрозділів Мінфіну на підставі уточненого помісячного прогнозу надходжень доходів та повернення кредитів до загального фонду, державних запозичень та надходжень від приватизації державного майна на фінансування загального фонду Державного бюджету розробляє пропозиції щодо тимчасового обмеження помісячних обсягів асигнувань загального фонду Державного бюджету з урахуванням інформації про виділені асигнування та подає на розгляд міністру фінансів України. Міністерство фінансів України видає наказ, яким встановлює тимчасове обмеження бюджетних асигнувань загального фонду Державного бюджету.

Державне казначейство України, керуючись наказом Міністерства фінансів України про тимчасове обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету, у триденний термін повідомляє головних розпорядників про таке тимчасове обмеження асигнувань і проводить видатки з урахуванням тимчасового обмеження асигнувань.

Розпорядники беруть зобов'язання та приводять їх у відповідність із бюджетними асигнуваннями, встановленими кошторисами, з урахуванням тимчасового обмеження асигнувань загального фонду Державного бюджету.

До 10-го числа місяця, що настає за звітним, Державне казначейство України проводить з Департаментом Державного бюджету Мініфіну звірку розпису за загальним фондом Державного бюджету за звітний період, уточненого з урахуванням внесених змін.

Головні розпорядники бюджетних коштів, у мережі яких є наукові установи та вищі навчальні заклади, щомісяця до 10-го числа місяця, що наступає за звітним, подають Міністерству фінансів України виконання зведених планів використання бюджетних коштів і зведених помісячних планів використання бюджетних коштів з урахуванням внесених протягом місяця змін.

У звіті про виконання Державного бюджету за спеціальним фондом відображаються планові показники, враховані при затвердженні закону про Державний бюджет України, та уточнені планові показники з урахуванням змін, внесених до кошторисів.

Звіт про виконання розпису за спеціальним фондом Державного бюджету складається за бюджетними програмами головних розпорядників у розрізі джерел надходжень, ураховуючи розпис витрат спеціального фонду Державного бюджету з розподілом за видами надходжень (підгрупами власних надходжень бюджетних установ та надходжень спеціального фонду).

Глава III

КОШТОРИС, КОШТОРИСНИЙ ПОРЯДОК ФІНАНСУВАННЯ ВИДАТКІВ

§ 1. Кошторис бюджетних установ

Для виконання своїх функцій держава повинна мати значні грошові кошти, які утворюються за рахунок надходжень податків від населення, підприємств і організацій усіх форм власності та надходжень інших неподаткових платежів. У своїй сукупності ці кошти створюють фонд грошових коштів або доходи Державного бюджету і бюджетів органів місцевого самоврядування.

Економіка України характеризується нестабільністю, тіньовою економікою, що значною мірою зменшує надходження доходів до бюджетів усіх рівнів. Не дивлячись на це, при розгляді Державного бюджету як основного фінансового плану держави слід констатувати, що це

дійсно реальний план надходження доходів і напрямів їх використання. В протилежному випадку нереальність запланованих надходжень доходів бюджету потребує у першу чергу скорочення видатків на розвиток господарства.

Першочергове значення має підтримка галузей невиробничої сфери, тобто направлення коштів до загального фонду бюджету, а саме на соціально-культурні заходи, тобто утримання закладів освіти, охорони здоров'я, культури, соціальне забезпечення населення.

Слід пам'ятати, що нестабільність у надходженні доходів через несвоєчасну сплату податків зазнають усі бюджети бюджетної системи, від чого страждає в першу чергу соціально-культурна сфера, а відповідно скорочуються видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист населення та інші заходи.

Такі галузі як наука, освіта, охорона здоров'я, культура практично не мають доходів і свою діяльність провадять на основі фінансування за рахунок видатків відповідних бюджетів. Розміри видатків на утримання кожної установи визначаються спеціальними документами – кошторисами. Відтак фінансування видатків по цих установах називається кошторисним.

З метою посилення контролю і забезпечення цільового та ефективного використання бюджетними установами й організаціями коштів, що надходять на їх утримання, Кабінетом Міністрів України затверджено Положення про порядок складання єдиного кошторису доходів і видатків бюджетної установи, організації.

Кошторис – це основний документ, який визначає обсяг, цільове направлення і щоквартальний розподіл коштів, які направляються із бюджету на утримання установ (додаток А). Отже, усі установи, які фінансуються в кошторисному порядку, належать до бюджетних.

Такий кошторис є основним документом, який визначає загальний обсяг, цільове надходження і поквартальний розподіл коштів установи. Його формування здійснюється на підставі показників лімітної довідки про основні дані фінансово-господарської діяльності, яку вищестояща організація направляє усім підпорядкованим установам у двотижневий термін після її затвердження, з якого й починає провадитися фінансування установи.

Єдиний кошторис складається усіма установами на календарний рік і затверджується керівниками вищестоящих організацій не пізніше, ніж через місяць після затвердження відповідного бюджету, з якого провадиться фінансування установи. Водночас із кошторисом на затвердження вищестоящою організацією подається штатний розпис установи, включаючи її структурні підрозділи, що працюють на умовах госпрозрахунку чи надають окремі платні послуги. Причому кошториси і штатні

розписи установ, які не мають вищестоящої галузевої організації, затверджуються районними організаціями або виконавчими органами місцевих рад (наприклад, центральні, районні чи міські лікарні).

Положення відбирає у керівників установ право самим затверджувати кошториси і штатні розписи і передає це право вищестоящим організаціям, включаючи органи виконавчої влади. Наприклад, кошториси й штатні розписи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, її Ради Міністрів, обласних, Київської та Севастопольської міських рад, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій затверджуються Кабінетом Міністрів України після попередньої експертизи у Міністерстві фінансів України. Аналогічно по всіх інших органах влади й управління. Причому фінансування установ без затвердження кошторису і штатного розпису вищестоящою установою забороняється.

Зміни до затвердженого кошторису й штатного розпису у процесі його виконання можуть вноситися тільки з дозволу вищестоящої організації, яка затвердила кошторис та штатний розпис, за погодженням з відповідним фінансовим органом.

Єдиний кошторис складається з двох розділів – доходів і видатків. Дохідна частина складається з бюджетних асигнувань та позабюджетних коштів. Видаткова включає видатки, які провадяться за рахунок бюджетних асигнувань, і видатки, які фінансуються за рахунок позабюджетних надходжень, з виділенням видатків, які провадяться установами за рахунок прибутку, що залишається у їх розпорядженні.

Для більш оптимального збалансування кошторису доходів і видатків та забезпечення витрат на заробітну плату в першу чергу вишукуються кошти для забезпечення виплати зарплати, у тому числі і за рахунок прибутку від госпрозрахункової діяльності.

Запровадження єдиного кошторису витрат і жорсткий контроль за використанням коштів – вимушені дії, викликані дефіцитом доходів бюджету і необхідністю проведення комплексу заходів щодо економного використання бюджетних коштів.

Для розуміння та засвоєння матеріалу про кошторис бюджетних установ слід мати на увазі, що він має такі складові:

- *Загальний фонд*, який містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків на виконання бюджетною установою основних функцій або розподіл надання кредитів з бюджету за класифікацією кредитування бюджету;
- *Спеціальний фонд*, який містить обсяг надходжень із спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за повною

економічною класифікацією видатків на здійснення відповідних видатків згідно із законодавством, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою основних функцій, або розподіл надання кредитів з бюджету згідно із законодавством за класифікацією кредитування бюджету. Форма кошторису затверджується Мінфіном;

- *План асигнувань загального фонду бюджету* (за винятком надання кредитів з бюджету – це помісячний розподіл бюджетних асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету), затверджених у загальному фонді кошторису, за скороченою формою економічної класифікації видатків, який регламентує протягом року прийняття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів відповідно до зазначених зобов'язань.

План надання кредитів із загального фонду бюджету – це помісячний розподіл надання кредитів з бюджету, затверджених у загальному фонді кошторису, за класифікацією кредитування бюджету, який регламентує протягом року взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів відповідно до зазначених зобов'язань.

План спеціального фонду Державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) – це помісячний розподіл бюджетних асигнувань (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), затверджених у спеціальному фонді кошторису, за скороченою формою економічної класифікації видатків або класифікацією кредитування бюджету, який регламентує протягом року взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів відповідно до зазначених зобов'язань, в розрізі доходів за кодами класифікації доходів бюджету, фінансування бюджету за кодами класифікації фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання, повернення кредитів до спеціального фонду бюджету за кодами програмної класифікації видатків та кредитування бюджету і класифікації кредитування бюджету.

План використання бюджетних коштів – це розподіл бюджетних асигнувань, затверджених у кошторисі, в розрізі видатків, структура яких відповідає повній економічній класифікації видатків та класифікації кредитування бюджету.

Помісячний план використання бюджетних коштів – це помісячний розподіл бюджетних асигнувань, затверджених у кошторисі, за скороченою економічною класифікацією видатків, який регламентує для вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації та наукових установ, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, протягом року взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів відповідно до зазначених зобов'язань.

План асигнувань загального фонду бюджету, план надання кредитів із загального фонду бюджету, план спеціального фонду, план використання бюджетних коштів вищих навчальних закладів та наукових установ, помісячний план використання бюджетних коштів є невід'ємними частинами кошторису і як такі затверджуються разом із кошторисом, а форми зазначених планів затверджуються Міністерством фінансів України. Затверджені форми плану використання бюджетних коштів і помісячного плану використання бюджетних коштів можуть бути доповнені іншими показниками.

Установа незалежно від того, веде вона облік самостійно чи обслуговується централізованою бухгалтерією, для забезпечення своєї діяльності складає індивідуальні кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду за кожною виконуваною нею бюджетною програмою (функцією), а вищі навчальні заклади та наукові установи – також індивідуальні плани використання бюджетних коштів та індивідуальні помісячні плани використання бюджетних коштів.

Кошториси не складаються за бюджетними програмами, призначення за якими встановлюються Законом про Державний бюджет України за загальнодержавними видатками та рішенням відповідної ради про затвердження місцевого бюджету у частині міжбюджетних трансфертів, здійснення передачі бюджетних призначень головним розпорядникам коштів та програми “Відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду”, мобілізаційної підготовки галузей національної економіки, а також за бюджетними програмами щодо виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, і щодо пенсійного забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу та суддів у відставці.

Зведені кошториси, зведені плани асигнувань загального фонду бюджету, зведені плани надання кредитів із загального фонду бюджету та зведені плани спеціального фонду – це зведення показників індивідуальних кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду розпорядників коштів бюджету нижчого рівня, що складаються головним розпорядником для подання Мінфіну та його органам на місцях та органам Державного казначейства. При цьому зведені кошториси не затверджуються.

Зведені плани використання бюджетних коштів і зведені помісячні плани використання бюджетних коштів – це зведення показників індивідуальних планів використання бюджетних коштів та індивідуальних помісячних планів використання бюджетних коштів вищих

навчальних закладів та наукових установ – розпорядників коштів бюджету нижчого рівня, що складаються головним розпорядником коштів, через якого вони отримують бюджетні призначення, для подання цих показників Мінфіну та його органам на місцях та органам Державного казначейства.

Установам можуть виділятися бюджетні кошти тільки за наявності затверджених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, а вищим навчальним закладам та науковим установам також за наявності затверджених планів використання бюджетних коштів і помісячних планів використання бюджетних коштів.

Установи мають право брати бюджетні зобов'язання витратити бюджетні кошти на цілі та в межах, установлених затвердженими кошторисами, планами асигнувань загального фонду бюджету, планами надання кредитів із загального фонду бюджету, планами спеціального фонду, а вищі навчальні заклади та наукові установи також установлені затвердженими планами використання бюджетних коштів і помісячними планами використання бюджетних коштів.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому.

Для здійснення програм та заходів, які проводяться за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету. За обсягом наданих прав розпорядники поділяються на головних розпорядників коштів бюджету та розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня.

Головні розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, які визначаються відповідно до частини першої статті 22 Бюджетного кодексу України та затверджуються законом про Державний бюджет або рішенням про місцевий бюджет шляхом встановлення їм бюджетних призначень.

Розпорядник коштів бюджету нижчого рівня – розпорядник, який у своїй діяльності підпорядкований відповідному головному розпоряднику та (або) діяльність якого координується через нього. Розпорядники нижчого рівня, до сфери управління яких належать інші розпорядники нижчого рівня, в процесі складання, розгляду, затвердження

та виконання кошторисів застосовують до них положення цього Порядку, визначені для головних розпорядників.

Одержувачі бюджетних коштів – це підприємства і госпрозрахункові організації, громадські та інші організації, що не мають статусу бюджетної установи, які одержують безпосередньо через розпорядників кошти з бюджету як фінансову підтримку або уповноважені органами державної влади на виконання державних цільових програм та надання послуг. Одержувачі витрачають бюджетні кошти відповідно до плану використання бюджетних коштів.

Розпорядники нижчого рівня уточнюють проекти кошторисів, складають проекти планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів і подають ці документи головним розпорядникам для уточнення показників проектів зведених кошторисів і складання проектів зведених планів асигнувань загального фонду бюджету, зведених планів надання кредитів із загального фонду бюджету та зведених планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів, а також проектів зведених планів використання бюджетних коштів і зведених помісячних планів використання бюджетних коштів.

Розпорядники свої витрати приводять у відповідність з бюджетними асигнуваннями та іншими показниками, що доведені лімітними довідками. Для цього чисельність працівників установи, що пропонується до затвердження за штатним розписом, повинна бути приведена у відповідність з визначеним фондом оплати праці, а інші витрати – у відповідність з іншими встановленими асигнуваннями таким чином, щоб забезпечити виконання покладених на установу функцій. Штатний розпис бюджетних установ затверджується у порядку, визначеному відповідним міністерством, іншим центральним органом виконавчої влади.

Проекти кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів установ у разі потреби розглядаються головним розпорядником в присутності керівників цих установ. Головні розпорядники під час розгляду проектів кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів

одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів зобов'язані:

- забезпечити суворе виконання вимог законодавства, а також вказівок щодо складання кошторисів на наступний рік;
- дотримуватися режиму економії, не допускати включення до кошторисів асигнувань, не зумовлених потребою;
- забезпечити в проектах кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів додержання доведених у лімітних довідках річних обсягів асигнувань та їх помісячного розподілу з урахуванням термінів проведення окремих заходів і можливості здійснення відповідних видатків або надання кредитів з бюджету протягом року;
- не допускати прийняття в кошторисах сум, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями.

Натомість головні розпорядники у двотижневий термін після одержання лімітних довідок подають Мінфіну та його органам на місцях та органам Державного казначейства уточнені проекти зведених кошторисів, зведених планів асигнувань загального фонду бюджету, зведених планів надання кредитів із загального фонду бюджету, зведених планів спеціального фонду, а головні розпорядники коштів, через які отримують бюджетні призначення вищі навчальні заклади та наукові установи, також уточнені проекти зведених планів використання бюджетних коштів і зведених помісячних планів використання бюджетних коштів для складання і затвердження згідно з бюджетними призначеннями, встановленими у відповідному бюджеті для загального і спеціального фонду в розрізі головних розпорядників, розпису відповідного бюджету, до якого входять:

- річний розпис асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) відповідного бюджету за повною економічною класифікацією видатків, що відповідає зведеним показникам усіх кошторисів;
- річний розпис повернення кредитів до відповідного бюджету та надання кредитів з відповідного бюджету за класифікацією кредитування бюджету, що відповідає зведеним показникам усіх кошторисів;
- річний розпис витрат спеціального фонду з розподілом за видами надходжень за відповідними розділами бюджетної класифікації, що відповідає зведеним показникам усіх кошторисів;
- помісячний розпис асигнувань загального фонду відповідного бюджету та помісячний розпис спеціального фонду Державного бюджету

(за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) за скороченою економічною класифікацією видатків та за класифікацією кредитування бюджету, що відповідають зведеним показникам усіх планів асигнувань загального фонду бюджету та планів спеціального фонду;

- помісячний розпис повернення кредитів до загального фонду відповідного бюджету та помісячний розпис надання кредитів із загального фонду відповідного бюджету за класифікацією кредитування бюджету, що відповідають зведеним показникам усіх планів надання кредитів із загального фонду бюджету. Уточнені проекти кошторисів та складені проекти планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів повинні відповідати певним лімітним довідкам.

Мінфін надсилає Державному казначейству для реєстрації, обліку та виконання затверджений розпис Державного бюджету. Державне казначейство протягом трьох робочих днів після затвердження зазначеного розпису доводить до головних розпорядників витяги з його складових частин, які є підставою для затвердження в установленому порядку:

- кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів і помісячних планів використання бюджетних коштів – усіма розпорядниками;
- планів використання бюджетних коштів – одержувачами.

Мінфін надсилає для реєстрації, обліку та виконання помісячний розподіл міжбюджетних трансфертів за кодами бюджету відповідним місцевим бюджетам до затвердженого розпису Державного бюджету Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, місцевим фінансовим органам та Державному казначейству, який доводить показники розподілу відповідним органам Державного казначейства.

Помісячний розподіл міжбюджетних трансфертів за кодами бюджету відповідним місцевим бюджетам до затвердженого розпису Державного бюджету є підставою для перерахування таких трансфертів з Державного бюджету до відповідного бюджету органами Державного казначейства та повинен бути врахований під час складання помісячного розпису асигнувань загального фонду відповідного місцевого бюджету.

Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим, місцеві фінансові органи доводять до відповідних органів Державного казначейства

затверджені розписи відповідних місцевих бюджетів, а до головних розпорядників – витяги із зазначених розписів, які є підставою для затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету – розпорядниками, планів використання бюджетних коштів – одержувачами.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, помісячні плани використання бюджетних коштів та плани використання бюджетних коштів повинні бути затверджені протягом 30 календарних днів після затвердження розписів відповідних бюджетів.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячні плани використання бюджетних коштів і штатні розписи затверджуються керівником відповідної вищестоящої установи.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів, помісячні плани використання бюджетних коштів і штатні розписи національних вищих навчальних закладів, яким безпосередньо встановлені призначення у Державному бюджеті, затверджуються керівниками цих закладів за погодженням з головним розпорядником, якщо інше не передбачено законодавством.

Плани використання бюджетних коштів одержувачами затверджуються їх керівниками за погодженням з розпорядниками, через яких вони одержують бюджетні кошти.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів і помісячні плани використання бюджетних коштів (для вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, що утримуються за рахунок бюджетних коштів) і штатні розписи установ, які не мають вищестоящої установи (центральні районні, центральні міські лікарні тощо), затверджуються райдержадміністраціями або виконавчими органами відповідних місцевих рад.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, передбачені на проведення централізованих заходів, затверджуються окремо на кожний захід керівниками міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, держадміністрацій та виконавчих органів місцевих рад, що запланували зазначені заходи. Такі кошториси,

плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду можуть бути затверджені за загальним обсягом видатків або надання кредитів з бюджету.

Кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячні плани використання бюджетних коштів підписуються керівником установи (централізованої бухгалтерії) та керівником її фінансового підрозділу або головним (старшим) бухгалтером.

Одночасно з кошторисом затверджуються план асигнувань загального фонду бюджету, план надання кредитів із загального фонду бюджету, план спеціального фонду, план використання бюджетних коштів (крім плану використання бюджетних коштів одержувачів), помісячний план використання бюджетних коштів і штатний розпис установи, включаючи структурні підрозділи, які утримуються за рахунок власних надходжень. Зазначені документи подаються та затверджуються у двох примірниках, один з яких повертається цій установі, а другий залишається в установі, керівник якої їх затвердив.

Кошторис затверджується за загальним і спеціальним фондами на рік без розподілу за періодами в обсязі, який дорівнює сумі цих фондів.

Кошторис, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячні плани використання бюджетних коштів і штатні розписи установ затверджуються керівником установи, уповноваженої затверджувати такі документи, підпис якого скріплюється гербовою печаткою, із зазначенням дати.

У тижневий термін після затвердження штатних розписів головні розпорядники подають Мінфіну, Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, місцевим фінансовим органам зведені показники за мережею, штатними розписами і контингентами установ та одержувачів за формами, встановленими Мінфіном.

Органи влади судів та інші установи, яким затверджені бюджетні призначення і які відповідно до законодавства самостійно затверджують кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду і штатні розписи, у триденний термін після прийняття Державного бюджету на відповідний рік подають Мінфіну затверджені кошториси, розрахунки до них, календарні плани, плани асигнувань

загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду і штатні розписи.

Затвердження кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів, а також здійснення видатків або надання кредитів з бюджету у сумі, що перевищує встановлені бюджетні призначення, тягне за собою відповідальність згідно із законодавством.

Мінфін, ГоловКРУ, Міністерство фінансів Автономної Республіки Крим, місцеві фінансові органи щороку у межах своєї компетенції після прийняття відповідних бюджетів перевіряють правильність складення і затвердження кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів.

Скорочення завищених асигнувань, виявлених у результаті перевірки правильності складення кошторисів, проводиться Мінфіном та місцевими фінансовими органами на підставі матеріалів перевірок.

Вивільнені асигнування спрямовуються на проведення інших пріоритетних заходів, що плануються розпорядником, шляхом внесення змін у встановленому порядку до їх кошторисів за рішенням Мінфіну або місцевого фінансового органу на підставі обгрунтованого подання головного розпорядника.

§ 2. Кошторисний порядок фінансування видатків бюджетів

Державними органами влади і управління як на макро-, так і на мікрорівні приймаються дієві заходи щодо виконання доходів та забезпечення видатків.

Окрім того, навіть при невиконанні простіше при ненадходженні коштів у доходи будь-якого бюджету бюджетної системи, фактично це невиконання дохідної частини бюджету, органами влади і управління провадяться заходи по фінансуванню соціальної сфери. Для цього у першу чергу здійснюють повне або часткове скорочення видатків спеціального фонду бюджету, але при цьому практично не зачіпають загального фонду бюджету, зокрема, сфери освіти, охорони здоров'я, науку, культуру та інші бюджетні галузі.

2.1. Фінансування науки та освіти

В умовах роботи в ринковій економіці особливого значення набуває пошук дієвих шляхів стабілізації економіки та відтворення виробництва. Значну допомогу у вирішенні даного питання надає залучення науковців, що потребує державної підтримки зокрема центру фундаментальних досліджень – Національної академії наук України, науково-дослідних інститутів, вищих учбових закладів, які забезпечують висококваліфікованими кадрами виробничі і невиробничі галузі.

Показниками планування видатків бюджету по вищих учбових закладах виступають прийом і випуск студентів у кількості, встановлюваній Міністерством освіти України, які фінансуються з Державного бюджету, за винятком відомчих – Національного банку України, Міністерства фінансів України, Міністерства аграрної політики та інших, а поряд з ними – комерційних, які знаходяться на самофінансуванні.

Середні загальноосвітні школи, гімназії фінансуються з міських районних бюджетів, а дитячі садки (за винятком відомчих) утримуються за рахунок відповідно міських, районних, селищних бюджетів.

Особливої уваги заслуговують діти шкіл-інтернатів, яким зобов'язані забезпечити державну допомогу в одержанні освіти. До таких належать діти, що залишилися без рідних, та діти, які не мають умов для проживання у сім'ї, а також хворі діти.

Для розгляду візьмемо кошторис видатків школи-інтернату.

Кошторис видатків шкіл-інтернатів – основний документ, який визначає обсяг, цільове направлення і поквартальний розподіл асигнувань, що відпускаються з бюджету на утримання школи-інтернату. Він складається на календарний рік із обов'язковим заповненням усіх показників.

Видатки, які включаються в кошторис, повинні бути обгрунтовані відповідними розрахунками по кожній статті кошторису. Розрахунки складаються на основі показників по числу учнів, класів, педагогічних ставок з додержанням встановлених натуральних норм видатків по окремих видах витрат, діючих цін і тарифів.

Визначають видатки виходячи з дійсної необхідності у коштах, після чого кошторис подається для перевірки до вищестоящого органу, який його і затверджує.

Зміни в кошторис школи-інтернату в процесі виконання може вносити тільки вищестоящий орган, який затвердив кошторис. Оформлення цих змін провадиться на основі повідомлення за встановленою формою.

Наприклад, розрахунки видатків по заробітній платі кошторису школи-інтернату провадяться в зазначеному нижче порядку.

Код 1110. Заробітна плата. До її складу входять заробітна плата вчителів, оплата за перевірку зошитів, заробітна плата учбового та обслуговуючого персоналу, додаткові види оплати й інші виплати заробітної плати. Для прикладу: видатки на заробітну плату вчителів визначають, виходячи з кількості педагогічних ставок та розмірів середньої ставки вчителя в місяць, які вираховуються по даних тарифікаційного списку вчителів. Для визначення кількості педагогічних ставок на один клас кількість педагогічних ставок по тарифікаційному спискові ділять на кількість класів. Для визначення середньої ставки заробітної плати вчителя місячний фонд заробітної плати вчителів по кожній групі класів ділиться на відповідну цим групам кількість педагогічних ставок.

Місячний фонд заробітної плати визначають шляхом множення середньої ставки на кількість педагогічних ставок, встановлених по кількості класів, планованих на 1 січня і 1 вересня, а знаючи ці дані, можна вирахувати місячний фонд заробітної плати як на поточний, так і на наступні роки.

Для більшого сприйняття видатків по кошторису наведемо норми забезпечення вихованців шкіл-інтернатів одягом, взуттям і м'яким інвентарем (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

НОРМИ
забезпечення вихованців шкіл-інтернатів одягом, взуттям
і м'яким інвентарем

	Одиниця виміру	Норма для		Термін носіння (в роках)
		хлопчиків	дівчат	
I. Обмундирування				
Пальто зимове шерстяне з хутряним коміром	штук	1	1	3
Пальто демісезонне шерстяне	штук	1	1	3
Шкільна шерстяна форма	компл.	1	1	2
Костюми бавовняні	компл.	3	-	2
Плаття бавовняні	штук	-	2	2
Фартухи до форменого плаття:				
- бавовняні чорні	штук	-	1	2
- бавовняні білі	штук	-	1	2
Сорочки верхні бавовняні	штук	3	-	2
Светр (джермпер) напівшерстяний	штук	1	1	2
Рейтузи для дівчаток	штук	-	2	2
Комірці	штук	3	3	1

Продовж табл. 2.1.

	Одиниця виміру	Норма для		Термін носіння (в роках)
		хлопчиків	дівчат	
Носові хустки	штук	4	4	1
Ремінь поясний	штук	1	-	2
Ремінь брюки	штук	1	-	2
Літній головний убір	штук	1	1	2
Зимовий головний убір	штук	1	1	3
Шарф напівшерстяний	штук	1	1	3
Рукавички	штук	1	1	1
Натільна білизна	компл.	3	3	2
Ліфчики	штук	-	3	2
Трико	штук	-	2	1
Труси спортивні сатинові	штук	2	2	1
Майки	штук	2	2	1
Шкарпетки, панчохи бавовняні	пар	4	4	1
Шкарпетки, панчохи шерстяні	пар	1	1	1
Черевики шкіряні на шкіряній або шкірімітовій підошві	пар	1	1	8 міс.
Тапочки	пар	1	1	1
Валянки	пар	1	1	3
Калоші	пар	1	1	1
II. М'який інвентар				
Простирадла	штук	3	3	3
Підодіяльники	штук	3	3	3
Наволочки для подушки нижні	штук	1	1	5
Наволочки для подушки верхні	штук	3	3	2
Рушники	штук	2	2	2
Махрові рушники	штук	1	1	3
Ковдра шерстяна	штук	1	1	6
Ковдра байкова	штук	1	1	5
Накидка на подушки	штук	1	1	5
Матрац	штук	1	1	6
Подушка пухо-перова	штук	1	1	10
Серветки індивідуальні	штук	2	2	2
Комбінезон або халат для роботи	штук	1	1	2
Рукавиці для роботи	штук	2	2	1
Лижний костюм	штук	1	1	3

2.2. Фінансування установ охорони здоров'я

Видатки на утримання установ охорони здоров'я повністю проводяться за рахунок бюджетів усіх рівнів, за винятком приватних лікувальних закладів.

Установи охорони здоров'я поділяються на три основні групи:

- лікувально-профілактичні установи, до яких належать лікарні і поліклініки, лікарські й фельдшерські пункти, станції швидкої допомоги, переливання крові та інші аналогічні заклади;
- санітарно-профілактичні установи, тобто санітарно-епідеміологічні, дезінфекційні станції, та заходи по боротьбі з епідеміями;
- інші установи й заходи по обслуговуванню інвалідів війни, постраждалих від стихійного лиха, по проведенню судово-медичних експертиз.

При плануванні видатків бюджету на заклади охорони здоров'я виходять із показників:

- по лікарнях та інших лікувальних закладах (госпіталях) – з кількості ліжок;
- по амбулаторно-поліклінічних установах – з кількості лікарняних посад;
- по фельдшерсько-акушерських пунктах – з кількості установ.

При складанні кошторисів лікарень важливе значення має чітке визначення кількості ліжок у стаціонарі на початок планованого року, яка встановлюється на основі фактичної їх кількості на звітну дату та можливості збільшення їх на кінець поточного року.

Для визначення видатків на утримання лікарень визначається середньорічна кількість ліжок (K), яку встановлюють, виходячи із строків розгортання нових ліжок (H) шляхом додачі їх середньорічного зростання ($З$) до перехідної кількості на початок планованого року (Π):

$$K = \Pi + \frac{H \cdot З}{12}.$$

Крім кількості лікарняних ліжок у лікарні, треба встановити кількість днів функціонування одного ліжка в рік, яка визначається по кожному профілю ліжок шляхом поділу кількості ліжкоднів на середньорічну кількість ліжок. Практично цей показник встановлюється вищим органом. Кількість ліжкоднів по кошторису визначається шляхом множення середньорічної кількості ліжок на кількість днів функціонування ліжка.

Загальний розмір амбулаторно-поліклінічного обслуговування населення визначається кількістю відвідувань за рік.

Таким чином, діяльність поліклінік визначається: кількістю лікарняних відвідувань, річною завантаженістю лікаря, кількістю лікарняних посад.

В усіх бюджетних установах статті видатків по кошторисах ідентичні, тобто заробітна плата, нарахування на неї, канцелярські і господарські витрати, видатки на відрядження і т. д. згідно з розділами, параграфами і статтями бюджетної класифікації.

Як і в органах освіти, визначення заробітної плати лікарів провадиться згідно з тарифікаційними списками. На практиці вони об'єднуються у штатному розписі.

За підсумками тарифікації (лікарняний стаж, освіта) визначаються середні ставки заробітної плати по групах персоналу шляхом поділу місячної заробітної плати на кількість ставок. Кількість ставок – це число штатних посад на початок планованого року, вона визначається з огляду на їх фактичну наявність на останню звітну дату із врахуванням заповнення посад до кінця року і розширення обсягу діяльності.

Відповідно до потужності лікарняних закладів визначаються видатки на опалення, освітлення, тобто господарські видатки.

Видатки на придбання м'якого і твердого обладнання визначаються на основі встановлених норм, по твердому обладнанню – з розрахунку на рік, а по м'якому – на одного хворого. Всі вони провадяться в межах асигнувань із бюджету.

Видатки на харчування провадяться відповідно до натуральних норм, встановлених на одного хворого, але у межах коштів, передбачених в кошторисах витрат на утримання лікарень.

Із наведеного витікає, що фінансування видатків усіх бюджетних установ провадиться тільки згідно з кошторисами видатків, тобто відповідно розпису видатків по статтях витрат згідно з бюджетними асигнуваннями.

2.3. Фінансування соціально-культурних закладів

Фінансування соціально-культурних закладів забезпечує підняття культурного рівня населення. Для цього діє широка мережа різноманітних культурно-просвітних установ. Фінансування цих установ провадиться за рахунок трьох джерел:

- Державного і міських бюджетів;
- коштів профспілок;
- коштів акціонерних, приватних підприємств та сільськогосподарських підприємств.

За рахунок Державного бюджету утримуються ті соціально-культурні заклади, які мають загальнодержавне значення, а за рахунок

місцевих бюджетів – широка ланка культурно-просвітницьких закладів, клубних установ, масових бібліотек, які розташовані в основному у сільській місцевості. У період сьогодення підприємства відмовилися від утримання відомчих клубних установ та бібліотек і перевели їх на самофінансування, тобто передали підприємцям. Якщо органи влади і управління зацікавлені в утриманні таких клубних установ та бібліотек, вони беруть їх на фінансування із місцевих бюджетів. До речі, в цих установах раніше проводилась культурно-масова робота, а також відбувався розвиток фізичної культури. Адже частина клубних установ перебувала у підпорядкуванні підприємств, а частина – утримувалася за рахунок профспілок. В цілому як перші, так і другі відмовилися від утримання клубних установ і бібліотек. Такі дії приводять до ліквідації останніх, адже ніхто не комплектує книжні фонди, не постачає обладнання й інвентар для клубної роботи, а відповідно не проводяться заняття з дітьми і молоддю, а також лекційна, екскурсійна та інша робота.

У бюджетах усіх рівнів обсяг видатків на утримання культурно-просвітницьких закладів із року в рік зменшуються. Кошти бюджетів виділяються частково тільки на проведення виставок картин, придбання предметів образотворчого мистецтва.

2.4. Фінансування органів влади і управління

Фінансування органів влади і управління провадиться винятково за рахунок Державного і місцевих бюджетів. Аналогічно за рахунок бюджету утримуються правоохоронні органи, в тому числі прокуратура та суд.

Фінансування різних гілок влади й управління провадиться з відповідних бюджетів. Асигнування на їх утримання затверджуються Верховною Радою України: по державних органах влади і управління – у складі видатків Державного бюджету, а по місцевих органах влади і управління – у складі відповідних місцевих бюджетів у розмірах, передбачених Верховною Радою України та відповідними місцевими органами влади на ці цілі.

Фінансування управління провадиться відповідно до кошторисів видатків на рік з їх поквартальною розбивкою та бюджетним розписом і твердим додержанням бюджетної класифікації. При необхідності провадиться збільшення видатків по окремим статтям за рахунок їх зменшення по іншим статтям за погодженням з фінансовими органами Міністерства фінансів та рішень відповідних сесій рад.

Для збільшення видатків за рахунок наступного кварталу необхідний нормативний документ по вищих органах управління чи

розпорядження по місцевих органах з обов'язковим погодженням з Міністерством фінансів України. Якщо ж мається економія по видаткам, то вона наприкінці кварталу не закривається і переходить у фінансування наступного кварталу.

При наявності дефіциту бюджету передбачається жорсткий режим економії коштів, скорочення видатків по всім статтям кошторисів на утримання апарату управління. В першу чергу ці заходи повинні провадитися за рахунок скорочення чисельності апарату управління і видатків на його утримання.

2.5. Фінансування оборони

Фінансування оборони – це забезпечення фінансовими ресурсами Збройних Сил України згідно з кошторисом видатків Міністерства оборони України на рік. Кошториси видатків на утримання Збройних Сил у зв'язку з їх специфікою відрізняються від кошторисів видатків інших бюджетних установ і включають видатки на: придбання зброї, військової техніки, паливно-мастильних матеріалів, продуктів харчування, твердого та м'якого інвентарю й інших матеріальних цінностей та послуг; фінансування капітального будівництва, ремонт зброї, господарсько-побутові та інші витрати.

Основним принципом фінансування оборони є норми грошових витрат.

Видатки на оборону затверджуються у Державному бюджеті України, більша частина цих видатків, затверджених у кошторисах на рік, виходять з грошових норм витрат.

Особливості в кошторисах витрат на оборону вимагають і особливого контролю. Контроль за використанням грошових коштів та матеріальних цінностей провадять фінансові органи частин і фінансове управління Міністерства оборони України та Рахункова палата.

2.6. Фінансування будівництва та житлово-комунального господарства

При ненадходженні коштів в доходну частину бюджету скорочення видатків провадиться, у першу чергу, по державних капітальних вкладеннях у розвиток галузей і структурну перебудову економіки і передбачає, як правило, зменшення вкладення коштів у розвиток агропромислового комплексу, вугільної промисловості, атомної енергетики, нафтогазового комплексу, транспорту та інші пріоритетні напрями. Адже по цим галузям віддача від вкладень коштів отримується не відразу, бо ефективність капітальних вкладень потребує більшого часу експлуатації, адже вона визначається шляхом визначення приросту

видобутку вугілля, нафти, газу, електроенергії тощо на одну гривню асигнувань на капітальне будівництво.

Будівництву, як специфічній галузі, притаманні такі особливості: порівняно тривалий період будівництва, будівництво провадиться тільки на основі проектно-кошторисної документації, затвердженої в установленому порядку. До проектно-кошторисної документації включаються: проектне завдання з кошторисно-фінансовими розрахунками та робочі креслення з кошторисом.

Проектне завдання розробляється з метою окреслення основних технічних рішень, які забезпечують досягнення високих техніко-економічних показників як в ході будівництва, так і в ході експлуатації побудованих основних фондів. На стадії розробки проектних завдань по показниках та нормативах визначається кошторисна вартість будівництва об'єктів. Залежно від призначення та складу будівництва проектування виконується в одну, дві або три стадії.

При проведенні будівництва нескладних у технічному плані об'єктів застосовується одностадійне проектування. В такому разі до проекту входять коротка пояснювальна записка, генеральний план, робочі креслення із кошторисами до них, а також зведені кошторисно-фінансові розрахунки по окремих роботах та витратах.

При проектуванні будівництва, розрахованого на дві стадії, яке нині досить поширене, розробляються проектні завдання з кошторисно-фінансовими розрахунками до них, робочі креслення й кошториси до них. По будівництву у три стадії розробляються проектні завдання, технічні проекти, у яких уточнюються дані проектних завдань і робочих креслень. Але незалежно від того, в якому порядку провадиться проектування будівництва, невід'ємною частиною проекту є кошторис, який складається на основі робочих креслень, де визначаються грошові кошти, необхідні для виконання будівництва по окремих напрямках будівництва та об'єктах. Кошториси необхідні для обліку виконаних обсягів робіт та розрахунків між замовником і підрядником.

Фінансування об'єктів будівництва провадиться за такими принципами:

- наявність коштів на будівництво, затверджених у бюджеті чи фонді;
- наявність проектно-кошторисної документації, затвердженої у встановленому порядку;
- цільове використання коштів у межах, затверджених щорічними і кошторисними асигнуваннями за фактично виконані обсяги робіт.

Натомість фінансування житлово-комунального господарства провадиться за рахунок як бюджету, так і платежів населення.

Україна провела чітку політику передачі житлового фонду держави через приватизацію квартиронаймачам, яка практично вже закінчена, та політику оплати ними вартості комунальних послуг. Житлові господарства провадять свою діяльність на основі господарсько-фінансових планів та кошторисів експлуатаційних доходів і видатків.

Важливими розрахунками до проекту бюджету для одержання видатків є обґрунтування через фінансові розрахунки доходів і видатків по кожному виду видатків і в цілому по господарству.

Сума експлуатаційних доходів і видатків визначається на основі даних про середньорічну експлуатацію житлової площі та інших приміщень і розрахунків доходів й видатків на 1 м² площі. Доходи від квартирної плати вираховуються по ставці на 1 м².

Розрахунки квартирної плати перевіряються по даних про житлову площу, яка перебуває в експлуатації на початок року, враховуються також введення в експлуатацію нового житла й вибуле житло.

Орендна плата в доходах житлових господарств за нежилі приміщення враховується по ставках, встановлених місцевими органами влади.

Основою для планування експлуатаційних видатків служать техніко-економічні показники та нормативи. Для визначення видатків на утримання житлових організацій по окремих видах затрат застосовується нормативний метод.

У розрахунках до проектів бюджетів на утримання апарату управління й обслуговуючого персоналу житлових організацій видатки визначаються по нормативу на 1 м² середньорічної експлуатованої житлової площі. Витрати на поточний ремонт передбачаються у розмірі не більше 1 % загальної вартості житлового господарства. Витрати на капітальний ремонт плануються у межах амортизаційних відрахувань і складаються із двох частин: обсягу витрат та джерел фінансування.

Обсяг витрат на капітальний ремонт житлового фонду планується з огляду на середньорічну вартість житлового фонду і середній розрахунок відсотків амортизаційних відрахувань. Норми таких відрахувань на капітальний ремонт житлового фонду встановлюються у відсотках до балансової вартості будівель відповідно до їх класифікації – кам'яні, цегляні, дерев'яні, змішані та ін.

При визначенні джерел фінансування капітального ремонту житлових будинків виходять із суми коштів з доходів житлового господарства, які направляються на ці цілі, а кошти, яких бракує, плануються в бюджеті як асигнування із бюджету.

Потреби житлового господарства в бюджетних коштах розглядаються по галузі в цілому шляхом визначення доходів, які можуть бути направлені на будівництво житла та капітальний ремонт. При цьому кошти, яких бракує, одержують з бюджету разом із видатками на газифікацію житлового фонду.

Розрахунки по комунальних підприємствах до проекту бюджету роблять на основі визначення насамперед прибутків. Показники прибутків комунальних підприємств залежать від виробничо-експлуатаційної діяльності, тарифів (цін) на продукцію і послуги та їх собівартості.

Показники виробничої діяльності комунальних підприємств різні:

- для водопровідних станцій програма встановлюється у тис. куб. м води;
- для електричних мереж – у тис. кВт/год. електроенергії;
- газових мереж – тис. куб. м газу;
- по тепломережах – у тис. кал. тепла;
- по трамвайних і тролейбусних управліннях – у тис. перевезених пасажирів та інших показниках, залежно від виду діяльності.

На основі цих показників встановлюють тарифи і калькують собівартість послуг. Зрозуміло, що тарифи на послуги багатьох комунальних підприємств не однакові. Собівартість одиниці комунальних послуг коливається залежно від галузі. На підприємствах з високим технічним обладнанням собівартість нижча, в малих підприємствах – вища, а тим більше у селищах і невеликих містах.

Для визначення прибутків чи збитків комунальних підприємств при розрахунках видатків бюджету використовують кошторис витрат і калькуляцію на одиницю послуг.

Прибуток чи збиток комунальних підприємств визначають як різницю між валовими доходами та валовими видатками.

Головну статтю витрат по комунальному господарству становлять витрати на комунальний благоустрій міст і селищ.

Видатки на комунальний благоустрій включають: капітальні витрати, витрати на капітальний ремонт і видатки на поточні витрати по утриманню споруд.

Видатки на капітальне будівництво доріг, тротуарів, мостів, водозаборів та інших об'єктів міського господарства плануються на основі проектно-кошторисних витрат у межах бюджетних асигнувань та залучених коштів.

Видатки на капітальний ремонт споруд міського благоустрою визначають відповідно до встановлених норм по видах споруд.

Витрати по капітальному ремонту споруд провадяться у межах асигнувань, передбачених бюджетом, згідно з кошторисом видатків та залучених коштів.

Кошториси видатків на поточний ремонт споруд міського благоустрою повинні відповідати коштам, закладеним у бюджеті.

По всіх видах благоустрою повинні забезпечуватись перевірки обсягів робіт та їх вартості за одиницю послуг.

При затвердженні видатків по укрупнених показниках використовують дані про розмір площ, міських вулиць і проїздів на основі фактичних витрат у минулому році.

При плануванні видатків бюджетів місцевих рад передбачаються також видатки на ремонт споруд і благоустрій сільських райцентрів та робітничих селищ з огляду на середній розмір видатків на одну адміністративну одиницю.

§ 3. Основні вимоги до виконання кошторису

Для здійснення контролю за відповідністю асигнувань, визначених у кошторисах, планах асигнувань загального фонду бюджету, планах надання кредитів із загального фонду бюджету, планах спеціального фонду, планах використання бюджетних коштів, помісячних планах використання бюджетних коштів розпорядників, асигнуванням, затвердженим розписами відповідних бюджетів, органи Державного казначейства проводять реєстрацію та ведуть облік зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів, помісячних планів використання бюджетних коштів розпорядників вищого рівня у розрізі розпорядників нижчого рівня та одержувачів.

Розпорядники мають право провадити діяльність виключно в межах асигнувань, затверджених кошторисами, планами асигнувань загального фонду бюджету, планами надання кредитів із загального фонду бюджету, планами спеціального фонду, а вищі навчальні заклади та наукові установи також в межах асигнувань, затверджених планами використання бюджетних коштів і помісячними планами використання бюджетних коштів, за наявності витягу, доведеного органом Державного казначейства, що підтверджує відповідність цих документів даним казначейського обліку. З цією метою розпорядники, які отримали від органів Державного казначейства витяг, повинні подати цим органам дані про розподіл показників зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, а також зведених планів використання бюджетних коштів і зведених помісячних планів використання бюджетних коштів у розрізі розпорядників нижчого

рівня та одержувачів. Зазначені показники доводяться до відповідних органів Державного казначейства за місцем розташування розпорядників нижчого рівня та одержувачів.

Органи Державного казначейства здійснюють контроль за відповідністю розподілу показників зведених кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів даним казначейського обліку.

У разі невідповідності кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів витягу, отриманому від відповідних органів Державного казначейства, розпорядники повинні перезатвердити зазначені документи згідно з витягом.

Розпорядники повинні затвердити у кошторисах обсяг коштів для проведення розрахунків за електричну і теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ та послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами, у повному обсязі в розрахунку на рік з урахуванням коштів загального та спеціального фондів. До кошторисів додаються детальні розрахунки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв на підставі затверджених в установленому порядку лімітів.

Здійснення видатків або надання кредитів з бюджету без затверджених у встановленому порядку кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду і планів використання бюджетних коштів, помісячних планів використання бюджетних коштів припиняється через 30 календарних днів після затвердження розписів відповідних бюджетів.

До затвердження в установленому порядку кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду і планів використання бюджетних коштів, помісячних планів використання бюджетних коштів підставою для здійснення видатків або надання кредитів з бюджету є проекти зазначених кошторисів і планів, засвідчені підписами керівника установи та керівника її фінансового підрозділу або головного бухгалтера.

Після закінчення 30-денного терміну органи Державного казначейства здійснюють операції з розрахунково-касового обслуговування розпорядників коштів бюджету тільки відповідно до затверджених та

zareєстрованих у обліку відповідних органів Державного казначейства кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів.

У разі, коли бюджетний розпис на наступний рік не затверджено в установленій законодавством термін, в обов'язковому порядку складається тимчасовий розпис бюджету на відповідний період. Бюджетні установи складають на цей період тимчасові індивідуальні кошториси, а вищі навчальні заклади та наукові установи також тимчасові індивідуальні плани використання бюджетних коштів і тимчасові індивідуальні помісячні плани використання бюджетних коштів, які затверджуються їх керівниками. При цьому зведені тимчасові кошториси не складаються.

Під час складання на наступний рік розписів відповідних бюджетів, кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету та планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів) і помісячних планів використання бюджетних коштів враховуються обсяги здійснених видатків і наданих кредитів з бюджету згідно з тимчасовими розписами відповідних бюджетів та тимчасовими кошторисами, тимчасовими планами використання бюджетних коштів і тимчасовими помісячними планами використання бюджетних коштів.

Установи мають право брати зобов'язання щодо видатків або надання кредитів з бюджету відповідно до кошторису, плану асигнувань загального фонду бюджету, плану надання кредитів із загального фонду бюджету та плану спеціального фонду, виходячи з потреби у забезпеченні виконання пріоритетних заходів та з урахуванням здійснення платежів для погашення зобов'язань минулих періодів, якщо інше не передбачено законодавством, а вищі навчальні заклади та наукові установи також відповідно до плану використання бюджетних коштів і помісячного плану використання бюджетних коштів.

Обсяг бюджетних зобов'язань, узятих установою протягом року, повинен забезпечити зменшення рівня заборгованості за бюджетними зобов'язаннями минулих періодів та недопущення виникнення заборгованості за бюджетними зобов'язаннями у поточному році.

У разі скорочення асигнувань розпорядники повинні вживати заходи щодо ліквідації або скорочення обсягу бюджетних зобов'язань, які перевищують уточнені плани асигнувань загального

фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду, плани використання бюджетних коштів, помісячні плани використання бюджетних коштів.

У разі прийняття відповідного рішення щодо тимчасового обмеження асигнувань загального фонду бюджету розпорядники повинні забезпечити приведення обсягів зобов'язань у відповідність з тимчасовим обмеженням асигнувань.

Зміни до кошторису, плану асигнувань загального фонду бюджету, плану надання кредитів із загального фонду бюджету та плану спеціального фонду, плану використання бюджетних коштів (крім плану використання бюджетних коштів одержувачів), помісячного плану використання бюджетних коштів вносяться у разі:

- потреби у перерозподілі асигнувань розпорядника;
- прийняття нормативного акта про передачу повноважень і бюджетних асигнувань одного розпорядника іншому;
- прийняття рішення щодо розподілу нерозподілених бюджетних асигнувань між розпорядниками;
- необхідності збільшення видатків або надання кредитів з бюджету спеціального фонду бюджету внаслідок перевищення надходжень до цього фонду з урахуванням залишків бюджетних коштів на початок поточного бюджетного періоду, не використаних у попередньому бюджетному періоді, порівняно з надходженнями, урахованими у бюджеті на відповідний рік;
- прийняття рішення щодо скорочення видатків або надання кредитів з бюджету загального фонду бюджету в цілому на рік;
- прийняття рішення про зменшення бюджетних призначень головним розпорядникам на суму коштів, витрачених не за цільовим призначенням;
- внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет).

Зміни до кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету та планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів вносяться після внесення змін до розпису відповідного бюджету з урахуванням особливостей спеціального фонду, визначених у пункті 49 цього Порядку.

У разі внесення змін до кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду обов'язково складаються відповідні довідки, які затверджуються і виконуються у тому ж порядку, що

й кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду.

Зміни до кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів і помісячних планів використання бюджетних коштів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, що утримуються за рахунок бюджетних коштів, затверджуються керівниками цих закладів.

При цьому кошториси, плани асигнувань загального фонду бюджету, плани надання кредитів із загального фонду бюджету, плани спеціального фонду не перезатверджуються.

Зміни до штатних розписів вносяться у порядку та за формою, встановленими для їх затвердження.

Зміни до планів використання бюджетних коштів і помісячних планів використання бюджетних коштів вносяться в порядку, встановленому для їх затвердження, за формою, що відповідає плану використання бюджетних коштів і помісячному плану використання бюджетних коштів. При цьому плани використання бюджетних коштів і помісячні плани використання бюджетних коштів не перезатверджуються.

Бюджетна установа не має права здійснювати запозичення в будь-якій формі або надавати за рахунок бюджетних коштів позички юридичним і фізичним особам, крім випадків, передбачених законом про Державний бюджет України.

Видатки або надання кредитів з бюджету спеціального фонду бюджету провадяться виключно в межах і за рахунок відповідних надходжень до цього фонду на підставі кошторисів з урахуванням внесених до них змін.

Установи мають право використовувати протягом поточного року залишки коштів на рахунках спеціального фонду на початок року для здійснення видатків або надання кредитів з бюджету, передбачених у кошторисах на поточний рік (шляхом внесення змін до спеціального фонду кошторису).

Зміни до спеціального фонду кошторису вносяться у разі, коли загальний обсяг фактичних надходжень до цього фонду разом з обсягом залишків коштів на його рахунках на початок року буде більший, ніж відповідні надходження, враховані у кошторисі на відповідний рік. При цьому в спеціальному фонді кошторису уточнений обсяг видатків або надання кредитів з бюджету повинен дорівнювати сумі уточненого обсягу доходів і залишків коштів на початок року.

Протягом року розпорядники бюджетних коштів вносять зміни до спеціального фонду кошторису за власними надходженнями на підставі довідки Державного казначейства про підтвердження надходження коштів на спеціальні реєстраційні рахунки установи, що відкриті у відповідному органі Державного казначейства, та довідки про внесення змін до кошторису, яка затверджується керівником установи, що затвердив кошторис, без внесення відповідних змін до бюджетного розпису за спеціальним фондом бюджету. Розпорядники нижчого рівня подають в обов'язковому порядку розпорядникам вищого рівня завірені відповідним органом Державного казначейства копії затверджених довідок про внесення змін до спеціального фонду кошторису за власними надходженнями. Розпорядниками вносяться зміни до спеціального фонду кошторису у частині збільшення надходжень та видатків у разі, коли обсяги власних надходжень спеціального фонду кошторису фактично перевищили обсяги, враховані під час затвердження відповідного бюджету, з урахуванням залишків на початок року. Зміни вносяться на підставі розрахунків з відповідним обґрунтуванням. У разі коли фактичний обсяг власних надходжень бюджетних установ менший від планованих показників, врахованих у спеціальному фонді кошторису, розпорядники зобов'язані за два тижні до кінця бюджетного періоду внести зміни до спеціального фонду кошторису у частині зменшення надходжень і видатків з урахуванням очікуваного виконання спеціального фонду кошторису у відповідному бюджетному періоді. Розпорядники упорядковують бюджетні зобов'язання з урахуванням внесених до спеціального фонду кошторису змін.

Органи Державного казначейства ведуть облік таких змін, провадять видатки спеціального фонду бюджету за власними надходженнями на підставі кошторисів з урахуванням внесених до них змін без внесення змін до бюджетного розпису та відображають у звітності про виконання Державного бюджету планові показники за спеціальним фондом бюджету з урахуванням внесених змін до кошторисів.

Зміни до спеціального фонду кошторису за іншими надходженнями (крім власних надходжень і бюджетних установ) вносяться у порядку, за яким після внесення відповідних змін до бюджетного розпису складаються довідки про внесення змін до кошторису.

Планові показники за спеціальним фондом кошторису розпорядників у формах звітності повинні відповідати даним обліку, який ведеться органами Державного казначейства.

Головні розпорядники під час подання зведеної фінансової звітності забезпечують відповідність планових показників за спеціальним фондом кошторисів з урахуванням внесених до них змін даним звітності

Державного казначейства про виконання спеціального фонду Державного бюджету.

Головні розпорядники під час складання та подання зведеної фінансової звітності враховують дані довідок про внесення змін до кошторису, які є підставою для відображення планових показників за власними надходженнями у зведених звітах про виконання кошторисів. При цьому зазначені дані повинні відповідати даним обліку Державного казначейства.

У звітності про виконання Державного та місцевих бюджетів за спеціальним фондом відображаються планові показники з урахуванням внесених змін до кошторисів.

У разі внесення змін до спеціального фонду кошторису (бюджетного розпису) зміни до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) не вносяться.

У разі коли виконання робіт за рахунок коштів спеціального фонду Державного бюджету здійснювалося за державним замовленням, відповідні зміни вносяться до обсягів державного замовлення.

Після розгляду річних звітів про виконання кошторисів за минулий рік уточнюються показники перехідних контингентів станом на 1 січня поточного року виходячи з фактичного виконання плану цих контингентів за минулий рік. За результатами перевірок у разі виявлення завищених асигнувань вносяться зміни до кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів шляхом скорочення їх обсягів. Право скорочення асигнувань надається Мінфіну, Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, місцевим фінансовим органам.

Виконання кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду, планів використання бюджетних коштів (крім планів використання бюджетних коштів одержувачів), помісячних планів використання бюджетних коштів здійснюється наростаючим підсумком з початку року.

Звіти про виконання кошторисів, планів асигнувань загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду і планів використання бюджетних коштів, помісячних планів використання бюджетних коштів подаються у порядку та за формами, встановленими Державним казначейством.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

В останні роки чітко простежується тенденція збільшення економічної та політичної нестабільності на національному і регіональному рівнях. Бюджетна система відчутно реагує на політичну і макроекономічну нестабільність, а в умовах зростаючої нестабільності опиняється в найбільш несприятливому стані. При цьому виникнення нестабільності призводить до негативних наслідків розвитку економіки в цілому, скорочує видатки бюджету та провокує як соціально-економічну, так і політичну напругу.

Аналізуючи видаткову частину бюджету, слід відзначити, що вона засвідчує про постійне зростання необхідності фінансування різних галузей економіки з боку держави. Натомість існує ризик зменшення дохідної частини бюджету та постійного зростання необхідності виділення коштів з видаткової частини бюджету для реалізації найважливіших соціальних програм, що призводить до стрімкого зростання саме видаткової частини бюджету, наприклад, за рахунок подорожчання енергоносіїв при незначному зростанні, а то і зменшенні обсягу ВВП та доходів бюджету.

Отже, одним із основних пріоритетів у сфері видатків бюджету є соціальна спрямованість. Необхідно приділяти посилену увагу саме соціальним видаткам, які включають такі напрями діяльності держави, як: соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, культура та фізичний розвиток. Відповідно, обсяг коштів, спрямований на фінансове забезпечення заходів з вирішення найбільш нагальних соціальних проблем і програм, збільшується порівняно з іншими видатками бюджету.

Окрім соціальних видатків, надзвичайно важливим є інвестиційна діяльність держави та підтримка пріоритетних галузей економіки. Тому обсяг видатків на розвиток таких галузей, як вугільна, сільське господарство, транспорт має тенденцію до зростання. Обсяг видатків зведеного бюджету по галузі "Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство" враховує видатки на здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів відповідно до законодавства та запровадження обліку в Державному бюджеті фактично сплачених сум податку на додану вартість, які спрямовуються на розвиток галузей тваринництва і рослинництва, здійснення заходів щодо формування державного замовлення на ринку продовольчих товарів, у тому числі ринку зерна, з метою забезпечення продовольчої безпеки держави.

II

Розділ

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Глава I

ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТІВ УСІХ РІВНІВ

§ 1. Організація виконання бюджетів

Виконання бюджету – це забезпечення повного і своєчасного надходження доходів по кожному джерелу і безперебійне фінансування усіх передбачених бюджетом заходів.

Від своєчасного і повного надходження доходів залежить безперебійне фінансування усіх галузей господарства держави і в першу чергу соціально-культурних заходів.

Найважливішими факторами виконання бюджету є найбільш повна мобілізація резервів, інвестування виробництва по пріоритетних напрямках для одержання додаткових доходів бюджету, а також жорсткий режим економії матеріальних і фінансових ресурсів. Виходячи з цього, Кабінет Міністрів України, державні адміністрації областей і районів та місцеві ради народних депутатів організують виконання бюджету через Міністерство фінансів України, а місцеві органи влади і управління – через фінансові органи.

Міністерство фінансів України, як орган державного управління, провадить в життя фінансову політику держави, яка є сукупністю заходів по акумуляції фінансових ресурсів у Державному бюджеті і бюджетах всієї ланки бюджетної системи, їх розподілу й використанню для виконання державою її функцій.

Реалізуючи фінансову політику держави, Міністерство фінансів України забезпечує її втілення в життя шляхом розробки економічних методів і важелів впливу на збільшення доходів бюджету через аналіз показників розвитку чи спаду економіки й провадить заходи щодо оздоровлення економіки.

Вказану роботу Міністерство фінансів провадить разом з Мінекономіки України. Разом вони розробляють проект зведеного балансу фінансових ресурсів України й використовують його показники для розробки Державного бюджету. Міністерство фінансів організує ро-

боту по складанню й виконанню Державного бюджету України та методичне керівництво роботою в галузі бюджетного планування й фінансування. Аналогічну роботу на нижчому рівні провадять фінансові управління облдержадміністрацій та відповідні міські, районні фінансові відділи.

Поряд з розробкою проектів Правил складання і виконання бюджетів і класифікацією доходів й видатків цих бюджетів із врахуванням рівня розвитку соціальної інфраструктури районів Мінфін України та його органи на місцях ведуть облік і складають звіти про виконання, аналізують підсумки виконання бюджетів, готують інформаційні матеріали, доповіді вищим органам влади й управління про хід та підсумки виконання бюджету і пропозиції про збільшення доходів.

Міністерство фінансів України аналізує взаємозв'язок між цінами і фінансовими показниками діяльності господарств, бере участь у розробці прогнозних розрахунків по ціноутворенню, провадить роботу по створенню ринку цінних паперів, аналізує його вплив на фінансовий стан господарства і грошовий обіг та здійснює планування доходів й видатків бюджету по експортно-імпортних операціях, аналізує валютно-фінансову діяльність суб'єктів господарювання і бере участь у складанні зведеного валютного плану, або, як ще його можна назвати, платіжного балансу держави.

Міністерство фінансів України організовує виконання Державного бюджету через Державне Казначейство та його територіальні органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі з відділеннями у районах, містах і районах у містах.

Основним критерієм, на якому базується виконання бюджетів, є забезпечення надходжень податків до бюджетів усіх рівнів.

В нинішніх умовах основним завданням держави поряд із відтворенням виробництва є регулювання відносин при формуванні доходів бюджету, щоб платежі до нього надходили регулярно й повністю. Діючі законодавчі та нормативні акти регулюють відносини між платниками і бюджетом при мобілізації доходів (податків, зборів та інших платежів). Сьогодні настійливо вимагає своєчасної заміни тих нормативних актів, які перестають сприяти розвиткові економічних відносин, максимальній мобілізації надходження коштів у бюджет.

Податки є основним джерелом надходжень доходів бюджетів усіх рівнів, їх введення провадиться тільки на основі законодавчих норм, наприклад, закону про податок на додану вартість та інших, які передбачають в обов'язковому порядку такі елементи: суб'єкт, об'єкт оподаткування та строки сплати податку. Визначення цих елементів у

законі зобов'язує платника до чіткого виконання законодавчих та нормативних актів по забезпеченню сплати податків у бюджет.

Для забезпечення контролю за повним і своєчасним надходженням у бюджет державних податків та інших платежів Державна податкова адміністрація і її органи на місцях провадять роботу по своєчасному і повному обліку всіх платників податків та інших обов'язкових платежів. Для цього використовуються відомості про реєстрацію підприємств усіх форм власності, дані про відкриті розрахункові рахунки в установах банків, дозволи місцевих рад народних депутатів та їх виконкомів, державних адміністрацій у районах на відкриття підприємств, організацій чи заняття різними видами промислів. Усі ці та інші дані заносяться в базу даних інформаційних центрів в усіх органах Державної податкової адміністрації по області, місту, району, що дає змогу зберігати в пам'яті електронних систем інформацію про фінансовий стан як підприємств і організацій, так і приватних осіб.

Головним завданням Державної податкової адміністрації є контроль за чітким виконанням законодавчих та нормативних актів по податках, правильністю обрахування, повноти і своєчасності внесення у бюджет податків та інших платежів, встановлених законодавством України або рішеннями місцевих органів влади.

У своїй діяльності Державна податкова адміністрація та її органи на місцях керуються Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, а регіональні органи Державної податкової адміністрації – рішеннями відповідно обласних та районних державних адміністрацій, виконкомів міських рад народних депутатів в частині контролю за надходженням податків, зборів та інших платежів бюджету.

Державна податкова адміністрація, її органи у своїй діяльності не підзвітні регіональним органам влади й управління, вони підпорядковуються Кабінету Міністрів України.

Функції Державної податкової адміністрації такі:

- проведення і організація роботи обласних, міських, районних податкових адміністрацій по контролю за виконанням законодавства по податках та інших платежах у бюджет як юридичними, так і фізичними особами;
- розробка пропозицій по вдосконаленню податкового законодавства;
- розробка й видання інструктивних, методичних вказівок та інших нормативних документів про порядок утримання податків й інших платежів у бюджет;

- розробки форм податкових розрахунків, декларацій та інших документів, пов'язаних із нарахуванням й платою платежів у бюджет, а також форми звітів про проведену роботу;
- проведення роз'яснювальної роботи серед населення, підприємств і організацій по порядку, строках та методах розрахунків податків й інших платежів до бюджету;
- проведення у міністерствах, відомствах, підприємствах, установах та організаціях усіх форм власності, включаючи спільні підприємства та організації з участю українських чи іноземних юридичних осіб і громадян, а також у громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства перевірки грошових надходжень, документів, які підтверджують їх надходження, бухгалтерських книг, звітів, кошторисів, декларацій та інших документів щодо нарахування й оплати податків та інших платежів до бюджету;
- організація роботи податкових адміністрацій області, міст, районів по обліку, оцінці й реалізації конфіскованого майна та майна, яке переходить державі по праву наслідування, скарбів, по проведенню перевірок правильності та схоронності коштів, одержаних від державного мита, а також по перевірці касових операцій, які виконуються міськими, селищними радами по нарахованих та одержаних від населення податкових платежах;
- проводить обстеження та перевірку організації роботи податкових адміністрацій усіх рівнів, по результатах яких вживаються заходи щодо усунення порушень у перевірених організаціях, а в необхідних випадках заслуховуються звіти керівників з прийняттям відповідних рішень.

Податкові адміністрації у містах, районах у містах та районах мають специфічні функції:

- забезпечення своєчасного й повного обліку платників податків та інших платежів у бюджет;
- контролю за своєчасним наданням платниками бухгалтерських звітів і балансів, податкових розрахунків, звітів, декларацій про доходи та інших документів, пов'язаних з нарахуванням платежів до бюджету, перевіряють достовірність цих документів у частині нарахування прибутку, дохідних об'єктів щодо обкладання податками;
- перевіряють достовірність даних про джерела одержання коштів, записаних у деклараціях громадян;
- передають правоохоронним органам матеріали по фактах порушень, за які передбачається кримінальна відповідальність, а також надають в арбітражні суди позови до підприємств, установ, організацій і громадян по вилученню в дохід держави коштів, одержаних

по угодах, які суперечать чинному законодавству, та провадять іншу роботу.

Працівники (службовці) податкових адміністрацій несуть особисту відповідальність за чітке виконання законодавства по вилученню податків та інших платежів бюджету, реалізацію прав підприємств, організацій і установ у здійсненні своїх повноважень, а також законних інтересів громадян.

В цілому державна податкова адміністрація втілює в життя податкову політику держави.

Податкова політика визначає суть та роль системи оподаткування і належить до виняткових повноважень держави. Через бюджет, податки, пільги й різні санкції держава регулює відносини як із виконавчими органами, так і господарськими організаціями, бюджетними установами, населенням, тобто юридичними й фізичними особами.

Податкова політика в Україні до 1997 р. була спрямована на максимальне вилучення доходів господарюючих суб'єктів, що позбавляло останніх стимулів до виробництва, можливості інвестування коштів у виробництво. Така політика призвела до того, що підприємства втратили оборотні кошти, а разом з ними і можливість відновлення матеріальних ресурсів. Якщо суб'єкт господарювання будь-якої форми власності потрапляє в умови, коли практично весь його доход так чи інакше вилучається в бюджет і позабюджетні фонди, то він або згортає виробництво, або всілякими способами приховує прибуток від оподаткування. Якщо не змінити в таких умовах податкову політику, виробництво зупиниться.

Заслуговує на увагу таке реформування податкової політики, яке забезпечує зменшення податкового тиску на виробника, що відповідає загальновідомим принципам податкової політики – гнучкості і стабільності.

Гнучкість податкової політики передбачає, що коли податковий тиск на господарників призводить до згортання виробництва, податкова система перебудовується на зменшення податкового тиску в інтересах виробника.

Стабільність податкової політики означає, що податкова система будується на чіткому визначенні об'єктів оподаткування, їх обліку, а нормативи оподаткування або обов'язкових платежів не зменшуються протягом бюджетного року. При цьому запровадження нових розмірів і нормативів оподаткування не має зворотної сили, а пільги по податках надаються з моменту введення Закону про оподаткування в дію.

Система пільг щодо оподаткування повинна стимулювати виробництво й інвестування, адже практично ті кошти, які повинні б бути

зараховані в бюджет, залишаються у виробника, що є своєрідним бюджетним фінансуванням, тому податкова адміністрація повинна контролювати використання коштів, які залишились у виробника, тобто їх цільове використання.

Поступове удосконалення податкової системи провадиться в напрямі її лібералізації, децентралізації (державні і місцеві податки) за рахунок розширення прав регіонів, зменшення тієї частки валового внутрішнього продукту, яка перерозподіляється через бюджет. Потребує вдосконалення і механізм оподаткування, який стимулював би виробництво у пріоритетних напрямках економіки і сприяв би впровадженню у виробництво нових технологій та високоефективного обладнання, а це потребує зміни податкової політики держави як на макро-, так і на мікрорівні.

Таким чином, Державна податкова адміністрація забезпечує виконання закону про Державний бюджет по мобілізації надходження доходів у бюджет.

Організація роботи по виконанню бюджетів місцевих рад покладена на відповідні фінансові органи, які забезпечують безперебійне фінансування передбачених у бюджетах заходів та ведуть контроль за законністю, правильністю і цільовим використанням бюджетних коштів, провадять в життя режим економії, контролюють виконання показників по мережі, штатах і контингентах та використання фонду заробітної плати. Вони ведуть також облік доходів по рівнях бюджетів і їх виконання.

Крім фінансових органів, у виконанні бюджетів беруть участь: міністерства і відомства – по Державному бюджету; відділи та управління державних адміністрацій і виконавчих органів місцевих рад – по місцевих бюджетах. Вони зобов'язані забезпечувати жорсткий режим економії бюджетних коштів, вести облік і звітувати у встановленому обсязі та в установлені строки.

У всіх бюджетах передбачаються резервні фонди, які при виконанні бюджету направляються на вирішення невідкладних заходів. Крім резервного фонду, у всіх бюджетах понад передбачені видатки затверджується оборотна касова готівка. Для бюджетів оборотна касова готівка має величезне значення, адже вона забезпечує безперебійне фінансування запланованих по бюджету заходів. Наприклад, при виникненні касових розривів у зв'язку з відпустками учителів після закінчення занять у школах і необхідністю виплат коштів на період відпустки.

Єдине правило – оборотна касова готівка на кінець бюджетного року обов'язково повинна бути поповнена.

§ 2. Створення і розвиток державного казначейства

Створення і розвиток органів державного казначейства відноситься, як сьогодні вже можна визначити, до давнини, адже вони розпочали свою діяльність ще в XVIII столітті.

Так, на підставі законодавчого акта від 7 листопада 1775 року “Учреждения для управления губерний Всероссийской империи” були утворені повітові казначейства як місцеві органи казенної палати. Казначейства відали обліком державних прибутків і складанням звітності до них. Державна реформа 1838 року розширила функції повітових казначейств. Вони по розпорядженню місцевої влади почали видавати паспорти, подорожні, вели продаж всіх видів гербової бумаги.

Фінансові реформи початку 60-х років XIX століття обумовили зміни в організації місцевих органів Міністерства фінансів. Між губернськими та повітовими казначействами стався перерозподіл функцій, а відповідно губернські казначейства перетворилися у видаткові каси, а повітові – у прибуткові.

За часів Гетьмана Павла Скоропадського, а саме в 1918-1920 роках, були здійснені спроби розробити Державний бюджет України, а його виконання провадити через казначейства. Але вже Декретом РНК України від 22 лютого 1919 року казначейства були ліквідовані, але на місцях вони діяли аж до 1923 року.

З отриманням незалежності та створенням інститутів державної влади і управління України постало питання створення спеціалізованого державного фінансового органу, який би забезпечував касове виконання державного бюджету – державного казначейства. Державне казначейство було створене згідно з Указом Президента України від 27 квітня 1995 року “Про державне казначейство України” та відповідною постановою Кабінету Міністрів України.

Організатором Державного казначейства було Міністерство фінансів України, яким і була започаткована казначейська форма виконання Державного бюджету, що базувалась і базується донині на принципі роботи єдиного казначейського рахунку – системи бюджетних рахунків органів державного казначейства, відкритих в установах банків за відповідним балансовим рахунком, на які зараховувались податки, збори та інші обов’язкові платежі Державного бюджету.

Державне казначейство виконує функцію акумуляції коштів Державного бюджету, їх зберігання та використання тільки за дорученням органами казначейства. Право розподілу асигнувань за напрямками видатків, затверджених Державним бюджетом України, залишалося за міністерствами.

З розвитком функцій Державного казначейства розширюється регламентація єдиного казначейського рахунку як основного рахунку держави для проведення фінансових операцій та ефективного управління коштами Державного та місцевих бюджетів. Головне те, що управління цими коштами провадиться через систему електронних платежів Національного банку України. Слід віддати належне Державному казначейству України, яке у стислі строки змогло налагодити чітку систему проходження розрахунків у системі електронних платежів та перевело бухгалтерський облік у системі казначейства відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Натомість Державне казначейство України є урядовим органом державного управління, що діє у складі Мінфіну і йому підпорядковується. Казначейство є учасником системи електронних платежів Національного банку. У своїй діяльності воно керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, та наказами Мінфіну.

Казначейство очолює голова, який в установленому порядку призначається на посаду і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням міністра фінансів. Голова Казначейства є членом колегії Мінфіну, має чотирьох заступників, у тому числі одного першого, які призначаються на посаду та звільняються з посади Кабінетом Міністрів України за поданням міністра фінансів, погодженим з головою Казначейства. Розподіл обов'язків між заступниками провадить голова Казначейства.

Повноваження голови Казначейства: здійснює керівництво діяльністю Казначейства, несе персональну відповідальність перед Кабінетом Міністрів України і міністром фінансів за виконання покладених на Казначейство завдань; призначає на посаду і звільняє з посади керівників структурних підрозділів та інших працівників Казначейства, крім заступників голови; затверджує положення про структурні підрозділи Казначейства; визначає ступінь відповідальності заступників голови, керівників структурних підрозділів та інших працівників Казначейства і керівників територіальних органів; притягає до дисциплінарної відповідальності керівників структурних підрозділів та інших працівників Казначейства, крім заступників голови; підписує видані в межах компетенції Казначейства накази та організовує перевірку їх виконання; здійснює інші повноваження, передбачені законодавством.

Для виконання покладених на нього завдань Казначейство за погодженням з міністром фінансів утворює територіальні органи у межах граничної чисельності працівників Казначейства.

Слід відзначити, що основними завданнями Казначейства є:

- забезпечення казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів на основі ведення єдиного казначейського рахунка, що передбачає:
- розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів;
- контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів за цими зобов'язаннями;
- в межах своїх повноважень – контроль за дотриманням учасниками бюджетного процесу бюджетного законодавства;
- ведення бухгалтерського обліку і складення звітності про виконання Державного та місцевих бюджетів;
- управління наявними фінансовими ресурсами, що ним обліковуються;
- визначення механізму казначейського обслуговування Державного та місцевих бюджетів, установлення єдиних правил бухгалтерського обліку і звітності про виконання Державного та місцевих бюджетів, кошторисів розпорядників бюджетних коштів, визначення порядку і строків подання звітів про виконання кошторисів державних цільових фондів.

Казначейство відповідно до покладених на нього завдань:

- здійснює розрахунково-касове обслуговування розпорядників, одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів, операцій з коштами бюджетів, спільних з міжнародними фінансовими організаціями проектів через систему електронних платежів Національного банку України;
- управляє наявними фінансовими ресурсами, що ним обліковуються, у тому числі в іноземній валюті, у випадках, передбачених законодавством, надає на зворотній основі позики за рахунок тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка;
- відкриває, веде та закриває рахунки в органах Казначейства;
- провадить безспірне списання коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного та місцевих бюджетів і бюджетних установ, за рішенням, яке було прийняте державним органом, що відповідно до закону має право на його застосування;
- повертає кошти, помилково або надмірно зараховані до бюджету, за поданням органів стягнення, яким відповідно до законодавства надано право стягнення до бюджетів податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших надходжень;

- нараховує штрафи за неповне або несвоєчасне повернення суми надмірно сплачених податків відповідно до законодавства;
- здійснює розподіл коштів між Державним бюджетом, бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також між рівнями місцевих бюджетів відповідно до нормативів відрахувань, визначених бюджетним законодавством, і перерахування розподілених коштів за належністю;
- проводить взаємні розрахунки між Державним бюджетом та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також між рівнями місцевих бюджетів у порядку, встановленому законодавством;
- веде базу даних про зведену мережу розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, розподіл показників зведених кошторисів та зведених планів асигнувань у розрізі розпорядників і одержувачів бюджетних коштів;
- подає розпорядникам і одержувачам бюджетних коштів витяг з розпису Державного бюджету та зміни до нього;
- веде бухгалтерський облік операцій з виконання Державного та місцевих бюджетів, складає звітність про виконання Державного, місцевих і зведеного бюджетів та подає звітність органам законодавчої і виконавчої влади в обсязі та в строки, визначені бюджетним законодавством;
- здійснює за дорученням Мінфіну погашення та обслуговування державного боргу в національній та іноземній валюті;
- у випадках, передбачених Бюджетним кодексом України та іншими актами законодавства, видає за погодженням з міністром фінансів нормативно-правові акти з питань, що належать до його компетенції;
- забезпечує функціонування багаторівневої інформаційно-обчислювальної системи, внутрішньої платіжної системи, вживає заходи щодо захисту інформації;
- у межах своїх повноважень виконує контрольні функції, пов'язані із: здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень; відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису державного та місцевих бюджетів; відповідністю платежів узятим зобов'язанням та бюджетним асигнуванням; витрачанням бюджетних коштів у процесі проведення перевірки відповідності підтверджених первинних документів розпорядників бюджетних коштів бюджетним асигнуванням та вимогам бюджетного законодавства; дотриманням правил валютного контролю за операціями, що проводять у національній валюті через кореспондентські рахунки

банків-нерезидентів бюджетні установи, які обслуговуються органами Казначейства; дотриманням порядку проведення державних лотерей, з використанням електронних систем прийняття оплати за участь у лотереї в режимі реального часу; дотриманням єдиних правил ведення бухгалтерського обліку, складенням звітності про виконання бюджетів та кошторисів бюджетних установ; закупівлею товарів, робіт і послуг за державні кошти відповідно до Закону України “Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”; здійсненням інших повноважень учасників бюджетного процесу відповідно до законодавства;

- надає консультаційну допомогу учасникам бюджетного процесу з питань, що належать до його компетенції;
- розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства і вносить їх на розгляд Мінфіну;
- виконує відповідно до законодавства контрольні-наглядові функції, пов’язані із роботою його територіальних органів;
- здійснює добір, розстановку та підвищення кваліфікації працівників Казначейства;
- виконує інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

При цьому Казначейство має право:

- відкривати поточні рахунки в іноземній валюті та рахунки для виплат готівкою в Національному банку та інших банках;
- розміщувати в банках тимчасово вільні кошти, що ним обліковуються, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- залучати працівників інших державних органів, спеціалістів і фахівців-експертів для розгляду питань, що належать до його компетенції;
- ініціювати у межах наданих законодавством повноважень припинення асигнувань та зупиняти проведення операцій з бюджетними коштами у разі вчинення учасником бюджетного процесу бюджетного правопорушення;
- списувати позички, надані місцевим бюджетам на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів, відповідно до законодавства;
- надавати послуги (у тому числі платні), пов’язані з обслуговуванням бюджетних коштів, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- вимагати від посадових осіб міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій

дотримання встановленого порядку казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів, ведення бухгалтерського обліку, складення звітності;

- звертатися до суду, в тому числі у разі виявлення бюджетних равопорушень;
- проводити конференції, семінари та наради з питань, що належать до його компетенції;
- одержувати в установленому порядку від центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, підприємств, установ, організацій і банків пояснення, довідки, інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;
- здійснювати в межах своїх повноважень співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями, з казначействами інших країн, вивчати досвід роботи з організації їх діяльності та готувати пропозиції щодо його впровадження в Україні.

Таким чином, виконання завдань забезпечується через єдиний казначейський рахунок у період сьогодення – це рахунок, відкритий державному казначейству України в Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у системі електронних платежів Національного банку України.

Слід відзначити, що однією з головних причин появи системи Держказначейства в Україні в тяжкій економічній ситуації, що склалася в 1990-х роках, стала відсутність потрібної якості виконання бюджету та неможливість виконання усього комплексу необхідних функцій вітчизняними банківською та фінансовою структурами. Це й стало головною причиною того, що в 1995 р. було створене Державне Казначейство України як структура виконавчої влади.

З моменту свого заснування Казначейство було вимушене пристосовуватись до існуючих і діючих на той час механізмів та методології виконання Державного бюджету, до системи бухгалтерського обліку та звітності.

У своєму розвитку Держказначейство впевнено долало етапи, які супроводжувались:

- заснуванням організаційної структури органів Казначейства, функцій яких у процесі розвитку змінювались;
- перерозподілом виконання функцій між банківською і фінансовою системами та галузевими управліннями;
- запровадженням казначейського виконання бюджетів, що передбачає здійснення попереднього бухгалтерського контролю первинних документів розпорядників бюджетних коштів.

Якщо 1996 рік був роком становлення системи Державного казначейства і через його органи проводилось фінансування лише окремих видатків Державного бюджету, то в 1997 році вже були започатковані нові важливі функції, які раніше в Україні не виконувала жодна фінансова структура – це оплата рахунків на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали для них роботи або надали послуги.

В 1998 році було завершено переведення всіх установ і відомств, які утримувались за рахунок Державного бюджету, до казначейського обслуговування бюджету.

Основною рисою 1999 року стало переведення на казначейське обслуговування позабюджетних коштів бюджетних установ та організацій, які з 2000 року стали складовою частиною Державного бюджету – увійшли до спеціального фонду Державного бюджету.

Протягом 2000 року управління Держказначейства проводило належну роботу по впровадженню Єдиного казначейського рахунку відділеннями Державного казначейства на районному рівні в рамках першого етапу переходу до проведення розрахунків через цей рахунок.

Наступний 2001 рік став роком зміни статусу Держказначейства, внаслідок чого із клієнта банку Казначейство стало учасником Системи електронних платежів Національного банку України. Тобто в основу функціонування Системи електронних платежів покладено бухгалтерську модель, яка дала можливість учасникам цієї системи здійснювати багатоступеневий контроль за достовірністю даних на всіх стадіях та рівнях розрахунків, отримувати в автоматизованому режимі щоденну інформацію в форматі бюджету, затвердженого щорічним Законом.

Запровадження розрахунків через Систему електронних платежів Національного банку України і Єдиний казначейський рахунок (ЄКР) дало широкі можливості значно прискорити розрахунки та виконання Державного бюджету на всіх рівнях, починаючи з рівня району, акумулювати на ЄКР бюджетні кошти з наступним розподілом та перерозподілом на регіональному рівні та вести безпосередній контроль за проходженням розрахунків з бюджетом та оперативне керування доходами на всіх рівнях.

З 1 січня 2002 року в областях було запроваджено казначейське обслуговування місцевих бюджетів за доходами та перерахування міжбюджетних трансфертів. Це дозволило володіти достовірною інформацією про надходження в розрізі видів доходів та бюджетів в режимі реального часу, надавати звітні дані облдержадміністраціям, райдержадміністраціям та зацікавленим органам з метою здійснення аналізу та своєчасного прийняття управлінських рішень.

Сьогодні органи Державного казначейства на місцях складаються з головних управлінь областей та відповідно районних та міських управлінь.

Органами Держказначейства обслуговуються всі установи, що отримують кошти із Державного бюджету та яким відкрито реєстраційні рахунки, в тому числі як по загальному, так і по спеціальному фонду.

До того ж вони мають потужну технічну базу, а це персональні комп'ютери, сервісне і мережеве обладнання, канали виділеного зв'язку, який використовують висококваліфіковані спеціалісти.

Наступний, дуже важливий етап – запровадження казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками, тобто рахунки розпорядників та одержувачів коштів, відкриті в органах Державного казначейства. Органи Держказначейства здійснюють операції на рахунках розпорядників по зарахуванню та перерахуванню коштів, забезпечуючи попередній та поточний контроль за цільовим використанням бюджетних коштів.

Концентрація всіх бюджетних ресурсів дозволяє оперативно вирішувати проблему тимчасових касових розривів для здійснення соціального спрямування видатків, що дає можливість зменшити напругу у районах та зміцнити їх фінансову базу.

Перехід на казначейське обслуговування місцевих бюджетів було проведено в рамках реформування фінансової системи України.

2.1. Головні управління Державного казначейства України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі

Головні управління Державного казначейства України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі є територіальними органами Державного казначейства України і утворюються Державним казначейством України за погодженням з міністром фінансів України.

Основним завданням Головного управління в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі є забезпечення казначейського обслуговування Державного та місцевих бюджетів на основі ведення єдиного казначейського рахунка, що передбачає:

- розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів;
- контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів за цими зобов'язаннями;

- у межах своїх повноважень – контроль за дотриманням учасниками бюджетного процесу бюджетного законодавства;
- ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання Державного та місцевих бюджетів.

Головне управління в регіоні відповідно до покладених на нього завдань:

- здійснює розрахунково-касове обслуговування розпорядників, одержувачів бюджетних коштів та інших клієнтів, операцій з коштами бюджетів через систему електронних платежів Національного банку України;
- управляє наявними фінансовими ресурсами, що ним обліковуються, надає на зворотній основі позики за рахунок тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунку;
- відкриває, веде та закриває рахунки в органах Головного управління;
- провадить безспірне списання коштів з рахунків, на яких обліковуються кошти Державного та місцевих бюджетів і бюджетних установ, за рішенням, прийнятим державним органом, що відповідно до закону має право на його застосування;
- повертає кошти, помилково або надмірно зараховані до бюджету, за поданням органів стягнення, яким відповідно до законодавства надано право стягнення до бюджетів податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших надходжень;
- нараховує штрафи за неповне або несвоєчасне повернення суми надмірно сплачених податків відповідно до законодавства;
- здійснює розподіл коштів між рівнями місцевих бюджетів відповідно до нормативів відрахувань, визначених бюджетним законодавством, і перерахування розподілених коштів за належністю;
- проводить взаємні розрахунки між Державним бюджетом та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, а також між рівнями місцевих бюджетів у встановленому законодавством порядку;
- веде базу даних про мережу розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, розподіл показників кошторисів та планів асигнувань у розрізі розпорядників та одержувачів бюджетних коштів;
- подає розпорядникам і одержувачам бюджетних коштів витяг з розпису Державного бюджету та зміни до нього;
- веде бухгалтерський облік операцій з виконання Державного та місцевих бюджетів, складає звітність про виконання Державного, місцевих бюджетів, подає звіт органам законодавчої та виконавчої влади в обсязі та в строки, визначені бюджетним законодавством;

- приймає звіти від розпорядників та одержувачів бюджетних коштів та консолідує форми звітності;
- забезпечує функціонування багаторівневої інформаційно-обчислювальної системи, внутрішньої платіжної системи, уживає заходи щодо захисту інформації.

Головні управління Держказначейства в регіонах у межах своїх повноважень виконують контрольні функції, пов'язані із:

- здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень;
- дотриманням методології бюджетного процесу з питань складання відповідних бюджетів, кошторисів та планів використання бюджетних коштів;
- відповідністю кошторисів та планів використання бюджетних коштів розпису Державного та місцевих бюджетів;
- відповідністю платежів узятим зобов'язанням та бюджетним асигнуванням;
- витрачанням бюджетних коштів у процесі проведення перевірки відповідності підтверджувальних первинних документів розпорядників та одержувачів бюджетних коштів бюджетним асигнуванням та вимогам бюджетного законодавства;
- дотриманням правил валютного контролю за операціями, що проводять у національній валюті через кореспондентські рахунки банків-нерезидентів бюджетні установи, які обслуговуються Головнім управлінням;
- дотриманням єдиних правил ведення бухгалтерського обліку, складенням звітності про виконання кошторисів бюджетних установ;
- здійсненням інших повноважень учасників бюджетного процесу відповідно до законодавства;
- наданням консультаційної допомоги учасникам бюджетного процесу з питань, що належать до його компетенції;
- здійсненням добору, розстановки та підвищення кваліфікації працівників Головного управління;
- виконанням відповідно до законодавства функцій, пов'язаних із аналізом діяльності розпорядників коштів Державного та місцевих бюджетів;
- виконанням відповідно до законодавства контрольно-наглядових функцій, пов'язаних із діяльністю його управлінь (відділень);
- виконанням інших функцій, що випливають з покладених на нього завдань.

Головні управління Державного казначейства мають право:

- відкривати поточні рахунки в іноземній валюті та рахунки для виплат готівкою в уповноважених банках;
- залучати працівників інших державних органів, спеціалістів і фахівців-експертів для розгляду питань, що належать до його компетенції;
- ініціювати, у межах наданих законодавством повноважень, припинення асигнувань та зупиняти проведення операцій з бюджетними коштами в разі вчинення учасником бюджетного процесу бюджетного правопорушення;
- надавати послуги (у тому числі платні), пов'язані з обслуговуванням бюджетних коштів, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- вимагати в межах повноважень від посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій дотримання встановленого порядку казначейського обслуговування Державного та місцевих бюджетів, ведення бухгалтерського обліку, складання звітності;
- звертатися до суду, у тому числі в разі виявлення бюджетного правопорушення;
- брати участь та проводити конференції, семінари і наради з питань, що належать до його компетенції;
- одержувати в встановленому порядку від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, підприємств, установ, організацій і банків пояснення, довідки, інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань.

Натомість для виконання Головним управлінням своїх функцій у повному обсязі, а тим більше в містах і районах необхідна розгалужена мережа управлінь Казначейства, ось чому у складі головних управлінь Державного казначейства України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі для виконання покладених на Головне управління завдань у районах, містах та в районах у містах утворюються управління, що є відокремленими структурними підрозділами Головного управління і не мають статусу юридичної особи. Начальники цих управлінь призначаються на посаду і звільняються з посади міністром фінансів України за поданням голови Державного казначейства України.

§ 3. Інформаційне забезпечення бюджетної діяльності

В умовах побудови нової економічної системи є об'єктивна необхідність використовувати інформацію про результати попередньої роботи. Прийняття необхідного рішення з будь-якого питання діяльності структури, галузі і держави повинно здійснюватися на основі аналізу великої кількості інформації, вибору й розподілу її за однорідністю, розгляду і вивчення, узагальнення, а також вибору реальних методів, які необхідні для побудови дієвої системи, що дає змогу знайти ефективні управлінські рішення.

Діяльність Мінфіну вимагає надання великого потоку інформаційних повідомлень (звітів, довідок, записок тощо), їх обробки, а впровадження системи електронної пошти набагато спрощує їх обробку. Аналогічній інформації потребує і Міністерство фінансів України у роботі з фінансовими органами на місцях.

У зв'язку з цим слід акцентувати увагу на системі електронної пошти НБУ, адже вона є територіально розподіленою по всій Україні програмно-технічною і адміністративно-технологічною системою, призначеною для надійного та якісного прийому, передачі, обміну й управління інформаційними потоками (у вигляді повідомлень), джерелом яких можуть бути різні програмні комплекси прикладних систем.

Відповідальність за організаційні структури, стратегію технічного розвитку, керівництво технологічним процесом у межах надійної і постійної роботи системи покладено на департамент (управління) телекомунікаційних систем НБУ.

Натомість у подальшому розвитку застосовуються прогресивні і високопродуктивні телекомунікаційні системи телекомунікаційного забезпечення. Система має інтерфейс, відкритий для кінцевих користувачів (маються на увазі абоненти системи), і прикладні процеси. Вона дає змогу з'єднуватися з іншими системами, звичайно, при необхідності й відповідній домовленості.

Адресні, протокольні шлюзи і шлюзи форматів забезпечуються після погодження з департаментом телекомунікаційних систем шляхом вирішення питань по інтерфейсах і подальшої розробки програмно-технічних способів.

Структура системи електронних платежів чотирирівнева і складається з: центрального вузла; регіональних вузлів, тобто з приміщення, де встановлюються сервери; абонентських вузлів, які розміщені у абонентів системи; абонентів – користувачів вузла системи.

Центральний або головний вузол системи діє на основі експлуатаційних документів системи й оперативного керівництва управління телекомунікаційних систем. Аналогічно працює і регіональний вузол, що виконує функції та положення, які делеговані йому центральним вузлом.

Абонентський вузол системи – це набір програмно-технічних і технологічних способів робочого місця або набір робочих місць користувачів, який реалізовує сервіс для абонента системи, що зможе входити до складу будь-якого підрозділу установи, який виконав усі умови, викладені в документі “Підключення до системи електронних платежів”. Висвітлення системи було б неповним, якби не було вивчено, що становлять собою служби системи і технологічна основа їх діяльності. Технологія управління системою складається із п’яти служб, у кожному вузлі системи до них належать:

- 1) служба реєстрації і супроводу абонентських вузлів системи;
- 2) служба технічного обслуговування обладнання мереж та апаратури передачі даних систем;
- 3) служба обліку роботи абонентів у системі;
- 4) служба супроводу інформаційного забезпечення системи, ведення архіву повідомлень, захисту від знищення;
- 5) служба диспетчерського управління абонентськими вузлами системи.

Звичайно, будь-яка робота електронної системи повинна спиратися на мережу абонентів, якими можуть бути користувачі, що одержали дозвіл адміністратора системи, зареєстрований внутрішніми службами цього вузла.

Абонентам системи забезпечується передача, прийом, обмін повідомленнями із зворотним підтвердженням того, що повідомлення доставлене адресатові; при цьому гарантується достовірність інформації і її захищеність від пасивних й активних перешкод за рахунок встановлення спеціальних блоків між зовнішнім модемом та інтерфейсом.

Абонент вузла системи електронних платежів має можливість передавати й приймати повідомлення у всьому адресному просторі системи електронних платежів, а також звертатися за консультаціями до адміністратора свого вузла. У свою чергу, абонент відповідає за інформацію, яку передає через систему електронних платежів.

Вивчення роботи електронної пошти НБУ дає змогу зробити висновок, що паралельно з обслуговуванням абонентів по прийому і передачі повідомлень проводиться і їх зберігання, а також передача в архів, з якого при необхідності їх можна буде дістати, тобто відбувається процес накопичення даних.

Накопичення цих повідомлень якраз і дає змогу застосовувати систему електронної пошти у фінансових установах системи Мінфіну України.

Застосування електронної пошти удосконалює впровадження автоматизованої системи бухгалтерського обліку, що не викликає серйозних зауважень, адже практично всі фінансово-кредитні установи так чи інакше її запроваджують. В Національному банку України запроваджена не тільки автоматизована система бухгалтерського обліку, а й система електронних платежів як між НБУ і його регіональними управліннями, так і між НБУ і комерційними банками.

Суть цього питання полягає в поширенні системи електронних платежів у фінансових установах, а запровадження електронних платежів у розрахунках може стримуватись відсутністю необхідних знань, спеціалістів, програмного забезпечення й необхідної обчислювальної техніки.

Запровадження електронних платежів у системі Мінфіну надає можливість:

- по-перше, встановити жорсткий контроль за проходженням платіжних документів по надходженню доходів у бюджет;
- по-друге, проконтролювати своєчасне і повне перерахування податків у доходи бюджету;
- по-третє, підвищити виконавчу дисципліну.

Доцільно розглянути запровадження автоматизованої системи бухгалтерського обліку і електронних платежів, наприклад, через мережу розрахункових палат, тобто через Центральну розрахункову палату і розрахункові палати в областях, містах і районах.

Створення мережі розрахункових палат не викликало значних витрат, адже Мінфіну не обійтися без Державного казначейства з його органами на місцях по обліку видатків Державного бюджету та даних по доходах (відповідно до надходжень до Державної податкової адміністрації).

Запровадження електронних платежів провадилось на основі уже діючих платіжних доручень, акредитивів, векселів, чеків тощо. Система електронних платежів запроваджувалась на базі існуючої системи бухгалтерського обліку й звітності у фінансових органах, а забезпечення проведення розрахунків через систему електронних платежів здійснювалось через спеціально відкриті в розрахункових платах технічні кореспондентські рахунки учасників відповідних розрахункових палат. При цьому, враховуючи різні ступені програмно-технічного забезпечення та існуючий недостатній рівень надійності каналів зв'язку, маються кілька технологічних моделей проведення

розрахунків за допомогою розрахункових палат, де відкрито спеціальний кореспондентський рахунок на основі спеціального договору між ними.

У розрахунках на рівні абонентів мережі розрахункової палати застосовуються різноманітні платіжні інструменти: доручення, платіжні вимоги, чеки, акредитиви, векселі і т. п., які на рівні розрахункової палати перетворюються в електронний документ.

Електронний документ – це повідомлення встановленого формату, яке несе інформацію про перерахування коштів і зберігається як на магнітному носії, так і передається по системі електронної пошти.

Повідомлення у формі електронного документа повинні відповідати таким вимогам:

- по-перше, вони повинні бути підготовлені, передані і прийняті з використанням програмно-технічних засобів, затверджених і сертифікованих у встановленому порядку;
- по-друге, їх необхідно захистити спеціальними засобами;
- по-третє, вони повинні проходити через автоматизований комплекс робочих місць розрахункової палати, тобто через комплекс програмних і технічних засобів, призначених для передачі та прийому повідомлень у формі електронних платіжних документів між, наприклад, фінорганом чи казначейством та розрахунковою палатою.

Механізм розрахунків між казначейством і розрахунковою палатою такий:

- по-перше, казначейство відкриває учасникові розрахунків технічні кореспондентські рахунки;
- по-друге, казначейство надсилає платіжні документи в розрахункову палату у вигляді файлів з електронними платіжними документами, які передаються по каналах електронного зв'язку з допомогою електронної пошти;
- по-третє, розрахунки проводяться автоматизовано, з відповідним відображенням у технічних кореспондентських рахунках;
- по-четверте, розрахункова палата повинна надіслати електронною поштою платникові підтвердження з квитанцією про перерахування коштів.

Робота розрахункових палат повинна провадитися шляхом:

- по-перше, прийому інформації від учасників розрахунків;
- по-друге, контролю і обробки інформації;
- по-третє, видачі підтверджень;
- по-четверте, видачі інформації учасникам розрахунків у відповідній формі;
- по-п'яте, видачі інформації по розрахунках у відпрацьованому вигляді за попередні дні.

Проведення операцій через систему розрахункових палат запропоноване з застереженням про те, що з допомогою палати повинні здійснюватися і взаєморозрахунки між Мінфіном та фінансовими управліннями, а через них – з фіноорганами і бюджетними установами.

Зараз відбувається масове запровадження електронних карток із вмонтованою мікросхемою (смарт-карток).

Наукові дослідження показують, що такі картки мають переваги, причому вирішальні, пов'язані передусім із високим ступенем безпеки та надійності під час експлуатації, практично повністю захищені від шахрайства.

Україна має достатній науково-технічний потенціал для організації розробки та серійного виробництва елементів електронних безготівкових розрахунків на загальнонаціональному рівні.

Дослідження показують, що для забезпечення ефективної роботи щодо створення національної електронної системи безготівкових розрахунків необхідний орган, який координує зусилля по запровадженню системи. Таким органом є Національний банк України, який вже впровадив це в системі як Національного банку, так і комерційних банків України. Тим більше, що в умовах жорсткого дефіциту бюджету створення нового органу призведе до вишукування значних коштів, так необхідних для стабілізації економіки.

Економія коштів потребує також скорочення витрат, необхідних для створення та запровадження системи, визначення збалансованості вимог до всіх елементів системи, включаючи єдину національну розрахункову картку, периферійне обладнання, програмне забезпечення, системи безпеки та інфраструктуру обслуговування. Такий комплексний підхід до застосування електронних грошей як платіжного засобу включитиме оплату і за товари, і за послуги.

Відомо, що суспільний та економічний розвиток однаково залежить як від рівня матеріальних благ, так і від ступеня доступу до суспільної інформації.

Збір, узагальнення, оцінка і розподіл наукової інформації об'єктивно необхідні й викликані як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами:

- по-перше, постійним зростанням обсягів наукової інформації як у періодичних виданнях, так і в наукових;
- по-друге, розпорошенням наукової інформації у журналах, бюлетенях, вісниках тощо;
- по-третє, швидким старінням наукової інформації;
- по-четверте, частим дублюванням наукової інформації;
- по-п'яте, неповною публікацією наукової інформації;

- по-шосте, необхідністю знання мови, якою друкується наукова інформація.

Перші чотири фактори не можуть викликати сумнівів. Відносно п'ятого, який підтверджує неповноту друкованої наукової інформації, то це доведено як вітчизняними, так і іноземними джерелами, згідно з якими у наукових роботах висвітлюється тільки 18 % позитивних результатів НТР. Матеріалів, які подаються у публікаціях, як правило, недостатньо для безпосереднього прямого використання.

Недостатнє знання мови також є великою перешкодою для ознайомлення з науковою інформацією, вивчення й узагальнення її.

Виходячи з цього, виділимо принципи, яким повинна відповідати наукова інформація при закладенні в ЕОМ:

- по-перше, наукова новизна й актуальність;
- по-друге, повнота інформації;
- по-третє, відкритість;
- по-четверте, структурованість, подача знань про проблему та її вирішення у компактному, чітко окресленому об'єкті.

Входячи в нову економічну систему, Україна не може існувати в замкнутій системі наукової інформації. Необхідна чітка організація системи передачі наукової інформації і зворотний зв'язок для прийому її з інших країн, тобто система обміну інформацією, яка може і повинна проводитися із використанням системи ЕОМ по захищених каналах електронного зв'язку. Це сприяє тому, що інформаційний обмін стає одним з найважливіших елементів суспільної організації, який значною мірою визначає напрям і розвиток економіки України. Інформація є таким само продуктом, як і електроенергія, паливо, метал тощо. Але на відміну від них, вона організаційно впливає на ті процеси, які відбуваються при використанні цих продуктів, сприяє запровадженню ресурсозберігаючих технологій.

Проте коштів, передбачених Державним бюджетом, недостатньо для створення інформаційного забезпечення України, а тим більше для участі в інформаційному обміні з країнами ближнього і дальнього зарубіжжя.

Причина в тому, що науково-технічна інформація, яка надходила раніше через Москву, практично не надходить, а нові інформаційні канали ще не створені, тобто необхідно починати спочатку. Але тут постає питання про те, як входити у світовий інформаційний простір: відновлювати зв'язки через Москву чи створювати сучасну інформаційну систему?

У будь-якому разі потрібні великі кошти для створення матеріальної бази, технічних і технологічних засобів забезпечення. Це – комп'ютери й засоби зберігання, обробки й обміну інформацією.

Швидке впровадження у світову практику найновіших досягнень інформаційних технологій дало змогу світовому співтовариству створити принципово нове інформаційне середовище, яке сприяє виникненню міжнародного інформаційного простору, робота якого здійснюється двома методами поширення інформації:

- 1) шляхом доступу до віддалених джерел інформації через комп'ютерну мережу;
- 2) шляхом передачі споживачеві повністю готових до експлуатації джерел інформації.

В Україні є потенційні можливості включитися у міжнародний інформаційний простір. Тим більше, що це вже відбулося. Наприклад, вже сьогодні розрахунки з постачальниками із США, Англії, Німеччини та інших країн виконуються комерційними банками України по інформаційних каналах. Налагоджений також чіткий зворотний зв'язок.

Запровадження інформаційних каналів передачі наукової інформації сьогодні стримується відсутністю достатньої культури користувачів інформацією, що викликає серйозну недовіру у зарубіжних користувачів інформаційною технологією. Вирішити проблему допоможе державна підтримка, виховання користувачів, вкладання коштів і координація дій усіх державних, комерційних структур по створенню системи інформаційних каналів в Україні і наступне їх включення у міжнародний інформаційний простір.

Глава II БЮДЖЕТНИЙ ОБЛІК

§ 1. Принципи організації і основні види обліку

Бухгалтерський облік – це науково обґрунтована система безперервного відображення коштів (за їх видами і джерелами) бюджетних установ, а простіше кажучи – система спостереження, відображення, узагальнення і контролю якісних і кількісних змін процесів і явищ.

Особливості бухгалтерського обліку виражаються:

- по-перше, у використанні натуральних, трудових і вартісних показників, але з перевагою вартісних показників, оскільки бухгалтерський облік зрештою відображає грошове узагальнення коштів, витрат і результатів бюджетної діяльності;
- по-друге, в суворому документуванні обліку. Відображення операцій повинно бути суворо документоване, що дозволяє перевірити доцільність і законність використання коштів;

- по-третє, в чіткості та систематичності здійснення операцій і їх відображенні за рахунками бухгалтерського обліку, які за звітні періоди узагальнюються в основному бухгалтерському документі – балансі або звіті;
- по-четверте, в інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, результати якої фіксуються в обліку;
- по-п'яте, в безперервності за часом і суцільним за обсягом операцій, що проводяться.

Облікова інформація для прийняття управлінських рішень формується, групується і перетворюється в системі бухгалтерського обліку, який виконує завдання фіксування, збору і відображення первинної інформації, її узагальнення, що спирається на принципи єдності та реальності оцінки.

Принцип єдності відображається в грошових вимірюваннях однорідних бюджетних коштів, що забезпечується встановленням обов'язкових правил оцінки коштів і контролем за їх дотриманням.

Принцип реальності вимагає вираження в грошовій формі дійсної величини коштів і досягається шляхом чіткого відображення в балансі як джерел надходження коштів, так і їх напряму на відповідні статті витрат.

Отже, бухгалтерський облік являє собою систему різних способів реєстрації матеріальних і грошових операцій та узагальнення даних про стан і рух коштів у грошовому вираженні для відображення, узагальнення і контролю якісних і кількісних показників процесу бюджетної роботи.

До способів, що використовуються в бухгалтерському обліку, належать: документація операцій, оцінка коштів, ведення рахунків і подвійний запис, інвентаризація, балансове узагальнення даних про кошти і зведення результатів обліку в показники звітності.

Документація являє собою оформлення документів щодо проведення господарських операцій і є початковим моментом облікового процесу, тобто жоден бухгалтерський запис не може бути зроблений без підтвердження її документами, що мають грошове вираження, але це не виключає відображення в бухгалтерському обліку натуральних і трудових показників, необхідних для обліку витрат матеріальних цінностей і роботи, переведених потім у грошові.

Необхідно пам'ятати, що всі дані бухгалтерських документів мають грошове вираження.

На основі документів проведені операції відображаються в рахунках бухгалтерського обліку, які служать для угруповання об'єктів, що враховуються, і отримання узагальнених показників бюджетної

діяльності, які враховуються в рахунках за допомогою подвійного запису видів коштів і їх джерел, застосування якого дозволяє не тільки фіксувати грошові кошти в їх русі, але і впливати на ті або інші процеси. Причому дані, що відображаються на рахунках, періодично перевіряються і уточнюються за допомогою інвентаризації, записи в рахунках служать для отримання підсумкових показників про кошти установи, для чого служить бухгалтерська звітність.

На відміну від оперативного та статистичного обліку, спостереження і відображення процесів, що відображаються в бухгалтерському обліку, носять безперервний характер, оскільки, наприклад, вибіркові спостереження в бухгалтерському обліку не застосовуються.

Традиційно склалося, що під місцем виникнення витрат розуміються об'єкти аналітичного обліку по елементах витрат і статтях собівартості, якими є підрозділи бюджетної установи, а ось місце відповідальності – питання спірне, бо якщо керівники структурних підрозділів, наприклад відділення лікарні, несуть відповідальність за проведені витрати, то центри відповідальності співпадають, але і тут є свої непогодження, оскільки жодною інструкцією не передбачено делегування відповідальності від завідуючого терапевтичним чи хірургічним відділенням до терапевта чи хірурга.

Через відсутність чіткого розподілу відповідальності не поставлений на належний рівень аналітичний облік за виконанням кошторисів. Для цього виділяються основні та допоміжні центри відповідальності. Основні – підрозділи, де забезпечується контроль виникнення витрат. Допоміжні – управлінські підрозділи, що впливають на утворення витрат в декількох місцях їх виникнення.

Не менш важливим є з'ясування значення звітності для прийняття правильного управлінського рішення, яка поділяється на бухгалтерську і статистичну.

Показники бухгалтерської звітності формуються на основі кінцевих результатів діяльності, тобто виконання кошторисів витрат по бюджетних установах і звітів по виконанню бюджетів всіх ланок бюджетної системи (місячні, квартальні, річні).

Необхідно відмітити, що протягом декількох років значно змінився склад і зміст форми бухгалтерської звітності, змінена структура балансу. Істотно зазнав змін звіт про фінансові результати. Природно виникає питання, чи сприяють ці зміни вдосконаленню обліку і прийняттю правильних управлінських рішень.

Спрощення бухгалтерської звітності веде до того, що багато хто із працівників управління не бачить істотних відмінностей між бухгалтерською та статистичною звітністю, але це не так.

У період сьогодення неминуче виникає бажання представників органів управління до участі в економічних і особливо фінансових відносинах великої кількості різних бюджетних структур, які хочуть мати інформацію про фінансове становище різних об'єктів безпосередньо з цих структур, а не від органів управління (керівництво, статистичні та інші органи), а це неможливо без чіткої організації бухгалтерського обліку і звітності, що потребує чітко налагодженого прямого інформаційного зв'язку.

Отже, бухгалтерський облік повинен бути інформаційною системою, що оцінює та обробляє і передає фінансову інформацію про певну бюджетну установу. Звідси випливає спрямованість бухгалтерського обліку на:

- чіткий збір, узагальнення і збереження інформації для використання зараз і в майбутньому;
- використання облікової інформації для прийняття управлінських рішень.

На наш погляд, бухгалтерський облік, на відміну від статистичного, відповідає на найпростіші питання діяльності бюджетної установи.

Показники статистичної звітності, як правило, п'ятиденні, десятиденні, місячні, кварталні, річні, а при необхідності – і оперативні, є щоденними. Річні звіти являють собою поєднання всіх видів обліку: оперативного, бухгалтерського та статистичного.

Статистичний облік відображає і вивчає більшість процесів – заданими як бухгалтерського, так і оперативного обліку, із застосуванням спеціальних статистичних форм спостереження, які групуються в певному порядку і узагальнюються в систему статистичних показників.

Важливою передумовою побудови звітності є чітка розробка обґрунтованих визначень і класифікацій об'єктів обліку і видачі ясної інформації для прийняття управлінського рішення.

Отже, статистичний облік – це система вивчення, узагальнення масових явищ, які характеризують закономірності та тенденції в розвитку господарства і контролю за ними. Кількісні параметри масових явищ вивчають у нерозривному зв'язку з їх якісною характеристикою. Дані статистичного обліку допомагають аналізувати результати різних процесів і прогнозувати подальший їх розвиток. При цьому для вивчення досліджуваних об'єктів застосовуються спеціальні способи і прийоми: спостереження, угруповання, середні та відносні числа, індекси, динамічні ряди і тому подібне.

Необхідно також зупинитися на організаційно-методологічних аспектах обліку.

Методологічно та організаційно бухгалтерський облік розділився на фінансовий і управлінський. Кожний з зазначених видів має свою мету, призначення, коло користувачів облікової інформації і відіграє свою роль в управлінні підприємством, організацією або установою.

Фінансовий облік містить сукупність правил і процедур відносно підготовки та переказу інформації про результати діяльності суб'єкта відповідно до вимог діючих законодавчих актів. Іншими словами, фінансовий облік покликаний відобразити всі господарські операції за звітний період, а також забезпечити складання певної бухгалтерської (фінансової) звітності для потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Об'єктами фінансового обліку, які підлягають обов'язковому відображенню, є: активи і пасиви установи або організації; джерела власних коштів; витрати по їх елементах і всі види доходів; фінансові результати діяльності і їх розподіл; господарські операції і процеси, які здійснюються з зазначеними вище об'єктами.

Фінансовий облік висвітлює результати господарської діяльності звітного періоду (прибуток або збиток) і повинен вестися всіма установами незалежно від видів їх діяльності. За цими даними складається фінансова звітність, яка не є комерційною таємницею, регулюється державою, стандартами різних рівнів і відкрита для користування. Іноді фінансовий облік називають зовнішнім.

Управлінський облік бюджетні установи ведуть, щоб забезпечити внутрішні інформаційні потреби керівництва при плануванні, аналізі, контролі і для прийняття відповідних рішень. Витрати в цьому різновиді обліку перегруповуються за їх цільовим призначенням, тобто за видами послуг або регіонами тощо, аналогічно групують доходи. На відміну від фінансового обліку, який регулює закон і національні або міжнародні стандарти, управлінський облік ведуть для потреб і на вимогу керівництва бюджетною установою, наприклад, коли необхідно мати дані про наявність медикаментів по їх видах у лікарні. Вони самостійно розробляють позиції і зміст внутрішньої звітності, а також визначають періодичність її складання і надання на різні рівні управління.

Виділення фінансового та управлінського обліку у бюджетних установах здійснюється в Україні передусім для обліку доходів і витрат. В Україні діє інтегрований принцип обліку витрат, які спочатку групуються за цільовим призначенням (місцем виникнення, структурними підрозділами, замовленнями, видами продукції), а потім узагальнюються по підприємству.

У сфері управлінського обліку бюджетних установ шляхом певного перегруповування формується інформація про доходи/витрати за місцем виникнення, структурними підрозділами та замовленнями.

У функції управлінського обліку, крім отримання деталізованої інформації про структуру витрат, можуть входити загальновідомі принципи планування, прогнозування, аналізу і контролю.

Побудований таким чином облік дійсно стає джерелом достовірної, якісної, своєчасної, доступної для оцінки інформації, яка дає можливість користувачу приймати зважені рішення, направлені на поліпшення якісних показників обліку.

§ 2. Бюджетний облік

Важливе значення для діяльності бюджетних установ має чітко налагоджена система обліку доходів і витрат бюджету, оскільки всі без винятку юридичні і фізичні особи є платниками податків, тобто забезпечують наповнення доходів як Державного, так і місцевих бюджетів.

Державний бюджет України і місцеві бюджети концентрують показники утворення і використання грошових коштів держави.

Важливе державне значення має процес виконання Державного і місцевих бюджетів, який не може бути забезпечений без чіткої організації бюджетного обліку.

Основне завдання бюджетного обліку – забезпечення своєчасного і повного надходження доходів до бюджету, своєчасного фінансування заходів, передбачених видатковою частиною бюджету, забезпечення цільового використання коштів бюджету в галузях господарства і, особливо, ефективного використання їх за призначенням.

Значення бюджетного обліку зростає в період, коли в економіці і державі відбуваються інфляційні процеси. Головним завданням бюджетного обліку в цей період є забезпечення чіткої організації бухгалтерського обліку у використанні бюджетних коштів, державної дисципліни у всіх органах управління, які виконують бюджет, жорсткого режиму економії при фінансуванні витрат бюджету та їх використанні.

Отже, бюджетний облік відображає виконання бюджету через облік доходів, витрат, грошових коштів бюджету на рахунках, фінансування заходів, передбачених і затверджених в бюджеті, фондів, резервів і рахунків, що створюються в процесі виконання бюджету, касового виконання бюджету і виконання кошторисів витрат бюджетних установ. Тому бюджетний облік дає повну картину виконання бюджетів всіх рівнів.

Бюджетний облік, як один з видів бухгалтерського обліку, є науково обґрунтованою системою нагляду, відображення, угруповання та узагальнення і контролю за кількісними та якісними показниками виконання бюджету.

Істотність бюджетного обліку найбільш повно виявляється в його функціях: наглядовій, відображення, узагальнення, контролю виконання бюджетів всіх рівнів і забезпечення збереження коштів бюджету; вони всі пов'язані одна з одною і доповнюють одна одну.

Функція нагляду виконується у процесі створення і використання грошових коштів держави – бюджету як за доходами, так і за витратами.

Функція відображення базується на тому, що всі операції, які виконуються за рахунок бюджетних коштів, згідно з кошторисами витрат або по прибутковій частині за видами доходів, відображаються у відповідних первинних бухгалтерських документах, рахунках або інших бухгалтерських документах.

Функція узагальнення здійснюється при проведенні всіх операцій за розрахунками, результатом яких є баланс доходів і витрат як бухгалтерський звіт.

Зазначені функції забезпечують кількісний і якісний облік виконання бюджетів усіх рівнів, змін, внесених в нього у процесі виконання, що надає можливість виявити відхилення від затверджених у бюджеті асигнувань і внести відповідні зміни до бюджету або кошторису витрат; тобто, через виконання згаданих функцій органи влади забезпечують управління бюджетами всіх рівнів у відповідності зі своїми повноваженнями.

Функція контролю виявляє себе при проведенні бюджетного обліку надходжень доходів за їх видами і обліком виконання витратної частини бюджету по відповідних галузях, установах і організаціях, які фінансуються з бюджету, тобто використання бюджету за призначенням, цільовим використанням коштів згідно з щоквартальним розписом за розділами, параграфами і статтями.

За допомогою бюджетного обліку виявляються всі порушення бюджетного законодавства, невиконання вимог відносно режиму економії бюджетних коштів.

Бюджетний облік враховує всі кошти бюджету за всіма рахунками і в установах або ж передані тому або іншому органу влади, управління або юридичній особі, яка того вимагає. Він необхідний для забезпечення зберігання бюджетних коштів через відображення всіх операцій, що виконуються через бюджет, в бухгалтерських документах, складання бухгалтерського балансу і звіту про виконання бюджету. Бухгалтерський облік виконання бюджету дає можливість запобігати крадіжкам, розтраті та іншим порушенням у виконанні бюджетів всіх рівнів. У цьому чітко виявляється функція бюджетного обліку відносно забезпечення збереження бюджетних коштів.

Предметом бюджетного обліку є кошти Державного бюджету та бюджетів всіх рівнів бюджетної системи і процес їх використання.

Об'єктом бюджетного обліку є прибуткова і витратна частини бюджету, кошториси витрат на утримання установ, організацій та інші заходи, фінансовані з бюджету. Методом бюджетного обліку є сукупність прийомів, які використовуються для отримання необхідних даних по виконанню бюджету, використанню коштів.

Організація бюджетного обліку необхідна не тільки для забезпечення прибуткової і витратної частин бюджету, але і для орієнтації керівництва відносно економічного розвитку держави і регіонів.

Облік бюджетних надходжень ведуть не тільки Міністерство фінансів і Державне казначейство та їх органи на місцях, але і державна податкова адміністрація по податках, зборах та інших надходженнях. Контроль за виконанням Державного бюджету здійснює Державне казначейство, яке веде облік використання коштів по галузях і разом з Мінфіном оперативно реагує на всі зміни при виконанні бюджету.

Враховуючи, що всі бюджети, починаючи з Державного, самостійні, облік виконання їх ведуть: по обласному бюджету та по міських, районних – головні фінансові управління; по селищах і селах – відповідальні працівники (головні бухгалтери, бухгалтери, рахівники, касири) рад народних депутатів.

Процес бюджетного обліку не обмежується діяльністю фінансових органів, казначейства і податкових адміністрацій. Його здійснюють міністерства, відомства, установи і організації, які фінансуються з відповідних бюджетів, у розмірах, передбачених бюджетом або кошторисами витрат.

Головною метою Міністерства фінансів є забезпечення виконання Державного бюджету України, а фінансових органів – виконання місцевих бюджетів, яке потребує чіткої інформації про виконання доходної і витратної частин бюджету.

У залежності від періоду виконання бюджету доходи можна розділити на планові та касові, а витрати – на фактичні та касові.

Планові доходи – доходи, які заплановані в бюджеті, нараховуються державною податковою адміністрацією і повинні за даними фінансових органів поступити в доход бюджету. До них належать податки.

Касові доходи бюджету – доходи, які фактично надійшли на рахунки бюджетів всіх рівнів. Завдяки цьому можна чітко визначитися відносно виконання доходів бюджету, тому що їх надходження враховується за джерелами і видами надходжень. Результати виконання прибуткової частини бюджету визначаються за касовими доходами.

Фактичні витрати бюджету – витрати, проведені за рахунок бюджету тим або іншим установам, організаціям; в них включаються і витрати, які проведені, але не оплачені через відсутність коштів, і які

враховуються за місцем проведення витрат. Здебільшого, це бюджетні установи, які і направляють звіти про фактичні витрати фінансовим органам. Фінансові органи узагальнюють отримані звіти про виконання кошторисів витрат по кожному органу та установі і готують відповідні пропозиції.

Касові витрати бюджету – кошти, перераховані Державним казначейством або фінансовими органами і видані готівкою міністерствам, відомствам, установам. Їх облік надає можливість контролювати загальний стан виконання бюджету, а порівняння з фактичними витратами показує хід виконання бюджету за витратами.

Облік операцій по виконанню доходів бюджету веде державна податкова адміністрація за джерелами надходження і ланками бюджетної системи. Він ведеться відповідно до чинного законодавства. Державна адміністрація веде облік не тільки доходів, а разом з фінансовими органами контролює установи банків по своєчасному зарахуванню податків, зборів та інших платежів на рахунки відповідних бюджетів і своєчасне виконання ними доручень по перерахуванню коштів розпорядникам: міністерствам, відомствам, установам і організаціям.

У Державному казначействі, Міністерстві фінансів і в їх органах, державній податковій адміністрації облік виконання бюджетів покладено на бухгалтерію. Бухгалтерський облік базується на чіткій системі суворої документації: кожна операція здійснюється на основі відповідного документа, при відсутності документів операції не здійснюються. Такими документами можуть бути платіжні доручення про перерахування коштів, розпорядження про стягнення коштів або чек на отримання готівки та ін.

У фінансових органах по виконанню бюджету документами бухгалтерського обліку є розпис витрат на відкриття кредитів, повідомлення про зміни відкритих кредитів і доручення про закриття кредитів, платіжні доручення про перерахування коштів бюджетним установам тощо.

Для узагальнення даних бухгалтерського обліку і визначення стану виконання бюджету фінансові органи на основі отриманих місячних, квартальних, піврічних, річних звітів розпорядників кредитів і даних податкових адміністрацій та інших фінорганів складають звіти про виконання бюджету: місячні, квартальні, піврічні, річні.

Фінансування витрат з бюджету здійснюється за річними, із щоквартальним розбиттям розпису, бюджетом за доходами і витратами в рамках бюджетних призначень у міру виконання кошторисів витрат.

Суми коштів, затвержені в бюджеті за окремими заходами, – це бюджетні асигнування або, як їх ще називають, бюджетні кредити.

Вони визначають граничну суму коштів, яка може бути використана на проведення заходів, передбачених бюджетом або кошторисом витрат.

Керівники установ та організацій, які фінансуються з бюджету і отримують кошти для використання за цільовим призначенням, є розпорядниками кредитів або коштів бюджету. Вони розділилися на розпорядників коштів Державного бюджету (міністерства, відомства та інші організації, які фінансуються з цього бюджету) і місцевих бюджетів (обласного, міського, районного). Потрібно виділяти розпорядників коштів за підпорядкуванням. Наприклад, начальник управління охорони здоров'я буде головним розпорядником кредитів, а головні лікарі лікарень або інших установ будуть розпорядниками кредитів.

Розподіл розпорядників кредитів на головних розпорядників і розпорядників залежить від структури управління галузями або соціально-культурними установами.

Головні розпорядники кредитів розглядають і затверджують кошториси витрат підвідомчих установ і на їх основі складають зведений кошторис витрат загалом по міністерству, відомству, управлінню і надають її відповідно Міністерству фінансів або фінансовим органам в залежності від того, з якого бюджету фінансуються витрати. Вилучені кошти, згідно з кошторисом, розподіляють між підвідомчими установами. Вони ж несуть повну відповідальність за цільове використання коштів і витрати за призначенням.

Вилучені від головних розпорядників кошти розпорядники кредитів використовують в межах кошторису, який увійшов у зведений кошторис, на утримання своєї установи і для передачі підвідомчим установам, якщо вони є, і на інші заходи, передбачені кошторисом, і несуть повну відповідальність перед головними розпорядниками кредитів за їх використання.

У процесі складання і затвердження бюджетів враховується економічний стан розвитку тієї або іншої області, району і дефіцит бюджету, що є в наявності. Однак кожний бюджет повинен мати кошти, необхідні для фінансування запланованих заходів у межах доходів і витрат, доведених у контрольних показниках вищестоящим бюджетом (Державний бюджет відносно бюджету Автономної Республіки Крим і областей, а вони – до міських і районних бюджетів). Це породжує взаємовідносини між бюджетами різних рівнів і взаємними розрахунками, які засновуються на отриманні дотацій або субвенцій. Дотації або субвенції визначаються в Державному бюджеті для місцевих бюджетів у твердих сумах.

Розрахунки між бюджетами відображаються на рахунках обліку доходів і витрат бюджету, якщо Державний бюджет передав до обласного бюджету дотацію, то останній заносить її на рахунок доходів, а Державний бюджет – у витрати.

При виникненні взаємних розрахунків у процесі виконання бюджету, наприклад, при передачі фінансування витрат на зміст окремих вищих учбових закладів з Державного до обласного бюджету, вищестоящий орган, у даному випадку Мінфін, визначає суми коштів на утримання і терміни платежів. Терміни платежів встановлюються поквартально з урахуванням того, що всі розрахунки по бюджетах повинні бути закінчені до кінця року і бути рівномірними. Як правило, передача фінансування установ або заходів з одного бюджету до іншого відбувається дуже рідко.

Взаємні розрахунки між бюджетами можуть виникати при зміні законодавства про оподаткування і введення окремих податків протягом бюджетного року, що міняє доходи тих або інших бюджетів, а це міняє і взаємовідносини між ними і потребує проведення взаємних розрахунків. Цю функцію виконує бюджет вищого рівня, який обчислює збільшення доходів відносно затверджених в бюджеті і різницю забирає до свого бюджету або міняє норматив відрахувань від податку, зменшуючи його і збільшуючи відрахування до свого бюджету.

Стан взаємних розрахунків між бюджетами відображають у звіті про виконання бюджету, де вилучені кошти показують в доходах, а передані – у витратах.

Інформаційні процеси в економіці потребують заходів щодо забезпечення виконання витрат бюджету при надходженні доходів у менших розмірах відносно затверджених, так званих випадючих доходів. Різниця між витратами і доходами поповнюється за рахунок дотацій, субвенцій, а при тимчасових касових розривах – позик.

Позики, які у всіх випадках отримують у вищестоящих фінансових органах, називаються бюджетними.

Бюджетні позики надаються бюджетам нижчого рівня за рішенням або розпорядженням відповідних органів державного управління, якими надаються права фінансовим органам на виділення позики. При відсутності коштів у вищому фінансовому органі останній звертається за видачею позики до ще вищого органу. Наприклад, районний фінансовий орган звертається за отриманням позики для забезпечення виплати заробітної плати в обласне фінансове управління, яке також не має вільних бюджетних коштів. Тоді фінансове управління з обласною держадміністрацією виходить на Кабінет Міністрів і Міністерство фінансів з проханням надати бюджетну позику області. Як правило,

звернення до державних органів управління здійснюється тоді, коли у фінансове управління звертаються декілька фінорганів за отриманням позик. При цьому перевіряються всі розрахунки відносно дотримання необхідних умов та обґрунтованість розмірів позики.

Бюджетні позики надаються в межах бюджетного року і повинні бути погашені до кінця бюджетного року. Таким чином, бюджетна позика видається на короткий термін і підлягає обов'язковому поверненню.

Кошти бюджету використовуються в основному на утримання і проведення заходів щодо бюджетних установ, тому ці кошти потребують чіткого обліку, який виявляється в повноті обрахування всіх коштів, їх своєчасному обліку і достовірності інформації по використанню коштів на ті або інші заходи.

Бухгалтерський облік у бюджетних установах є дієвим важелем управління процесом виконання кошторисів витрат; за допомогою нього контролюється цільове призначення та ефективність використання коштів. Аналіз показників використання коштів надає можливість забезпечити впровадження жорсткого режиму їх використання і досягнути економії по витратах.

Облік використовується для відкриття кредитів, контролю за використанням грошових коштів, витрат, отриманих і переданих коштів, матеріальних цінностей. У всіх бюджетних установах, як і в фінансових органах, бухгалтерський облік здійснюється за єдиною системою, єдиною методологією. Як правило, він ведеться централізованими бухгалтеріями лікувальних, освітніх, культурно-просвітницьких установ. Винятком є те, що бюджетні установи, які не належать централізованій бухгалтерії, ведуть облік самостійно.

Бухгалтерський облік шкіл, клубів, бібліотек та сільських і селищних установ ведеться бухгалтеріями сільських, селищних рад народних депутатів.

Держава надала бухгалтерам необхідні повноваження для забезпечення правильної організації бухгалтерського обліку, звітності і контролю за економним використанням бюджетних коштів та їх збереження.

Бухгалтерії ведуть облік і складають звіти про виконання кошторисів бюджетних установ, що обслуговуються ними. Вони ж складають кошториси витрат по цих установах і зведений кошторис витрат у встановлені терміни і подають їх до фінансових органів за підпорядкуванням.

Бухгалтерії забезпечують облік, нарахування і виплату заробітної плати по установах, здійснюють всі витрати, передбачені в кошторисах, контролюють економне їх використання.

Облік бюджетних установ надає можливість в умовах інфляційних процесів чітко орієнтуватися у виявленні першочергових заходів для фінансування як за окремими статтями витрат, так і окремих установ, вести облік на комп'ютерах.

У кінці місяця бюджетною установою складається звіт (балансу прибутків і витрат) по активу і пасиву.

У активі відображаються кошти за видами, розміщенні і використанні.

У пасиві відображаються кошти за джерелами їх надходжень.

Структура балансу бюджетної установи відрізняється від балансу підприємства, тому що установи отримують кошти з бюджету, а підприємства отримують їх як результат господарської діяльності.

Поточний бухгалтерський облік у бюджетних установах ведеться за планом рахунків, який затверджується Міністерством фінансів України. Він є єдиним для всіх бюджетних установ, тобто кожна установа веде облік за єдиними рахунками, який надає можливість скласти зведений баланс за групами однорідних установ, наприклад школи, лікарні, ветеринарні установи.

Глава III ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ФОНДИ

§ 1. Державний фонд охорони навколишнього природного середовища

Державні цільові фонди – фонди, які створені відповідно до законів України і формуються за рахунок визначених законами України податків і зборів (обов'язкових платежів) юридичних осіб незалежно від форм власності та фізичних осіб (Закон України від 25.09.91 № 1251-ХІІ).

Державний фонд охорони навколишнього природного середовища є складовою частиною Державного бюджету України. Фонд створено з метою фінансування природоохоронних заходів та заходів, пов'язаних з раціональним використанням і збереженням природних ресурсів. Фонд охорони навколишнього природного середовища (далі Фонд) формується за рахунок частини коштів, що надійшли від збору за забруднення навколишнього природного середовища, та інших джерел, визначених законодавством.

Кошти Фонду спрямовуються за бюджетними програмами відповідно до планів природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів

і кошторисів, що затверджуються головними розпорядниками бюджетних коштів в установленому законодавством порядку. Плани природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що розробляються Мінприроди, затверджуються міністром охорони навколишнього природного середовища за погодженням з віце-прем'єр-міністром України згідно з розподілом функціональних повноважень. Натомість, плани природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, що розробляються іншими головними розпорядниками коштів Фонду, затверджуються ними за погодженням з Мінприроди. Головними розпорядниками коштів виступають Мінприроди та інші центральні органи виконавчої влади, які визначаються у Державному бюджеті на відповідний рік.

Видатки з виконання природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів здійснюються Державним казначейством в межах коштів, що надійшли до Фонду, пропорційно до бюджетних призначень, встановлених головним розпорядником у Державному бюджеті на відповідний рік. Кошти Фонду використовуються за відповідними бюджетними програмами. Відповідно провадиться складення та подання фінансової звітності про використання коштів Фонду, а також контроль за їх цільовим використанням. При цьому головні розпорядники зобов'язані надавати щороку до 15 квітня Кабінету Міністрів України інформацію про виконання природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів.

§ 2. Пенсійний фонд України

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується як безпосередньо Кабінетом Міністрів України, так і через Міністерство праці та соціальної політики.

Пенсійний фонд України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами.

Пенсійний фонд України організовує у межах своїх повноважень виконання законодавчих та нормативних актів з питань пенсійного забезпечення, здійснює контроль за їх реалізацією, узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції з питань вдосконалення цього законодавства і в установленому порядку вносить їх на розгляд міністра праці та соціальної політики.

Відповідно до законодавства основні завдання Пенсійного фонду України полягають:

- в участі у формуванні і реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування;
- керівництві та управлінні солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- забезпеченні збирання та акумулювання внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ведення їх обліку;
- призначенні (перерахунку) пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та підготовка документів для їх виплати;
- забезпеченні своєчасного і в повному обсязі фінансуванні та виплатах пенсій, допомоги на поховання, інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел;
- ефективному та цільовому використанні коштів, удосконаленні методів фінансового планування, звітності та системи контролю за витрачанням коштів.

Пенсійний фонд України відповідно до покладених на нього завдань:

- готує пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування;
- бере у межах своїх повноважень участь у розробленні прогностичних показників економічного і соціального розвитку України та проекту Державного бюджету України;
- планує свої доходи та видатки, здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення, розробляє проект бюджету Пенсійного фонду України, складає звіт про його виконання та подає їх в установленому порядку міністру праці та соціальної політики для внесення на розгляд Кабінету Міністрів України;
- вивчає та аналізує ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, проводить щорічні актуарні розрахунки фінансового стану системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- розробляє і в установленому законодавством порядку подає пропозиції щодо встановлення або зміни ставок страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- організовує, координує та контролює роботу головних управлінь Фонду в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, управлінь в районах, містах і районах у містах щодо:
  - забезпечення додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами актів законодавства про пенсійне забезпечення;

- повного і своєчасного обліку платників страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;
- забезпечення збирання та акумулювання страхових внесків, інших коштів, що надходять до бюджету Пенсійного фонду України відповідно до законодавства;
- стягнення у передбаченому законодавством порядку своєчасно не нарахованих та/або не сплачених сум страхових внесків та інших платежів;
- призначення (перерахунку) і виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці;
- забезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсій, допомоги на поховання та інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;
- проведення перевірки правильності нарахування та сплати страхових внесків, призначення (перерахунку) і виплати пенсій, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці та інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених законодавством;
- обліку коштів Пенсійного фонду України, ведення статистичної та бухгалтерської звітності;
- надання страхувальникам та застрахованим особам інформації, визначеної законодавством;
- здійснює в межах своїх повноважень контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України, інших коштів, призначених для виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці;
- провадить перерозподіл коштів між регіонами з метою забезпечення фінансування і виплати пенсій, інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України та інших джерел, визначених актами законодавства;
- організовує роботу з ведення персоніфікованого обліку відомостей у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та автоматизованого оброблення інформації у системі Пенсійного фонду України;
- забезпечує проведення тендеру з визначення організацій, які здійснюють виплату та доставку пенсій;
- вживає відповідно до законодавства та міжнародних договорів України заходів до переказування пенсій громадянам, які виїхали

на постійне місце проживання за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які постійно проживають в Україні;

- співпрацює в межах своїх повноважень з міжнародними організаціями, готує пропозиції та бере участь у підготовці і укладенні відповідних міжнародних договорів України;
- організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Пенсійного фонду України, узагальнює та поширює прогресивні форми і методи роботи;
- проводить в межах своїх повноважень інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення;
- інформує громадськість про свою діяльність;
- здійснює відповідно до законодавства функції з управління майном, що перебуває в державній власності;
- забезпечує в межах своїх повноважень:
  - виконання завдань мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави;
  - реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням у центральному апараті Пенсійного фонду України, на підприємствах, в установах і організаціях, що належать до сфери його управління;
- здійснює обмін інформацією з Мінпраці;
- виконує інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

Крім того, Пенсійний фонд України має право:

- отримувати безоплатно від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, від фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності відомості, пов'язані з нарахуванням, обчисленням та сплатою страхових внесків, а також інші відомості, необхідні для виконання ним передбачених законодавством функцій;
- проводити планову та у передбачених законодавством випадках позапланову перевірку на будь-яких підприємствах, в установах, організаціях, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності бухгалтерських книг, звітів, кошторисів, інших документів, пов'язаних з нарахуванням, обчисленням та сплатою страхових внесків, призначенням пенсії, щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці, отримувати необхідні пояснення, довідки і відомості, зокрема письмові, з питань, що з'являються у процесі таких перевірок;
- вимагати від керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької

діяльності усунення виявлених фактів порушення законодавства про порядок нарахування, обчислення та сплати страхових внесків, здійснення фінансових операцій з коштами Пенсійного фонду України та порядку їх використання. Окрім того вилучати в установленому законодавством порядку документи, що підтверджують факти приховування (заниження) розміру заробітної плати (доходу) та інших виплат, на які нараховуються страхові внески, або порушення порядку використання коштів Пенсійного фонду України;

- проводити перевірку цільового використання коштів Пенсійного фонду України в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій;
- звертатися до господарських судів із заявою щодо порушення справ про банкрутство платників страхових внесків;
- застосовувати фінансові санкції, передбачені законом;
- стягувати з платників страхових внесків їх несплачені суми;
- порушувати в установленому законом порядку питання про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- укладати договори про добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Пенсійний фонд України має також інші права, передбачені законодавством. Адже Пенсійний фонд України під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому законодавством порядку з Міністерством праці та соціальної політики, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами і організаціями, відповідними органами інших держав.

Джерелами формування коштів Пенсійного фонду України є:

- страхові внески;
- кошти Державного бюджету та державних цільових фондів, що перераховуються до Фонду у випадках, передбачених законодавством;
- благодійні внески юридичних та фізичних осіб;
- добровільні внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування;
- інші надходження відповідно до законодавства. Бюджет Пенсійного фонду щороку затверджує Кабінет Міністрів України.

Відповідно кошти Пенсійного фонду України спрямовуються на:

- фінансування виплати пенсій у солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, допомоги на поховання та інших виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Фонду;
- оплату послуг з виплати та доставки пенсій;

- формування резерву коштів Фонду;
- функціонування та розвиток системи персоніфікованого обліку відомостей у системі обов'язкового державного пенсійного страхування;
- утримання центрального апарату та головних управлінь Фонду в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, управлінь в районах, містах і районах у містах, розвиток їх матеріально-технічної бази;
- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення та здійснення інших заходів відповідно до завдань Фонду.

До того ж кошти Пенсійного фонду України, що зараховуються на єдиний рахунок Фонду і зберігаються на окремих рахунках його органів в уповноваженому банку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обслуговуються органами Державного казначейства. Кошти Фонду використовуються виключно за призначенням і вилученню не підлягають.

§ 3. Фонд соціального захисту інвалідів

Фонд соціального захисту інвалідів є урядовим органом державного управління, який діє у складі Міністерства праці та соціальної політики і підпорядковується йому.

Фонд у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Мінпраці. Основними завданнями Фонду є:

- реалізація у межах своєї компетенції державної політики у сфері соціального захисту інвалідів;
- контроль за виконанням підприємствами, установами, організаціями, у тому числі підприємствами і організаціями громадських організацій інвалідів, фізичними особами, які використовують найману працю (далі – підприємства), нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів, установленого Законом України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні”;
- фінансування заходів щодо соціального захисту інвалідів.

Фонд відповідно до покладених на нього завдань:

- використовує в установленому порядку кошти, що надійшли до Державного бюджету від сплати адміністративно-господарських санкцій і пені, аналізує їх використання, розробляє та подає Мінпраці пропозиції щодо визначення потреби в коштах та забезпечення їх ефективного використання;

- забезпечує реєстрацію у відділеннях Фонду підприємств, на яких працює вісім і більше осіб, та одержання від них звітності про зайнятість і працевлаштування інвалідів;
  - здійснює контроль за виконанням підприємствами нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів та сплатою ними адміністративно-господарських санкцій і пені;
  - контролює цільове використання підприємствами наданих Фондом соціального захисту інвалідів коштів;
  - здійснює в установленому порядку управління майном підприємств, установ і організацій, що належать до сфери управління Мінпраці, у межах, визначених цим Міністерством;
  - сприяє створенню робочих місць для працевлаштування інвалідів, професійному навчанню непрацюючих інвалідів, а також їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації;
  - організує збір благодійних внесків підприємств, установ, організацій, трудових колективів і громадян для забезпечення соціального захисту інвалідів;
  - узагальнює практику застосування законодавства у сфері соціального захисту інвалідів, розробляє пропозиції щодо його вдосконалення та подає їх на розгляд Мінпраці;
  - представляє Мінпраці за його дорученням у вітчизняних і міжнародних організаціях та під час укладання міжнародних договорів України з питань, що належать до його компетенції;
  - співпрацює із секретаріатом Комісії з питань діяльності підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, а також громадськими організаціями інвалідів і заснованими ними підприємствами і організаціями;
  - надає інформаційно-консультаційні послуги інвалідам і підприємствам з питань, що належать до його компетенції;
  - висвітлює в засобах масової інформації питання, що стосуються його діяльності;
  - забезпечує у межах своєї компетенції реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням у Фонді та його територіальних відділеннях;
  - виконує інші функції відповідно до покладених на нього завдань.
- Відповідно до законодавства фонд має право:
- залучати спеціалістів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до його компетенції;

- одержувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій інформацію та документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань;
- проводити перевірку підприємств щодо реєстрації, подання ними звітів про зайнятість і працевлаштування інвалідів, виконання нормативу робочих місць для працевлаштування інвалідів та сплати адміністративно-господарських санкцій і пені, цільового використання наданих Фондом коштів;
- проводити в установленому порядку конференції, семінари, наради з питань, що належать до його компетенції.

§ 4. Фонд соціального страхування

Фонд соціального страхування (далі – Фонд) є єдиним органом, який у межах наданих йому повноважень здійснює керівництво та управління обов'язковим державним соціальним страхуванням. Збір на обов'язкове соціальне страхування, крім збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття, сплачується платниками збору на рахунок Фонду і зараховується до нього як до державного цільового позабюджетного фонду.

Основними завданнями Фонду є:

- забезпечення надходження та акумуляція збору на обов'язкове соціальне страхування та інших коштів, призначених для фінансування видатків на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності, інших видів допомоги, встановлених законодавством, а також на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працюючих і членів їх сімей;
- контроль за цільовим використанням коштів, що знаходяться на рахунку Фонду;
- здійснення організаційно-управлінських заходів щодо забезпечення виплати допомоги по соціальному страхуванню, оплати витрат на санаторно-курортне лікування та оздоровлення працюючих і членів їх сімей.

Фонд відповідно до покладених на нього завдань:

- здійснює контроль за додержанням вимог законодавства про обов'язкове державне соціальне страхування, за своєчасним і повним надходженням збору на обов'язкове соціальне страхування, а також за цільовим і правильним витрачанням коштів, що сплачуються на рахунок Фонду;

- веде єдиний облік та реєстрацію платників збору на обов'язкове соціальне страхування, організовує роботу з обліку та звітності щодо коштів Фонду, вживає заходів до вдосконалення цієї роботи;
- розробляє і затверджує бюджет Фонду, складає звіт про його виконання;
- забезпечує діяльність органів управління Фонду (в тому числі господарську), проводить ревізії та перевірки коштів Фонду, за результатами яких вживає відповідних заходів;
- розробляє разом з Мінфіном, Мінекономіки, Мінпраці пропозиції про розмір збору на обов'язкове соціальне страхування і подає їх на розгляд Кабінету Міністрів України;
- забезпечує реалізацію заходів щодо санаторно-курортного лікування та оздоровлення працівників і членів їх сімей;
- видає у межах своєї компетенції положення, інструкції, роз'яснення, методичні рекомендації з питань обліку платників збору на обов'язкове соціальне страхування, нарахування та сплати ними цього збору, використання, ведення обліку та звітності щодо коштів Фонду;
- організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників органів управління Фонду, працівників підприємств, установ і організацій, які безпосередньо займаються питаннями соціального страхування, узагальнює та поширює прогресивні форми і методи роботи;
- забезпечує розроблення та впровадження автоматизованих робочих місць, автоматизоване оброблення інформації; організовує роботу, спрямовану на створення єдиного банку даних про платників збору на обов'язкове соціальне страхування до Фонду;
- бере участь у підготовці пропозицій до загальнодержавних програм соціального розвитку;
- бере участь у підготовці пропозицій щодо вдосконалення законодавства про обов'язкове державне соціальне страхування, а також розроблення проектів відповідних нормативних актів;
- взаємодіє у питаннях, що належать до його компетенції, з міністерствами, іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами й організаціями;
- здійснює на договірних засадах співробітництво з відповідними організаціями інших країн з питань, що належать до компетенції Фонду;
- інформує щоквартально громадськість через засоби масової інформації про свою діяльність.

Органи управління Фонду мають право:

- одержувати від підприємств, установ, організацій, а також фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників, інформацію та документи, що стосуються нарахування і сплати збору на обов'язкове соціальне страхування, перевіряти правильність складання цих документів та використання зазначених коштів, а також одержувати відомості про платників збору на обов'язкове соціальне страхування та стан його сплати від державної податкової адміністрації;
- перевіряти на підприємствах, в установах і організаціях правильність призначення та виплати допомоги по тимчасовій непрацездатності, інших видів допомоги, встановлених законодавством, витрачання коштів Фонду відповідно до законодавства;
- вимагати від керівників та інших посадових осіб підприємств, установ, організацій і фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників, усунення порушень законодавства щодо сплати збору на обов'язкове соціальне страхування і використання зазначених коштів, застосувати до порушників санкції, передбачені законодавством.

Кошти Фонду не входять до складу Державного бюджету України і формуються за рахунок:

а) збору на обов'язкове соціальне страхування (крім збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття), який сплачують на рахунок Фонду:

- суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності, їх об'єднання, бюджетні, громадські та інші установи та організації, об'єднання громадян та інші юридичні особи, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують працю найманих працівників;
- філії, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених у абзаці другому цього підпункту платників збору, що не мають статусу юридичної особи, розташовані на території іншої, ніж платник збору, територіальної громади;

б) надходжень за путівки на санаторно-курортне лікування та оздоровлення;

в) добровільних внесків підприємств, установ, організацій і фізичних осіб;

г) інших надходжень.

Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які не використовують працю найманих працівників, а також адвокати, приватні

нотаріуси, члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок тощо, сплачують збір на обов'язкове соціальне страхування на рахунок Фонду на добровільних засадах.

Кошти Фонду обліковуються на рахунках, відкритих в установах банків відділенням Фонду, а також всеукраїнським галузевим профспілкам і профспілковим об'єднанням, використовуються тільки за цільовим призначенням і вилученню не підлягають.

Кошти Фонду спрямовуються на:

- виплату застрахованим особам допомоги по тимчасовій непрацездатності, вагітності та пологах, при народженні дитини, а також на поховання;
- фінансування санаторно-курортного лікування та оздоровлення працюючих і членів їх сімей;
- повне або часткове фінансування дитячих оздоровчих таборів, дитячо-юнацьких спортивних шкіл, студентських оздоровчо-спортивних таборів і позашкільне обслуговування, часткове утримання санаторіїв-профілакторіїв, що перебувають у віданні професійних спілок;
- створення резерву коштів для забезпечення виплат та надання послуг працюючим особам;
- покриття витрат Фонду, пов'язаних із здійсненням обов'язкового державного соціального страхування, утримання правових і технічних інспекторів праці.

Глава IV

КОНТРОЛЬ – ОСНОВА ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

§ 1. Теоретичне обґрунтування напрямів, видів та ефективності контролю

Розвиток ринкової економічної системи змінив форми і методи фінансового контролю та призвів, поряд з іншими формами контролю, такими, як інспектування та ревізія, до впровадження нового виду контролю – аудиту.

Навіть у період економічної стабільності держави, коли поліпшуються макроекономічні показники, тобто продовжується процес поступового розвитку виробництва, а відповідно проходить процес все більшого виробництва товарів та надання послуг, і тим більше у

період спаду, необхідне налагодження чіткого обліку і контролю всіх економічних процесів.

Фінансовий контроль можна розглядати як сукупність елементів управління, бо на основі аналізу отриманої інформації проводяться заходи щодо усунення порушень, а при необхідності вносяться зміни в основні параметри функціонування об'єктів перевірки. Він має два напрямки: контроль як елемент системи управління, що забезпечує зворотний зв'язок, і, контроль в широкому плані з урахуванням всіх елементів управління.

При здійсненні комплексу регулюючих заходів треба враховувати, що їх виконання потребує постійного контролю.

Слід враховувати також важливий момент фінансового контролю – його ефективність, яка залежить від того, наскільки достовірна надана інформація про становище об'єкта контролю і можливості проведення регулюючих заходів.

При проведенні фінансового контролю часто трапляються випадки, коли перевірки чи ревізії виявляють порушення, але й після цього поліпшення немає. Це свідчить про те, що немає належної реалізації матеріалів перевірки, а тому – й реальних результатів контролю. Перетворення, які відбуваються нині в організації контролю, свідчать про те, що на практиці відмовляються від єдиної, встановленої протягом десятків років, системи контролю. Уже зараз не витримується періодичність перевірок, максимальна їх реалізація тощо, тобто спостерігається період переходу до перевірок як форм управлінської діяльності.

З переходом до ринкової економіки змінилися структура, форма і методи контролю, тобто вся система фінансового контролю. Раніше через фінансовий контроль здійснювалась перевірка виробництва і розподілу суспільного продукту. Для цього використовувались матеріальні і грошові засоби. Контроль проводився як у виробничій, так і в невиробничій сферах. Його завданням була перевірка складання і виконання бюджету на всіх рівнях, включаючи Державний, фінансових планів підприємств і галузей господарювання, а також дотримання положень госпрозрахунку і фінансової дисципліни та заходів по виявленню резервів поліпшення господарської діяльності.

Поряд з цим фінансовий контроль сприяв та й зараз певною мірою сприяє збільшенню накопичень і зростанню рентабельності, боротьбі за впровадження жорсткого режиму економії і ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів. Нині головною функцією фінансового контролю є переважно боротьба за виконання Державного бюджету як по доходах, так і по видатках.

Фінансовий контроль поділяється на попередній, поточний і наступний. Основним є попередній контроль, головною функцією якого

є запобігання порушенням діючих нормативних актів, які регулюють діяльність того чи іншого суб'єкта, нецільовому використанню бюджетних та інших коштів, а поряд з цим – перекриття шляхів порушень і крадіжок.

Поточний контроль проводиться всіма фінансовими і господарськими органами у процесі використання коштів, через аналіз, перевірку та обстеження.

Подальший контроль виконується після надходження доходів чи проведення видатків. У процесі цього проведення перевіряється виконання бюджету по доходах і видатках, своєчасність надходження доходів, законність проведення видатків, наявність порушень фінансової дисципліни, перекручень звітності, зловживань. Завдяки йому якраз і вживаються заходи щодо усунення порушень і притягнення винних до відповідальності.

Для проведення фінансового контролю в усіх міністерствах і відомствах було створено структурні підрозділи – ревізійні управління (відділи), а загальне керівництво здійснювало КРУ Міністерства фінансів України.

З прийняттям Верховною Радою Закону України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” від 26.01.93 зі змінами і доповненнями фінансовий контроль дещо поліпшився. Відповідно до цього Закону на нього покладаються такі функції, як:

По-перше, перевірка виконання Бюджетного кодексу державними і місцевими органами влади та управління.

По-друге, контроль за додержанням фінансової дисципліни підприємствами, установами та організаціями, за ефективним використанням бюджетних і власних коштів.

По-третє, контроль за виконанням Державного бюджету органами державного управління всіх рівнів, бюджетними установами, господарськими підприємствами і організаціями в розрізі виконання зобов'язань перед бюджетом, перевірка роботи фінансових органів по виконанню бюджетів всіх рівнів та роботи системи банків по взаємовідносинах з бюджетом.

Фінансові органи також здійснюють систематичний контроль у процесі складання бюджетів і оперативний – при мобілізації доходів і фінансуванні видатків. Ця робота виконується при розгляді розрахунків надходження доходів і перевірці кошторисів видатків і розрахунків до них.

Приватизація підприємств і організацій значно послабила фінансовий контроль, адже його дія розповсюджується тільки на державні підприємства. У зв'язку з цим значною мірою зросло значення фінансового контролю з боку головних бухгалтерів та бухгалтерій і фінан-

сових відділів підприємств всіх форм власності, що врешті призвело до встановлення системи внутрішнього контролю, тобто створення спеціальних відділів контролю або введення в штат посад ревізорів.

Добре поставлений бухгалтерський облік дозволяє прийняти ефективне рішення, контролювати його виконання. Відсутність обліку говорить про неблагополучне становище на підприємстві. Тому бухгалтерська інформація є основною, і від її достовірності залежить весь процес управління, який завершує контроль.

Залежно від повноти контроль поділяється на такі види: повний і частковий, тематичний і комплексний. Причому такий контроль проводиться як у державних так і приватних підприємствах, організаціях і установах, їх структурних підрозділах. Повний контроль потребує перевірки всієї фінансово-господарської діяльності. При частковому перевіряються окремі ділянки фінансово-господарської діяльності або окремі витрати, наприклад, інвентаризація товарно-матеріальних цінностей. Тематичний контроль проводиться в однотипних структурах, де перевіряються аналогічні питання, наприклад, перевірка проведення фінансових розрахунків підприємств і організацій. Комплексний контроль всебічно охоплює перевіркою господарську та фінансову діяльність підприємств, установ чи структурних підрозділів за певний проміжок часу.

Розвиток ринкових відносин, існування державної, приватної, колективної і змішаної форм власності потребують створення нової системи фінансового контролю за відповідними підрозділами: за джерелами фінансування (госпрозрахункові, бюджетні і змішані); за формами власності; за суб'єктами контролю (державний, аудиторський); за контрольованими питаннями фінансово-господарської діяльності (формування доходів і видатків бюджету, достовірність звітних даних, контроль і аналіз фінансових результатів, стан бухгалтерського обліку і надання допомоги контролюючим господарським і бюджетним організаціям у постановці бухгалтерського обліку, економічного аналізу тощо).

Відносини власності на підприємствах, які домінують у ринковій економіці, вимагають зміни системи контролю за їх діяльністю. Фінансовий контроль ґрунтується на використанні різних прийомів і методів, наприклад, таких як постановка та перевірка бухгалтерських звітів і балансів, інвентаризація товарно-матеріальних цінностей і наявності грошових коштів, зустрічних перевірок та інших питань.

Для перевірки відповідності даних бухгалтерського обліку фактичній наявності грошових і матеріальних цінностей і на основі зіста-

влення даних перевірки із записами рахунків бухгалтерського обліку та виявлення при цьому існуючих розходжень і вжиття заходів для виправлення порушень, а разом з тим відшкодування недостачі використовується метод інвентаризації матеріальних цінностей і перевірка наявності грошових ресурсів. Причому перевірка наявності грошових коштів проводиться обов'язково методом раптової перевірки наявності грошових коштів у касі підприємства, організації або установи.

Як правило, перевірка наявності грошових коштів відбувається без перерви і закінчується складанням і підписанням акта. У випадках, коли з тієї чи іншої причини необхідно зробити перерву, перевіряючий опечатує касу. Опечатування може супроводжуватись також інвентаризацією матеріальних цінностей, якщо вони знаходяться на різних складах або якщо для їх обліку треба багато часу.

При інвентаризації наявності сировини і матеріалів, а також готової продукції, щоб виявити розходження, здійснюються контрольні перевірки. Метод таких перевірок передбачає звіряння записів у книгах і рахунках бухгалтерського обліку організації чи установи, яка перевіряється, з даними обліку організації або установи, яка поставляє сировину, матеріали чи продукцію. Повніше цей метод застосовується при перевірці виконання робіт або послуг, які надає організація, що перевіряється, іншим організаціям, а також приватним особам.

Перевірка бухгалтерських звітів і балансів передбачає визначення достовірності відображення в них звітних показників, виявлення і усунення приписок та інших зловживань, які спричиняють перекручення показників виконання підприємствами державного замовлення, недопущення незаконного або неправильного використання коштів, забезпечення виконання обов'язків перед бюджетом і зміцнення звітної дисципліни.

Останнім часом зменшилось значення, за виключенням податкових органів, перевірки бухгалтерських звітів і балансів, але це явище тимчасове, оскільки неминуче кожна державна, акціонерна або приватна структура буде змушена повертатись до таких перевірок, а тим більше до пофакторного аналізу фінансово-господарської діяльності, з тим, щоб мати чітке уявлення про стан справ на фірмі, підприємстві чи організації.

Сьогоднішня реальність полягає в тому, що продовжується широкий розвиток ринкових структур, утворення приватних підприємств, фірм, акціонерних товариств, розвивається підприємницька діяльність новостворених структур, керівники яких роблять свій "бізнес". А якщо додати до цього сумарний бухгалтерський облік і практично повне скорочення відомчих ревізійних служб, то стане ясно,

чому маємо таку безконтрольність у витрачанні коштів і чому процвітає тіньова економіка.

Як відомо, природа не терпить вакууму, і він, звичайно, заповнюється. Відчувши послаблення контролю, керівники і бухгалтери, як уже відзначалось, намагаються робити на цьому бізнес. Таке неадекватне ставлення до матеріальних ресурсів та коштів, і особливо, їх використання за цільовими напрямками потребує посиленого контролю за роботою передусім бюджетних установ, а тому в областях створюються координаційні ради з контролюючих органів для проведення перевірок і ревізій використання як бюджетних коштів, так і наданих державою цільових коштів на ті чи на інші цілі. Це дає можливість використовувати наявний фінансовий і економічний потенціал територій для систематичного вивчення і узагальнення матеріалів з метою внесення пропозицій щодо поліпшення фінансового стану підприємств і регіонів у цілому, мобілізації резервів та підготовці рекомендацій щодо покращання фінансово-кредитної політики.

В цілому контроль можна розглядати за двома напрямками:

По-перше, контроль як сегмент системи управління, що забезпечує зворотний зв'язок.

По-друге, контроль у широкому розумінні з урахуванням всіх елементів управління.

Наприклад, контрольний елемент у прогнозуванні і плануванні зводиться до необхідності створення умов, за яких контроль стає реальним і змістовним, а також до виявлення потреби проаналізувати обґрунтовані нормативні документи. При здійсненні комплексу регулюючих заходів треба передбачити постійний контроль за їх виконанням.

Не можна відкидати і такий важливий момент фінансового контролю, як його ефективність, що залежить від достовірності наданої інформації про стан об'єкта контролю і про можливість проведення регулюючих заходів.

Важливим положенням фінансового контролю є різноманітність методів контролю, для їх розуміння наведемо два найважливіші з них:

- інвентаризація матеріальних цінностей і наявності грошових засобів;
- зустрічні перевірки.

Метод інвентаризації матеріальних цінностей і наявності грошових ресурсів використовується для перевірки відповідності даних бухгалтерського обліку фактичній наявності грошових і матеріальних цінностей та виявлення розходжень на основі порівняння даних перевірки із записами на рахунках бухгалтерського обліку. За результатами інвентаризації розробляються заходи щодо усунення недоліків та відшкодування недостач та обліку надлишків. Перевірка наявних гро-

шових коштів проводиться обов'язково методом раптової перевірки готівки у касі установи чи суб'єкта господарювання.

Ревізія також передбачає проведення контрольної перевірки при інвентаризації наявності сировини і матеріалів, а також готової продукції для встановлення розходжень. З такою ж метою проводяться контрольні закладки продуктів харчування в котел при інвентаризації харчоблоків у їдальнях бюджетних установ: лікарень, шкіл, шкіл-інтернатів, дитячих дошкільних закладів тощо.

Метод зустрічних перевірок потребує порівняння записів у книгах і на рахунках бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання або установи, що перевіряються з даними обліку суб'єктів господарювання або установ, які постачають сировину, матеріали або продукцію. Ширше цей метод застосовується при перевірці виконання робіт або послуг, наданих суб'єктові господарювання, який перевіряється, з боку інших, включаючи і приватних осіб. Перевірка бухгалтерських звітів і балансів потребує перевірки достовірності відображення в них звітних показників, виявлення і усунення приписок та інших помилок, які перекручують показники діяльності суб'єкта господарювання та виявлення незаконного або неправильного використання коштів, виконання обов'язків перед бюджетом, правил звітної дисципліни.

Таке неадекватне ставлення до державних коштів, їх використання не за цільовими напрямками потребує посиленого контролю за роботою насамперед бюджетних установ у використанні бюджетних коштів. В цілому необхідно поліпшити використання наявного фінансового і економічного потенціалу територій, систематично узагальнювати матеріали, вивчати тенденції, вносити пропозиції щодо оптимізації фінансового стану, мобілізації резервів та розробки рекомендацій щодо ефективної реалізації фінансово-кредитної політики.

Проведення фінансового контролю, як правило, закінчується виявленням порушень, але без належної реалізації матеріалів перевірки поліпшити роботу суб'єкта господарювання, що ревізується, неможливо. Запобіганню порушень сприяють такі заходи, як обговорення результатів перевірок чи ревізій на нарадах, проведення консультацій тощо, тобто заходи, які не належать до контрольних.

Нинішні перетворення в організації контрольно-ревізійної роботи на практиці зводяться до системи контролю, яка встановилася за період незалежності, тобто ревізії і перевірки як форма управлінської діяльності. Тому як би хто не хотів ухилитись від контролю, але все одно кожна державна, акціонерна або приватна структура неминує буде вимушена повернутися до них, а тим більше до аналізу фінансово-господарської діяльності, з тим щоб мати чітке уявлення про дійсний стан справ.

Реалії сьогодення характеризують постійний розвиток економіки та зміну структури, форми і методів контролю, тобто всю систему фінансового контролю.

Поряд з цим головною задачею фінансового контролю, зокрема, аналізу фінансово-господарської діяльності повинна сприяти:

- 1) збільшенню накопичень і зростанню прибутковості;
- 2) впровадженню жорсткого режиму економії і ефективного використання матеріальних та фінансових ресурсів;
- 3) збереженню державної, приватної та інших форм власності та у використанні коштів.

Отже, контроль – це діяльність, спрямована на попередження, фіксацію й усунення недоліків у різних сферах економіки.

Види контролю найчастіше розрізняють за організаційними формами, до яких належать: державний, відомчий та аудиторський.

Державний контроль здійснюють відповідні офіційні органи контролю та управління (Державна контрольно-ревізійна служба, Державна податкова адміністрація, різного роду інспекції тощо).

Державний відомчий контроль покладено на міністерства, комітети, інші органи державного управління. Вони наглядають за діяльністю підпорядкованих їм підприємств, організацій та установ.

Поряд з державним слід розрізняти відомчий контроль, організований на підприємствах всіх форм власності, яким є внутрішньогосподарський контроль, відомий як відомчий контроль за діяльністю структурних підрозділів – він організовується на підприємствах, в організаціях, установах і проводиться штатними працівниками цих підприємств.

Наявність приватної форми власності закономірно призвела до аудиторського контролю, який провадять незалежні особи (аудитори), аудиторські фірми, уповноважені суб'єктами господарювання. Таку перевірку ініціюють суб'єкти господарювання або ж її влаштовують у випадках, передбачених чинним законодавством.

Залежно від джерел інформації, які використовуються, контроль поділяють на:

- документальний, коли, вивчаючи первинні документи, облікові реєстри та звітність, фахівці перевіряють достовірність господарських операцій та їх відповідність чинному законодавству;
- фактичний, при якому перевірка має форму обстеження, переобліку, інвентаризації, у ході яких з'ясовують кількісний та якісний стан об'єкта.

Обидва види контролю тісно взаємопов'язані і лише у поєднанні дають змогу оцінити фактичний стан об'єкта контролю.

За часом здійснення контроль поділяють на попередній, поточний (оперативний) і наступний.

Попередній контроль здійснюється до прийняття управлінських рішень і виконання господарських операцій, а тому залежно від характеру діяльності підприємств контролю підлягають господарські і фінансові операції.

Поточний (оперативний) контроль здійснюється у ході господарських і фінансових операцій. Він покликаний попереджати помилкові чи незаконні дії за операціями, які вже проводяться, порушення фінансової дисципліни, втрати і зловживання у процесі здійснення операцій. Оперативне втручання у контрольовані операції дає змогу швидко усунути допущені порушення і недоліки.

Наступний контроль починається після здійснення господарських операцій на основі даних, зафіксованих у первинних документах, бухгалтерських реєстрах і звітності. Його мета – з'ясувати найважливіші фактори та причини, що позитивно чи негативно вплинули на раніше виконані господарські операції. Такий контроль допомагає виявити недоліки попереднього контролю, з'ясувати їх причини і намітити конкретні шляхи до виправлення, а також недопущення прорахунків у подальшому.

Попередній, поточний та наступний контроль тісно пов'язані і часто взаємодоповнюються. Поточний надолужує недоліки попереднього, наступний – попереднього і поточного, що значною мірою сприяє поліпшенню всієї системи контролю.

Основним методом здійснення наступного контролю є проведення ревізії фінансово-господарської діяльності певного об'єкта.

Залежно від методів контролю та системи контрольних дій розрізняють ревізію та перевірку.

Перевірка полягає в обстеженні й виділенні окремих ділянок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації або їх підрозділів. За результатами перевірки складають довідку або пишуть доповідну записку.

Ревізія – це метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи чи організації, дотриманням ними законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності. Це спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, а також попередження можливих фінансових зловживань. За результатами ревізії складається акт.

Ревізія за часом здійснення належить до наступного контролю. Вона поєднує прийоми фактичного і документального контролю, що дає змогу найретельніше перевірити господарські операції, ефективність використання коштів, матеріалів і трудових ресурсів. Особливості

ревізій обумовлені специфікою документального і облікового оформлення операцій, а також розвинутою системою внутрішнього контролю. Основні завдання ревізії:

- з'ясування справжнього стану виробництва, зберігання матеріальних цінностей, документів і майна;
- перевірка повноти і правдивості інформації про стан справ на тому чи іншому підприємстві чи установі;
- перевірка достовірності даних бухгалтерського обліку і звітності та відповідності правил їх ведення і складання чинному законодавству;
- розробка пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень для недопущення їх у подальшому.

Ревізії можуть бути плановими – коли здійснюються за планом ревізійної роботи, і позаплановими – коли на те є необхідність та доручення керівництва.

Вони можуть мати тематичний і комплексний характер:

- 1) тематичні ревізії з'ясовують стан справ на окремих ділянках виробничої діяльності;
- 2) комплексні ревізії усебічно перевіряють господарську та фінансову діяльність підприємств, установ чи структурних підрозділів за певний проміжок часу. Отримана інформація відображає фактичний майновий і фінансовий стан суб'єкта, що перевіряється, та результати його діяльності за певний проміжок часу.

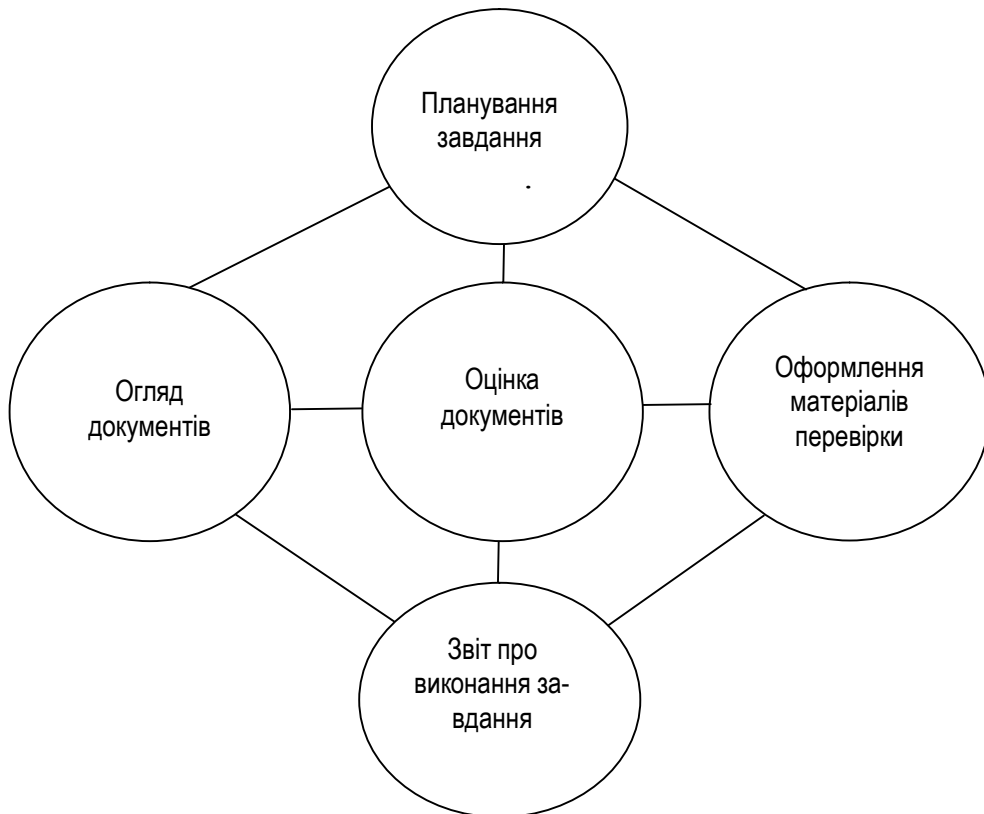
Залежно від масштабів охоплення перевіркою операцій ревізії поділяють на суцільні, вибірккові і комбіновані.

Суцільним ревізіям підлягають лише найважливіші складні операції; вони також проводяться, коли виявлено значні недоліки, порушення або зловживання. У ході таких ревізій за визначений період перевіряють усі без винятку первинні документи, зміст облікових реєстрів та звітності. Це найефективніший вид ревізії, однак і найбільш трудомісткий.

Вибіркові ревізії передбачають перевірку як виробничої діяльності, так і первинних документів і облікових реєстрів за визначені ревізором проміжки часу. Причому важливе значення має правильний вибір документів та облікових реєстрів для перевірки. Відбирають матеріали більш чи менш тривалого періоду, протягом якого могли повторюватися порушення та недоліки.

Комбіновані ревізії поєднують у собі риси перших двох. Ті операції, де можливі порушення, піддають суцільній ревізії, решту – вибіркковій. Якщо у ході останньої виявляють порушення, то відповідна частина операцій зазнає суцільної перевірки.

Отже, ми підійшли до процесу проведення ревізії, що розпочинається з планування. Воно охоплює у загальному вигляді всі стадії ревізійного процесу, тобто огляд документів обліку та іншої наявної інформації, оцінку і перевірку наданої документації з метою виявлення порушень, які оформляються довідками про виявлені порушення по структурним підрозділам, а на їх основі провадиться оформлення матеріалів проведеного контролю відповідним актом. У схематичному вигляді стадії контролю зображено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Стадії проведення контрольної перевірки установи

Таким чином, планування проведення контролю охоплює усі стадії, тобто:

1. Поглиблення знань про установу, де здійснюється контроль шляхом:
  - отримання загальної інформації про діяльність установи, діюче законодавство, фінансової інформації;
  - виявлення змін у структурі, системах обліку і фінансів тощо.
2. Відбір специфічних видів діяльності, в яких необхідно провести документальний контроль діяльності установи шляхом визначення:
  - характеру діяльності, істотності, слабких сторін діяльності, які викликають клопотаність керівництва, змін в системі.

3. Вибрати підхід до проведення контролю:
  - системний підхід, що базується на охопленні всіх сторін діяльності установи;
  - підхід, що базується на даних бухгалтерського обліку та звітності та ін.
4. Визначити вимоги до працівників, які виконують контрольну перевірку, шляхм:
  - підбору фахівців та визначення вимог до їх знань;
  - складання плану перевірки;
  - підготовки та доведення до кожного учасника перевірки переліку завдань.

Після закінчення планування необхідно провести зустріч з клієнтом – керівництвом установи, на якій погодити: цілі, масштаб, звітність, план проведення контролю, час початку і закінчення роботи та виявити інші питання, які потребують перевірки та відповідно внести корективи у план. На цій стадії планування контрольної перевірки закінчується і починається наступна стадія контролю – огляд. Її етапи:

1. *Збір даних для проведення перевірки*, який включає:
  - вивчення існуючої документації;
  - проведення інтерв'ю з персоналом;
  - спостереження за діяльністю суб'єкта господарювання;
  - аналіз даних і звітів.
2. Документальне оформлення меж контролю шляхом застосування схеми вивчення потоку інформації та її опису для проведення перевірки.
3. Застосування методу підтвердження фактів порушень документами шляхом опитування, спостереження, огляду та аналізу доказів, підтвердження проведення окремих операцій з допомогою документів.
4. Огляд і документальне оформлення стану контролю та впливу на нього внутрішнього контролю (при його наявності).

Наступна стадія – *оцінка*. Етапи:

1. Встановлення меж фінансового контролю шляхом анкетування, визначення об'єктів перевірки, виявлення через контроль слабких сторін та невідповідності зовнішнім вимогам і неефективності.
2. Виявлення невідповідностей і неефективності внутрішнього контролю через компенсуючий контроль та документальне оформлення всіх невідповідностей.
3. Виявлення основних необхідних дій внутрішнього контролю, значних упущень і слабких сторін, основних випадків неефективності.

Остання стадія – *оформлення матеріалів перевірки, виявлених невідповідностей у діяльності установи через підтвердження:*

1. Тестування проведених операцій, аналіз досліджень, порівняння, спостереження, перевірки комп'ютерних систем та статистичне дослідження.
2. Підтвердження ефективності функціонування основних систем через істотність, ступінь упевненості керівництва у своїх діях.
3. Обґрунтування виявлених значних невідповідностей і основних випадків неефективної діяльності та причин з оперуванням при цьому необхідними доказами та обґрунтуванням наслідків. Результати підтвердження зібраних матеріалів оформляються актом з додатками.

Результати виявлених порушень обговорюються з керівництвом об'єкта, де проводилася контрольна перевірка, з наданням підтвердження фактів безгосподарності чи порушень та визначенням дати усунення зазначених недоліків.

Таким чином, ми розглянули основні стадії контролю, які включають планування, огляд, оцінку та підтвердження виявлених фактів порушень. Вони завершуються оформленням акта перевірки та підписуються керівництвом об'єкта, включаючи головного бухгалтера, та контролером.

За матеріалами перевірки керівництву направляються пропозиції з встановленим терміном усунення порушень виявлених в ході контрольної перевірки.

§ 2. Державний контроль

З отриманням незалежності і до сьогодні в економіці України відбулися значні зміни. Перехід до ринкових відносин не міг не змінити такі елементи управління, як бухгалтерський облік та фінансовий контроль. З'являються працівники, спеціально зайняті управлінням, що відображає поглиблення розподілу праці. Проходить процес розподілу праці і між працівниками, зайнятими в самому управлінні. Відповідно, виникнення і розвиток функцій управління є неминучим наслідком зростання і розподілу в бюджетній системі.

Під функціями управління слід розуміти особливі види управлінської праці, які представляють ті або інші напрями впливу на керовані об'єкти. До функцій управління належать: планування (прогнозування), організація, регулювання (координація), облік і контроль, стимулювання об'єкта управління.

Планування є визначенням мети розвитку керованого об'єкта і засобів його досягнення, складання плану дій. Воно включає прогнозування розвитку і моделювання поведінки керованих об'єктів.

Організація – вибір і формування структури керованого об'єкта, визначення співвідношень між структурними елементами системи і їх взаємодія. Оцінка розробляється по кожному об'єкту в абсолютних і відносних величинах, але за кінцевими і проміжними показниками на основі зіставлення потенційно можливих і фактичних значень аналізованих елементів системи.

Регулювання направлене на підтримку необхідного співвідношення між різними елементами системи, ліквідацію відхилень від планових завдань у функціонуванні керованого об'єкта.

Облік (аналітичний і синтетичний) проводиться як за днями, так і за певними етапами роботи з метою отримання чітких, документально оформлених результатів роботи того чи іншого суб'єкта. Отже, облік дозволяє отримати підсумкову інформацію і систематизувати її, а також дає можливість використовувати інформаційну базу для розробки програми дії системи на перспективу, тобто майбутній період.

Контроль полягає в накопиченні інформації, спостереженні і перевірці відповідності дійсного ходу і розвитку об'єкта управління розробленому плану.

Стимулювання діяльності бюджетних установ визначається механізмом оплати праці та компенсацій.

Мотивація діяльності бюджетних установ визначається типом систем управління, адже управління в спрощеному розумінні – це вид діяльності з керівництва людьми, а також галузь специфічних знань, які допомагають здійснювати управління. Отже, це певна категорія спеціалістів, що здійснюють роботу по управлінню бюджетними установами.

Таким чином, в цілому управління бюджетних установ слід розглядати як функцію організованих систем, яка забезпечує збереження режиму діяльності, реалізацію програм і цілей. Предметом і продуктом управлінської праці є інформація, під якою розуміються різні види документів, звітів, довідок тощо. Збір, зберігання, пошук, передача, обробка, аналіз інформації для ухвалення рішення (видачі командної інформації) складають основний зміст управлінської праці.

Відповідно, управління фінансами бюджетних установ і організацій – функція, направлена на збереження певної фінансової структури, підтримку її діяльності, реалізацію програм і цілей. Фінансове управління впливає на фінанси держави з метою їх впорядкування, удосконалення і розвитку.

Існують дві принципово різні системи управління:

- директивно-командна, в якій всі види діяльності регулюються державою, а основним засобом дії є відношення влади – підпорядкування з використанням методів адміністративного і економічного примусу, контролю виконання рішень, планів, умов тощо, здійснюване різними інститутами і організаціями; широко використовуються норми і нормативи в механізмі управління; мотив діяльності суб'єктів – виконання планових завдань;
- договірно-планова (ринкова) з мінімально необхідним державним регулюванням, рівноправними відносинами по горизонталі. Їй властива розвинена податкова система замість нормативів, різних силових прийомів, маси випадкових явищ. Вона характеризується децентралізованим керівництвом, ринковим саморегулюванням; основною мотивацією діяльності господарських суб'єктів є отримання прибутку. Не останню роль в управлінні виконує культура, або цінності, що виробляються і визнаються суспільством, а також норми, установки, шаблони поведінки.

У повсякденному житті вищеназвані системи дуже складні, оскільки в чистому вигляді вони відсутні, а функціонують змішані, і поряд з ринковими системами діють механізми тіньової економіки. Фактично, навіть при жорсткій директивній системі управління існувала тіньова економіка.

Отже, тільки усвідомивши і вивчивши різні системи управління в цілому, можна правильно висвітлити управління фінансами при переході до ринкової економіки.

Управління фінансами організовується відповідно до державного устрою через спеціально створювані органи управління.

Управління фінансами повинно забезпечити:

- якнайповніше використання фінансів для оздоровлення економіки країни;
- вдосконалення форм і методів фінансових взаємовідносин господарства з бюджетом;
- розробку заходів щодо забезпечення перспективного зростання фінансових ресурсів;
- мобілізацію грошових коштів і направлення їх на економічний і соціальний розвиток як держави, так і регіонів, міст і районів;
- економічно обґрунтоване планування доходів і витрат;
- доцільне і раціональне використання фінансових ресурсів.

Відповідно до цих задач здійснюються заходи, направлені на своєчасне і повне надходження всіх бюджетних доходів і їх економічне і цілкове витрачання, зниження і ліквідацію дефіциту бюджету; контролюється дотримання фінансової дисципліни; проводиться економічна і

контрольна робота щодо вдосконалення апарату управління, проведенню в життя податкової політики; здійснюється методичне керівництво постановкою і вдосконаленням бухгалтерського обліку як найважливішого засобу контролю за ефективним і раціональним витрачанням всіх видів ресурсів, достовірністю звітних даних.

Слід пам'ятати, що ототожнюючи російський термін “управління” і англійський “менеджмент”, ми дещо грішимо проти істини.

По-перше, говорячи про менеджмент, наприклад, американці бачать фігуру менеджера – людини, суб'єкта управління, який діє в певній організації; при цьому мається на увазі знеособлена система управління. Поряд з цим застосовуються терміни “адміністрація”, “адміністрування”.

По-друге, коли говорять “менеджер”, мається на увазі професійний керівник, який усвідомлює, що він – представник особливої професії, а не просто економіст, фінансист, що займається управлінням. Отже, менеджер – людина, фахівець, яка пройшла спеціальну підготовку і володіє спеціальними методами управління.

Успіхи у розвитку економіки України можуть в значній мірі визначитися новим типом менеджерів у всіх сферах людської діяльності, перш за все у галузі фінансів, зокрема, у бюджеті. Можна сказати, що революційний підйом економіки нашої держави якраз і розпочинається з появою в ролі керуючого (управляючого) новими державними структурами – менеджера.

Відповідно, головною метою суб'єктів господарювання стали не валові показники, а раціональне господарювання на основі всіх форм власності з метою одержання максимуму прибутку. Досягнення цієї мети може бути отримане через використання факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Їхня сукупність дає особливу картину стану менеджменту.

Наведемо фактори, що впливають на ефективність менеджменту. Їх можна умовно розділити по відношенню до управлінської діяльності на такі:

- політичні, економічні, соціальні, технологічні;
- вірогідність фінансової інформації, швидкість її одержання й обробки;
- психологічна впевненість, мотивація, внутрішній настрій, здатність працювати в стресовій ситуації.

Ефективне управління установою, організацією неможливе без повної, достовірної інформації про їх діяльність, яка необхідна менеджеріві будь-якого рівня для контролю і прийняття рішень. Для цього необхідне своєчасне одержання точної інформації про те, що відбувається у керованому підрозділі.

§ 3. Контроль – важливий елемент системи управління

Управління установою, організацією складається з взаємопов'язаних елементів: прогнозування і планування, регулювання і контролю. Розглядаючи їх нарізно, можна помітити, що кожний з них як цілеспрямована діяльність являє собою синтез її складових.

Таким чином, будь-яка управлінська діяльність містить у собі так чи інакше всі названі елементи управління. Визначальним у цьому аспекті є те, що у контролі, ревізіях і перевірках можна спостерігати всю сукупність елементів управління, а на основі аналізу отриманої інформації – вживати системні заходи щодо усунення порушень, а при необхідності вносити зміни в основні параметри функціонування об'єктів перевірки. Отже, управлінська діяльність будь-якого суб'єкта господарювання при всіх позитивних складових потребує контролю.

Контрольний елемент, наприклад, у плануванні бюджету зводиться до необхідності створення умов, за яких контроль стає реальним і змістовним, а також до виявлення необхідності проаналізувати обґрунтованість нормативних документів з цього питання. При здійсненні комплексу регулюючих заходів необхідно передбачити постійний контроль за їх виконанням.

Не можна відкидати і такий важливий момент фінансового контролю, як його ефективність, що залежить від достовірності наданої інформації про стан об'єкта контролю і про можливість проведення регулюючих заходів.

Проведення фінансового контролю, як правило, закінчується виявленням порушень, але без належної реалізації матеріалів перевірки поліпшити роботу неможливо. Запобіганням порушень, поряд з притягненням порушників до відповідальності, сприяють такі заходи, як обнародування результатів перевірок чи ревізій через газету, радіо, проведення консультацій тощо, тобто через заходи, які не належать до контрольних, але мають суттєве значення для запобігання порушень.

Нинішні реформування системи контролю на практиці зводяться до відомої системи контролю, яка встановилася протягом більш ніж десяти років, тобто: періодичність перевірок; опрацювання матеріалів та максимальна їх реалізація і таким чином ревізії і перевірки набувають форм управлінської діяльності.

Перехід до ринкової економіки в цілому змінив структуру, форму та методи контролю, тобто всю систему контролю. До сьогодні завданням фінансового контролю була перевірка:

- складання і виконання бюджетів усіх рівнів, включаючи державний;
- фінансових планів підприємства і галузей господарювання;
- додержання принципів госпрозрахунку і фінансової дисципліни;
- заходів щодо виявлення резервів поліпшення господарської діяльності.

Натомість і у період сьогодення фінансовий контроль має сприяти: збільшенню накопичень і зростанню рентабельності підприємств усіх форм власності, впровадженню жорсткого режиму економії і ефективного використання матеріальних та фінансових ресурсів, збереженню державної, приватної і інших форм власності, та у використанні коштів.

Головною ж функцією фінансового контролю з позицій держави є забезпечення виконання Державного бюджету за доходами і видатками через державні податкові і фінансові органи та казначейство.

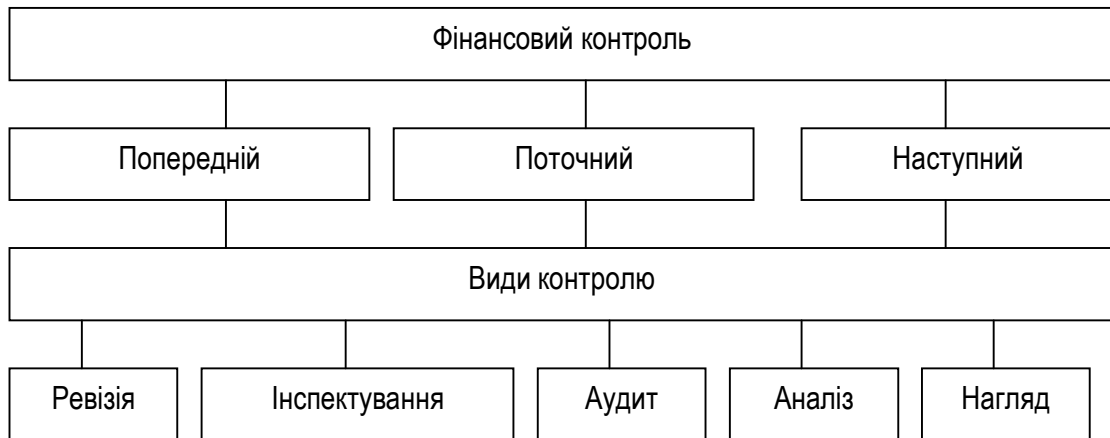
Відповідно розвиток економіки України вимагає використання сучасних підходів і концепцій для розробки механізмів державного регулювання контролюючих систем. Актуальність цього питання зумовлена необхідністю впровадження процесу пошуку і становлення ефективної системи державного управління контролем, побудови організаційної структури системи та їхньої функціональної діяльності, а також шляху удосконалення механізму координації діяльності контролюючих органів.

Слід підкреслити, що в Україні у період сьогодення система контролюючих органів на рівні законодавчої і виконавчої влади відповідає світовій практиці, а аналіз організаційної побудови фінансового контролю, його взаємодії з іншими ланками управління дозволяє визначити, що система управління складається із чотирьох основних частин:

- 1) органи державної влади і управління;
- 2) контроль державних органів управління фінансовим та контрольно-ревізійним процесом в Україні;
- 3) органи фінансового контролю та контрольно-ревізійної системи;
- 4) особливі види контролю – інспектування, аудит, банківський нагляд.

Зрозуміло, що стабільний розвиток економіки стимулює розвиток державної контрольно-ревізійної системи та впровадження дієвої системи ефективного фінансового контролю, за рахунок удосконалення контрольно-ревізійної діяльності.

На наш погляд, для більшого сприйняття доцільно представити фінансовий контроль у схематичному вигляді як це зображено на рисунку 2.2.

Рис. 2.2. Фінансовий контроль і його види

Отже, фінансовий контроль поділяється на попередній, поточний і наступний:

- *попередній контроль*. Його мета – попередити порушення законів, нецільового використання бюджетних та інших коштів, перекрити шляхи до порушень і крадіжок;
- *поточний контроль* провадиться всіма фінансовими і господарськими органами у процесі використання коштів, ведення аналізу, перевірок та обстежень;
- *наступний контроль* здійснюється після надходження коштів чи проведення видатків, коли перевіряється: виконання бюджету по доходам та видаткам, а відповідно повнота і своєчасність надходження доходів; законність видатків; виявлення порушень фінансової дисципліни чи звітності, зловживання, а в результаті розробляються заходи щодо усунення наслідків порушень і притягнення винних до відповідальності.

Для проведення фінансового контролю в усіх міністерствах і відомствах створювались і нині створюються структурні підрозділи – ревізійні управління (відділи), тобто внутрішній контроль, але функції їх інші тому, що вони розповсюджуються лише на державний сектор економіки. До речі, раніше загальне керівництво внутрішнім контролем покладалось на КРУ Міністерства фінансів.

Нині згідно з Законом України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні” від 26.01.93, зі змінами, на органи фінансового контролю покладається:

- перевірка виконання Закону “Про бюджетні права” державними і місцевими органами влади та управління;
- контроль за додержанням фінансової дисципліни установами та організаціями з метою ефективного використання бюджетних і власних коштів;

- контроль за виконанням Державного бюджету органами державного управління усіх рівнів, бюджетними установами, господарськими підприємствами та організаціями у частині виконання зобов'язань перед бюджетом;
- перевірка роботи фінорганів щодо виконання бюджетів усіх рівнів;
- перевірка державного казначейства по цільовому використанню бюджетних коштів.

Контрольні функції, які діяли до переходу на ринкову економіку, а саме, окрім КРУ Мінфіну, покладалися також на:

- органи державної влади і управління;
- органи народного контролю (нині ліквідовані);
- фінансові і банківські органи;
- міністерства і відомства;
- головних бухгалтерів підприємств, організацій і установ;
- різного роду інспекції.

Органи державної влади і управління і зараз є вищими органами бюджетного контролю, оскільки Верховна Рада України і місцеві ради виконують цю функцію, розглядаючи і затверджуючи бюджети та відповідно звіти про виконання бюджетів. Державні органи влади і управління та виконавчі органи на місцях також зобов'язані і контролюють виконання місцевих бюджетів.

За методами ревізії поділяються на суцільні і вибіркові, тематичні, комплексні і часткові:

- *при суцільній ревізії* перевіряються усі документи та матеріальні цінності за ревізований період;
- *при вибірковій* – тільки частина документів (на вибірку) за певний період часу (квартал, місяць, декаду). Практика доводить, що, як правило, виконання бюджетів усіх рівнів потребує комплексної документальної ревізії.
- *комплексна документальна ревізія* потребує перевірки не тільки документів і матеріальних цінностей, а й усієї фінансово-господарської діяльності;
- *тематична* ревізія проводиться за рядом однотипних структур, де перевіряються одні й ті самі питання, наприклад, перевірка фінансових розрахунків підприємств і організацій або установ охорони здоров'я щодо дотримання норм харчування, витрат на медикаменти тощо;
- *часткова* – передбачає перевірку окремих ділянок фінансово-господарської діяльності, або окремих видів витрат, наприклад, інвентаризація товарно-матеріальних цінностей.

Комплексна ревізія охоплює широке коло питань і дозволяє глибоко перевірити діяльність ревізованої організації чи установи. Наприклад, КРУ Мінфіну, як правило, комплексно ревізує галузі освіти, охорони здоров'я, культури та інші бюджетні установи та організації. При цьому ревізії поділяються на планові і позапланові. Практика ж роботи показує, що в основному ведеться плановий контроль. Проте виникають ситуації, коли необхідно провести позапланову ревізію, наприклад, надходять сигнали про зловживання, чи, як правило, на прохання слідчих органів, а останнім часом і на прохання власників.

Розвиток ринкових відносин, існування державної, колективної, приватної і змішаної власності започаткували створення нової системи фінансового контролю, який здійснюється:

- за джерелами фінансування (госпрозрахункові, бюджетні та змішані);
- за формами власності;
- за суб'єктами контролю (державний, аудиторський);

У межах проблем фінансово-господарської діяльності перевіряються: формування доходів і видатків бюджету, достовірність звітних даних, контроль і аналіз фінансових результатів, стан бухгалтерського обліку і надання допомоги господарським і бюджетним організаціям щодо налагодження бухгалтерського обліку, економічного аналізу тощо.

Говорячи про структуру контролю державної влади, а особливо у галузі фінансового контролю, необхідно підкреслити особливу роль найвищої інстанції державної влади, яка належить Президентові України. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності країни, дотримання вимог Конституції України. До речі, контрольні повноваження Президента України відрізняються суттєвими особливостями, а саме: він має право самостійного формування норм фінансового контролю, які відображаються в указах і розпорядженнях з фінансово-економічних питань; нагляді за адекватністю норм фінансового контролю, сформованих парламентом і накладанням вето у випадку визначеної невідповідності; самостійне створення і регламентована участь у колегіальному створенні інституцій, покликаних здійснювати фінансовий контроль тощо.

Контрольна функція державної влади в галузі організації фінансового контролю дуже різноманітна.

По-перше, народні депутати України як її представники наділені правом законодавчої ініціативи.

По-друге, право законодавчої ініціативи народних депутатів України на практиці через відповідну процедуру внесення законопроектів та їх розгляду в комісіях і Верховної Ради та Президентом приймається як Закон, обов'язків для виконання всіма органами влади і управління на всій території України.

По-третє, згідно зі ст. 85 Конституції України Верховна Рада може безпосередньо здійснювати функції парламентського контролю.

По-четверте, Верховна Рада як законодавчий орган створює спеціальні інститути фінансового контролю, наприклад, Рахункову палату.

Уряд як орган виконавчої влади виконує функції, спрямовує свої дії на виконання завдань соціально-економічного розвитку держави, Державного бюджету, контроль за фінансовою, грошово-кредитною політикою та інші, властиві тільки йому специфічні функції. Ці функції полягають у тому, що для їх виконання створюється мережа міністерств, державних комітетів, які в межах своєї компетенції здійснюють, поряд з іншими обов'язками, фінансовий контроль. Специфічною особливістю виконавчої влади є також розробка підзаконних нормативно-правових актів, які доповнюють, конкретизують і розвивають норми фінансового контролю.

Державне регулювання економічних процесів охоплює всі стадії відтворення: виробництво, розподіл, обмін і споживання – задачі, які вирішує система регулювання і не останнє місце в системі державного регулювання належить контролю.

Створюється також цілісна система державного фінансового контролю, що включає парламентський фінансовий контроль на чолі з Рахунковою палатою, фінансовий контроль у системі виконавчої влади на чолі з Міністерством фінансів і ГоловКРУ України. Обновлюється структура відомчого контролю в міністерствах, інших центральних органах України. Головним у діяльності всіх гілок влади є економічний розвиток держави та контроль за виконанням Державного і місцевих бюджетів.

Контроль за використанням коштів Державного бюджету України здійснюють: 1) Рахункова палата, яка є постійно діючим конституційним органом державного від імені Верховної Ради фінансового контролю, яка їй і підзвітна; 2) Державна контрольно-ревізійна служба та її органи на місцях в областях, містах, районах (далі КРУ).

§ 4. Контрольні функції державної та виконавчої влади

Згідно зі ст. 75 Конституції України Верховна Рада є єдиним органом законодавчої влади в Україні, до компетенції якої входять і питання контролю, які визначаються та встановлюються виключно законами України, серед яких:

- правовий режим власності;
- правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;

- засади зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України, порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;
- порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний режим, відмінний від загального.

Відповідно до цього згідно зі статтею 98 Конституції контроль за використанням коштів Державного бюджету України від імені Верховної Ради здійснює Рахункова палата. Але деякі положення Закону України “Про Рахункову палату Верховної Ради України” Конституційним Судом визнано такими, що не відповідають Конституції. Зокрема, щодо визначення Рахункової палати як органу “вищого державного фінансово-економічного” контролю.

Визнано такими, що не відповідають Конституції України, положення Закону, за якими на Рахункову палату покладено завдання організації і здійснення контролю за своєчасним виконанням “дохідної” частини Державного бюджету; повноваження здійснювати “контрольно-ревізійні” види діяльності, що забезпечують “єдину систему контролю за виконанням Державного бюджету України”, та інші повноваження.

Слід мати на увазі, що при адміністрації Президента України існує Контрольне управління, яке займається питаннями реалізації Президентом своїх функцій як гаранта Конституції та глави держави. Зокрема, згідно з Положенням про Адміністрацію Президента України для виконання своїх функцій Адміністрація Президента:

- аналізує економічні, політичні, соціальні та інші процеси, що відбуваються в державі;
- розробляє пропозиції Президентіві України щодо здійснення заходів, які б забезпечували економічний розвиток та економічну безпеку країни;
- провадить експертизу законів України, які передаються Верховною Радою України на підпис і оприлюднення Президентіві України;
- за дорученням Президента України організує контроль за виконанням законів України, указів і розпоряджень Президента України органами виконавчої влади та їх посадовими особами.

Основними напрямками діяльності Контрольного управління Адміністрації Президента України є перевірки забезпечення конституційних

прав громадян при їх зверненнях в різні міністерства та відомства, зокрема, щодо питань виплати заробітної плати і пенсій, проблем ефективності використання надр, приватизаційних процесів та ін.

Рахункова палата здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від інших органів державної влади. Відповідно до чинного законодавства задачами Рахункової палати України є:

- організація і здійснення контролю за виконанням видаткової частини Державного бюджету України, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів за обсягами, структурою і їхнім цільовим призначенням;
- здійснення контролю за утворенням і погашенням внутрішнього і зовнішнього боргу України;
- контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони навколишнього середовища;
- аналіз виявлених відхилень від показників Державного бюджету України і підготовка пропозицій про їх усунення, а також щодо удосконалення бюджетного процесу в цілому;
- регулярне інформування Верховної Ради України, її комітетів про хід виконання Державного бюджету України і стан погашення внутрішнього і зовнішнього боргу країни, про результати здійснення інших контрольних функцій.

До речі, створена в Україні Рахункова палата – одна з наймолодших інституцій вищого фінансового контролю серед країн світу.

Рахункова палата є колегіальним органом. Основним документом, який приймається за результатами проведених контрольних-ревізійних, контрольних-аналітичних і експертних заходів, який виноситься на розгляд Колегії Рахункової палати і затверджується нею, є звіт.

Повноваження Рахункової палати щодо аналізу бюджетного процесу і забезпечення єдиного безперервного контролю за виконанням Державного бюджету реалізуються при здійсненні Рахунковою палатою щоквартальних, піврічних і річних аналізів виконання Державного бюджету України, наданні висновків про виконання дохідної частини Державного бюджету України, а також при експертизі проектів Державного бюджету України на наступний бюджетний рік.

Інформаційно-аналітична система Рахункової палати дозволяє забезпечувати в автоматизованому режимі збір, нагромадження, аналітичну обробку, збереження і видачу необхідної для роботи інформації. У перспективі, відповідно до Національної програми інформатизації, ця система повинна стати базовим елементом єдиної автоматизованої системи державного контролю за виконанням Державного бюджету,

фінансуванням загальнодержавних програм, використанням кредитних ресурсів.

В листопаді 1998 року Рахункова палата була прийнята в Міжнародну організацію вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), що поєднує під егідою ООН вищі органи фінансового контролю близько 170 країн світу, а у травні 1999 року на Конгресі Європейської організації вищих органів фінансового контролю (EUROSAI) Рахункова палата України стала також членом EUROSAI. Отже, Рахункова палата являє собою дієздатний конституційний орган незалежного фінансового контролю в Україні.

Контроль є важливою ознакою державного управління, адже він багатогранний. У залежності від того, на якому рівні і в якій якості він розглядається, контроль може бути охарактеризований як функція.

Функція контролю в державному управлінні складається з аналізу і порівняння діяльності суб'єктів підприємництва в тій або іншій галузі з вимогами, які поставлені перед ними, відхиленнями у виконанні поставлених задач і причинах цих відхилень, а також оцінкою діяльності і доцільності саме такого шляху. Така специфічність призначення контролю і дає можливість виділити його серед інших функцій управління, створити спеціальні органи, що не виконують або майже не виконують інших, крім контролю, державних функцій, визначити компетенцію органів.

Сутність фінансового контролю полягає у вивченні, порівнянні, виявленні і фіксації проблем, відображенні в обліку господарських операцій і вживанні заходів щодо їх вирішення, усунення порушень і попередження, а тому система державного фінансового контролю повинна будуватися на принципах законності, регулярності, системності і гласності.

З урахуванням напрямків державного управління відбувається формування і корекція діяльності визначених видів фінансового контролю притаманних, наприклад, державному контрольно-ревізійному управлінню.

Виходячи з концептуальних основ адміністративної реформи в Україні, ГоловКРУ:

- 1) це орган, для якого контроль є основною функцією;
- 2) контроль, здійснюваний органами ГоловКРУ, має спеціальний характер;
- 3) як спеціальний контрольний орган ГоловКРУ є органом виконавчої влади зі спеціальним статусом;
- 4) має значні повноваження не тільки в здійсненні контрольних дій, але й у застосуванні до винних відповідних санкцій.

До речі, контроль у сфері державного управління тією чи іншою мірою здійснюють всі органи виконавчої влади. Але їх зміст, обсяг, форми і методи контрольної діяльності мають значні відмінності. Для одних контроль є основною діяльністю, для інших – елементом при виконанні основної функції. Тому управлінський контроль здійснюється як спеціальними органами контролю, так і органами загальної компетенції.

Наприклад, відповідно до п. 5 Положення про адміністрацію Президента України від 19 лютого 1997 року адміністрація за дорученням Президента організує контроль за виконанням законів України, указів і розпоряджень Президента органами виконавчої влади і їх посадовими особами, а згідно зі ст. 116 Конституції України і Кабінет Міністрів має повноваження на здійснення контрольної діяльності.

Таким чином, в Україні створюється складна система органів контролю, яка має різну організаційну форму і положення в системі органів виконавчої влади. Центральне місце серед них належить міністерствам та державним комітетам. Вони мають право приймати в рамках своєї компетенції обов'язкові для міністерств, відомств, підприємств і організацій нормативні акти та давати обов'язкові для виконання вказівки.

Кабінет Міністрів України згідно зі статтею 116 Конституції забезпечує контроль за проведенням фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці і зайнятості населення; розробки і здійснення загальнодержавних програм економічного розвитку України; здійснення управління об'єктами загальнодержавної власності; забезпечення виконання Державного бюджету України; організації і здійснення зовнішньоекономічної діяльності України та митної справи.

Міністерства України в межах своїх повноважень організують виконання законодавчих актів, видають на їх основі накази і контролюють їх виконання. До основних функцій міністерств та інших органів виконавчої влади належать:

- реалізація державної стратегії розвитку відповідної галузі;
- розробка відповідних фінансово-економічних та інших нормативів, механізмів їх впровадження, затвердження галузевих стандартів;
- видача у передбачених законодавством випадках спеціальних дозволів (ліцензій) на проведення окремих видів підприємницької діяльності;
- забезпечення в межах своєї компетенції реалізації державної політики стосовно державної таємниці, контролю за її збереженням у

центральному апарату міністерства та на підприємствах, що належать до сфери його управління.

Для реалізації своїх контрольних функцій міністерство має право притягати до дисциплінарної відповідальності керівників територіальних органів міністерств та підконтрольних підприємств.

Виконавчу владу в областях і районах здійснюють місцеві державні адміністрації, які повинні забезпечити на відповідній території:

- виконання Конституції та законів України, актів Президента, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- виконання державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку;
- підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня, а також місцевим радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Згідно зі статтею 143 Конституції обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного розвитку відповідних територій та контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних рівнів та організують контроль за їх виконанням.

Обласні та районні адміністрації в межах, визначених Конституцією та Законом України “Про місцеві державні адміністрації”, здійснюють на відповідних територіях державний контроль за:

- 1) збереженням і раціональним використанням державного майна;
- 2) станом фінансової дисципліни, обліку та звітності, виконанням державних контрактів і зобов’язань перед бюджетом, належним і своєчасним відшкодуванням шкоди, заподіяної державі;
- 3) додержанням виробниками продукції стандартів, технічних умов та інших вимог, пов’язаних з її якістю та сертифікацією;
- 4) дотриманням правил торгівлі, побутового, транспортного, комунального обслуговування, законодавства про захист прав споживачів.

Значна роль в організації економічного контролю належить різним спеціалізованим контролюючим органам, державним міністерствам та відомствам.

У зв’язку з розширенням масштабів приватизації розширюються і контрольні функції Фонду державного майна України. Фонд та його регіональні відділення відповідно до покладених на них завдань мають право:

- здійснювати контроль за виконанням обов’язків, що передбачені у договорах продажу об’єктів приватизації, та додержанням умов договорів оренди;

- створювати комісії з інвентаризації та оцінки майна, що знаходиться у державній власності, затверджувати акти інвентаризації та оцінки вартості майна;
- контролювати виконання законодавчих актів щодо приватизації державного майна;
- видавати в межах своєї компетенції нормативно-правові документи, обов'язкові для виконання органами державної виконавчої влади, іншими юридичними особами, контролювати їх виконання.

Центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію єдиної державної політики щодо цінних паперів і функціонування фондового ринку в Україні, є Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка виконує такі контрольні функції:

- забезпечує державний контроль за додержанням законодавства України з питань функціонування фондового ринку;
- готує пропозиції щодо запобігання монополізації фондового ринку, створення умов для розвитку добросовісної конкуренції між учасниками фондового ринку та здійснює контроль за їх реалізацією;
- забезпечує контроль за біржовою діяльністю, діяльністю на позабіржовому ринку цінних паперів, видачею дозволів на здійснення діяльності з випуску та обігу цінних паперів та їх анулюванням, додержанням передбачених законодавством обмежень щодо випуску цінних паперів, пов'язаних з використанням коштів, одержаних у кредит;
- забезпечує контроль за рекламою цінних паперів, здійснює заходи, спрямовані на запобігання недобросовісній рекламі у цій сфері;
- розглядає звернення, скарги фізичних і юридичних осіб з питань, віднесених до її компетенції, входить з пропозиціями до фінансових органів про застосування до суб'єктів фондового ринку передбачених законодавством санкцій.

Антимонопольний комітет України здійснює контроль за додержанням антимонопольних вимог при створенні, реорганізації або ліквідації монопольних утворень, а також при придбанні часток (акцій, паїв), що можуть призвести до монопольного становища підприємця на ринку.

Ліцензійна палата України здійснює контроль за додержанням порядку видачі ліцензій органами Державної виконавчої влади, а також за виконанням суб'єктами підприємницької діяльності вимог нормативних актів щодо здійснення видів підприємницької діяльності, які ліцензуються.

Основними завданнями Державного казначейства України є:

- організація виконання Державного бюджету України і здійснення контролю за ним;
- здійснення контролю за надходженням, використанням коштів державних позабюджетних фондів;
- розробка нормативно-методичних документів з питань бухгалтерського обліку, звітності та організації виконання бюджетів усіх рівнів, які є обов'язковими для всіх підприємств, установ та організацій, що використовують бюджетні кошти та кошти державних позабюджетних фондів. Організації, що фінансуються із Державного бюджету, не можуть переказувати кошти іншим суб'єктам із поточних рахунків без попереднього контролю органів Державного казначейства України.

Державна інспекція України по контролю за цінами контролює правильність застосування і економічного обґрунтування цін і тарифів міністерствами, відомствами та підприємствами усіх форм власності.

Державний комітет статистики України здійснює контроль за достовірністю звітних даних та порушеннями звітної дисципліни.

Державний комітет України у справах захисту прав споживачів здійснює державний контроль за дотриманням законодавства України про захист прав споживачів господарюючими суб'єктами незалежно від форм власності, громадянами-підприємцями та іноземними юридичними особами. Комітет перевіряє у господарюючих суб'єктів сфери торгівлі, громадського харчування і послуг якість товарів, дотримання обов'язкових вимог щодо безпеки товарів (робіт, послуг), а також додержання правил торгівлі та надання послуг населенню.

Експортний контроль в Україні здійснюють Урядова комісія з політики експортного контролю та Державна служба експортного контролю в Україні.

Деякі функції у сфері економічного контролю мають: Державний комітет України зі стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт України), Державна митна служба, Державна автомобільна інспекція, Державна пожежна інспекція, Державна санітарна інспекція, Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України. Менш відомі контрольні функції таких органів, як Державна пробірна палата, Державна комісія з питань впровадження електронних систем та засобів контролю і управління товарним та грошовим обігом Торгово-промислової Палати України та інших. Окрім того, в Україні постійно створюються різні тимчасові слідчі комісії та комісії з питань перевірки найбільш нагальних питань господарчої діяльності, таких як: тимчасова комісія з питань забезпечення своєчасної оплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Наявність усіх цих контролюючих органів треба враховувати при організації підприємницької діяльності в Україні. Але найбільш вагомими органами державного економічного контролю в Україні є Державна контрольно-ревізійна служба, Державна податкова служба України та Національний банк України.

Національний банк України контролює додержання касової дисципліни, правил, розрахунків при проведенні господарських операцій, використання кредитів за цільовим призначенням, здійснює емісію грошей та регулює грошові відносини у державі. Національний банк України також контролює діяльність комерційних банків, вносить пропозиції щодо поліпшення їхньої діяльності, а при порушенні діючого законодавства України про банківську діяльність приймає санкції та дієві заходи щодо ліквідації порушень до їх ліквідації включно.

Найбільш повно перевіряють діяльність підконтрольних об'єктів органи Державної контрольно-ревізійної служби України. Головними їх завданнями є: здійснення державного контролю за виконанням бюджету, а саме витрачанням коштів і матеріальних цінностей, їх збереженням, за достовірністю бухгалтерського обліку і звітності, подання пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень нормативних актів та запобігання їм у подальшій діяльності.

Органи Державної контрольно-ревізійної служби тільки за постановою правоохоронних органів мають право проводити ревізії та перевірки суб'єктів підприємницької діяльності. Правоохоронні органи здійснюють свої функції у сфері економічного контролю у взаємодії з іншими міністерствами та відомствами. Згідно з чинним законодавством Національний банк України, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна, Державна податкова адміністрація, Державна контрольно-ревізійна служба, Митна служба України, а також інші державні органи, що мають право контролю за додержанням організаціями та громадянами законодавства України, з метою боротьби з організованою злочинністю зобов'язані:

- а) під час здійснення у межах своєї компетенції контрольних функцій виявляти неправомірні дії організацій та громадян, що свідчать про злочинну діяльність та створення умов для такої діяльності;
- б) передавати відповідним спеціальним органам отримані при здійсненні контрольних функцій та аналізі отриманої інформації відомості, що можуть свідчити про організовану злочинну діяльність;
- в) за дорученням спеціальних органів проводити в межах своєї компетенції ревізії, перевірки та інші контрольні заходи щодо додержання законодавства України організаціями та громадянами;
- г) розробляти пропозиції щодо вдосконалення законодавства, спрямовані на усунення умов, що сприяють злочинній діяльності.

Найбільш значимим органом у сфері економічного контролю є Державна податкова служба України.

Державні податкові інспекції в районах і містах виконують такі функції:

- 1) здійснюють контроль за дотриманням законодавства про податки, інші обов'язкові платежі;
- 2) забезпечують облік платників податків, правильність обчислення і своєчасність надходження цих податків, а також здійснюють реєстрацію фізичних осіб – платників податків;
- 3) контролюють своєчасність подання платниками податків бухгалтерських звітів і балансів, податкових декларацій; розрахунків та інших документів, пов'язаних з обчисленням податків, а також перевіряють достовірність цих документів щодо правильності визначення об'єктів оподаткування і обчислення податків;
- 4) здійснюють у межах своїх повноважень контроль за законністю валютних операцій, додержанням встановленого порядку розрахунків із споживачами з використанням електронних контрольних-касових апаратів і товарно-касових книг, лімітів готівки в касах та її використанням, а також за наявністю свідоцтв про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензій, патентів, інших спеціальних дозволів;
- 5) ведуть облік та здійснюють контроль за погашенням векселів при здійсненні операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах;
- 6) забезпечують застосування та своєчасне стягнення сум фінансових санкцій і адміністративних штрафів за порушення податкового законодавства;
- 7) аналізують причини і оцінюють дані про факти порушень податкового законодавства;
- 8) проводять перевірки фактів приховування і заниження сум податків;
- 9) за дорученням спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю проводять перевірки достовірності документів про оплату податків;
- 10) передають відповідним правоохоронним органам матеріали за фактами правопорушень, за які передбачено кримінальну відповідальність;
- 11) подають до судів позови до підприємств та громадян про визначення угод недійсними і здійснюють стягнення в фонд держави коштів, одержаних ними за такими угодами, а також про стягнення заборгованості перед бюджетом за рахунок їх майна;

- 12) проводять роботу, пов'язану з виявленням, обліком, оцінкою та реалізацією у встановленому порядку безхазяйного і конфіскованого майна;
- 13) розглядають звернення громадян і підприємств з питань оподаткування, а також скарги на дії посадових осіб державних податкових інспекцій;
- 14) здійснюють контроль за наявністю марок акцизного збору;
- 15) роз'яснюють через засоби масової інформації порядок застосування законодавчих та інших нормативно-правових актів про податки.

Окрім того, до органів Державної податкової служби входять спеціальні підрозділи боротьби з податковими правопорушеннями (податкова міліція).

Податкова міліція відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) приймає і реєструє заяви про злочини і правопорушення, віднесені до її компетенції, здійснює в установленому порядку їх перевірку і приймає щодо них передбачені законом рішення;
- 2) здійснює відповідно до закону оперативно-розрахункову діяльність, досудову підготовку матеріалів за протокольною формою, а також проводить дізнання та досудове (попереднє) слідство, вживає заходи щодо відшкодування заподіяних державі збитків;
- 3) веде розшук платників, які ухиляються від сплати податків;
- 4) виявляє причини й умови, що сприяли вчиненню злочинів у сфері оподаткування;
- 5) запобігає корупції та іншим службовим правопорушенням серед працівників Державної податкової служби;
- 6) збирає, аналізує, узагальнює інформацію щодо порушень податкового законодавства, прогнозує тенденції розвитку негативних процесів кримінального характеру, пов'язаних з оподаткуванням.

Таке розмаїття державних контролюючих органів в цілому дозволяє перевіряти та слідкувати за усіма сферами господарської діяльності в Україні.

Доцільність вирішення структурно-організаційних питань виконання функцій контролю залежить від обсягу роботи і необхідності її здійснення. Органи контролю міністерств і відомств виконують свої повноваження згідно з планом роботи затвердженого керівником міністерства чи відомства як щодо самих органів управління, так і щодо суб'єктів, що знаходяться в їхньому підпорядкуванні.

Особливий статус по проведенню контролю діяльності банківської системи має Національний банк України, який:

- 1) має право законодавчої ініціативи;
- 2) здійснює контроль за стабільністю національної валюти – гривні та грошового обігу, валютного контролю тощо;

- 3) проводить нагляд за діяльністю комерційних банків з метою розширення капіталізації банків, збереження їх ліквідності та дотримання нормативів.

§ 5. Система внутрішнього контролю та шляхи її удосконалення

Внутрішній контроль – сукупність процедур, що забезпечують достовірність та повноту інформації, яка передається керівництву підприємства чи установи, дотримання вимог внутрішніх та зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій, збереження, оптимальне використання ресурсів, забезпечення чіткого виконання працівниками службових обов'язків і розпоряджень органів управління.

Для забезпечення чіткої, злагодженої роботи будь-якого суб'єкта господарювання необхідною умовою є створення відділу або структурного підрозділу чи служби, або групи внутрішнього контролю, наприклад, відділу ревізій чи аудиту. Якщо впроваджується відділ аудиту, то тоді потрібен повний його перехід до роботи за стандартами, визначеними для внутрішнього аудиту. Для цього необхідно вирішити такі організаційні та правові питання:

- 1) удосконалити структуру служби внутрішнього аудиту згідно з чинним законодавством і діючими нормативно-правовими актами;
- 2) визначити чисельність працівників служби з урахуванням виконання стандартів аудиту. При цьому слід враховувати, що у зв'язку із значним розширенням повноважень служби внутрішнього аудиту потрібно мати фахівців із більш вузькою спеціалізацією;
- 3) забезпечити службу внутрішнього аудиту фахівцями, які мають практичний досвід роботи у сфері діяльності того чи іншого підприємства чи організації;
- 4) враховуючи специфіку роботи служби внутрішнього аудиту, забезпечити відповідну підготовку фахівців, спеціалізувати їх за окремими напрямками (сферами) діяльності, постійно підвищувати кваліфікацію працівників.

Таким чином, *внутрішній аудит* є незалежною експертною діяльністю, яка проводиться з метою перевірки та оцінки адекватності, ефективності й достатності застосування механізмів системи внутрішнього контролю, стану управління процесами; повноти, своєчасності й достовірності звітності; дотримання принципів і процедур при здійсненні внутрішньогосподарських операцій.

Внутрішній аудит здійснюється службою внутрішнього аудиту, структура, функції та повноваження якої визначаються положеннями, які затверджуються керівництвом суб'єкта господарювання.

За своїм організаційним статусом служба внутрішнього аудиту є незалежним підрозділом і підпорядковується безпосередньо керівникові підприємства чи фірми (президенту, голові правління чи генеральному директору).

У своїй діяльності служба внутрішнього аудиту використовує три основні типи внутрішнього аудиту: аудит фінансової звітності, операційний аудит, аудит дотримання вимог нормативних документів.

Під час аудиту фінансової звітності розглядаються фінансові звіти, дані обліку і пов'язані з ними операції щодо дотримання принципів бухгалтерського обліку; перевіряються операції і достовірність їх відображення в обліку, правильність класифікації активів і пасивів.

Під час операційного аудиту перевіряється фактична наявність активів і пасивів, аналізується діяльність структурних підрозділів з метою оцінки їх роботи, виявляються можливості та розробляються рекомендації щодо її подальшого вдосконалення.

Метою аудиту дотримання вимог нормативних документів є оцінка рівня виконання вимог нормативно-правових актів. При проведенні внутрішнього аудиту застосовуються такі методи: складання контрольних списків питань, визначення послідовності здійснення операцій, супроводження операцій, автоматизація роботи, вибірки, документальний контроль.

Метод складання контрольних списків питань контролю передбачає відповідно до внутрішніх інструкцій служби аудиту перевірку конкретних видів діяльності на тих чи інших ділянках роботи.

Для належного відображення у звітності дотримання процедур внутрішнього контролю і використання відповідної інформації застосовується метод визначення послідовності здійснення операцій (завдання працівникам, які санкціонують, реєструють і відображають у звітності різноманітні операції).

Після відображення загальних і специфічних процедур контролю в документації за допомогою контрольних списків і схем здійснюється перевірка зібраної інформації безпосередньо на місцях, що дає змогу упевнитися в тому, що операції здійснюються правильно (простежується метод супроводження операцій відповідно до даних проходження інформації через систему статистичної вибірки операцій), з використанням інформаційних технологій.

Автоматизовані методи аудиту дають змогу: полегшити перевірку операцій; збільшити обсяги перевірки; пересвідчуватись у наявності фактів конкретних звірянь; виявити розбіжності.

Метод аудиторських вибірок є видом несучільної перевірки, яка здійснюється згідно із законами статистики. Його суть полягає у відборі з усього обсягу операцій, які перевіряються, певної їх частини, яка вивчається, і результати вивчення цієї частини поширюються на всю масу операцій з урахуванням помилки репрезентативності. При відборі одиниці операцій забезпечується однакова можливість потрапляння у вибірку будь-якої з них. Обсяг операцій, які перевіряються, визначається з урахуванням ступеня важливості відповідного виду аудиту для результатів загальної перевірки, особливостей виду діяльності підприємств та складності систем контролю. Цей метод використовується, якщо не вистачає часу для проведення суцільної перевірки, а також у зв'язку з неможливістю або недоцільністю проведення загального аудиту.

Метод документального контролю – перевірка фактичної наявності та руху матеріальних та інших цінностей та їх відповідності даним бухгалтерського обліку.

Головна мета внутрішнього аудиту підприємств – це періодичне здійснення перевірок та оцінка рівня, достатності й ефективності діяльності структурних підрозділів, а також визначення шляхів щодо можливості його удосконалення з метою забезпечення повноти і достовірності обліку та звітності, дотримання чинного законодавства і нормативно-правових актів, а також оцінка внутрішньогосподарських процесів чи операцій.

Внутрішній аудит базується на таких загальних принципах: незалежність; об'єктивність і доброзичливість; професійна компетентність та відповідальність за якість проведених аудиторських перевірок; робота на загальний результат; доступ до інформації структурних підрозділів в обсягах, які потрібні для належного виконання своїх функцій. Висвітливо деякі з основних принципів.

Принцип незалежності аудиту передбачає: незалежний статус служби внутрішнього аудиту щодо підрозділів, які вона перевіряє. Керівники підрозділів не мають права впливати на зміст і обсяги перевірок, що проводиться внутрішнім аудитом.

Керівництво підприємства визначає загальні напрями діяльності служби внутрішнього аудиту та види виробничої чи фінансової діяльності, які слід перевіряти, і дає доручення на проведення спеціальних перевірок. При цьому служба повинна мати доступ до всіх документів,

якщо це потрібно для ефективного виконання покладених на аудиторів обов'язків. Вона не повинна брати участі у виконанні або управлінні іншими видами діяльності, які вона перевіряє. До її обов'язків не входить розроблення та впровадження внутрішніх процедур, підготовка документації або виконання інших робіт, якість яких аудитори повинні перевіряти та оцінювати, та які можуть негативно впливати на її статус.

Служба внутрішнього аудиту може висловлювати рекомендації щодо стандартів систем контролю, яких потрібно дотримуватися при розробленні нових систем і процедур або оцінювати наявні чи заплановані заходи, мета яких – підвищення надійності систем контролю, ефективності виробничих, господарських чи фінансових систем та відповідних процедур. Керівництво не втручається в розроблення та впровадження внутрішніх процедур аудиту, підготовку аудиторського висновку (акта ревізії, перевірки) і форми поточної звітності (повідомної записки) для її подання керівнику.

Принцип об'єктивності при здійсненні внутрішнього аудиту полягає в суворому дотриманні вимог законів України, нормативно-правових актів та має ґрунтуватися на стандартах, відповідній звітності, наявних фактах порушень і недоліків. Компетентність, професіоналізм у поєднанні з доброзичливим ставленням до посадових осіб при проведенні аудиту повинні бути на належному рівні.

Внутрішній аудит повинні здійснювати працівники, що мають високу кваліфікацію, зокрема такі, які мають: теоретичні та практичні знання з бухгалтерського обліку, порядку здійснення операцій; знання в галузі інформаційних систем; спеціалізовані аудиторські навички; знання в галузі побудови та оцінки систем та процедур внутрішнього контролю; навички проведення співбесід і збору необхідної інформації, складання і написання звітів та аудиторських висновків.

Завдання і функції внутрішнього аудиту:

- 1) перевірка та оцінка адекватності, ефективності системи внутрішнього контролю та якості виконання персоналом та керівниками структурних підрозділів покладених на них обов'язків;
- 2) визначення та аудит усіх ризиків, притаманних діяльності підприємства, що перевіряється;
- 3) проведення аудиторських перевірок або ревізій щодо виконання структурними підрозділами забезпечення належного рівня надійності операцій, які проводяться підприємством, а також економічного та ефективного використання власних матеріальних і фінансових ресурсів, збереження коштів і цінностей, стану і достовірності

- бухгалтерського обліку і звітності, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та уникнення їх у подальшому;
- 4) оцінка надійності та цілісності системи обліку і фінансових звітів структурних підрозділів підприємств і адекватності системи внутрішнього контролю і заходів безпеки відповідно до потенційних ризиків (аудит системи внутрішнього контролю), та ефективності та продуктивності використання ресурсів структурними підрозділами суб'єкта господарювання;
  - 5) складання оперативної та передбаченої статорганам звітності за результатами аудиторських перевірок або ревізій для подання керівництву у визначеній ним формі для прийняття заходів по усуненню недоліків та використання у плануванні, визначення дієвості системи внутрішнього контролю.

Працівники служби внутрішнього аудиту несуть повну відповідальність за якість та повноту проведення внутрішнього аудиту, забезпечують нерозголошення інформації, до якої мають доступ.

Служба внутрішнього аудиту всіляко сприяє підвищенню професійного рівня своїх співробітників шляхом навчання, самонавчання та запровадження програм відряджень на стажування.

Робота на загальний результат – співпраця служби внутрішнього аудиту з іншими структурними підрозділами з метою запобігання дублюванню ними виконання своїх функцій, а також можливість максимально використовувати досвід їх роботи при розробленні методологічної бази для підвищення якості проведення аудиторських перевірок.

Доступ до інформації структурних підрозділів суб'єкта господарювання, яка потрібна для належного виконання своїх функцій та надання достовірної інформації керівництву, на практиці означає, що служба внутрішнього аудиту має право: періодично здійснювати аудит всіх структурних підрозділів суб'єкта господарювання з метою запобігання неефективним методам роботи, виявлення фактів шахрайства і недоліків у роботі та недопущення їх повторення; доступу до будь-яких приміщень та ділянок роботи в усіх структурних підрозділах; користування інформацією комп'ютерних систем і програм; вимагання надання докладної інформації, що потрібна для належного проведення перевірки.

Відповідно до завдань керівництва та враховуючи стандарти аудиту, на службу внутрішнього аудиту покладаються такі функції: забезпечення належного рівня системи внутрішнього аудиту; оцінка

внутрішнього контролю, в тому числі його механізмів; перевірка дотримання структурними підрозділами нормативно-правових документів, що регулюють діяльність суб'єкта господарювання; практичне виконання аудиторських перевірок щодо відповідності діяльності структурних підрозділів чинному законодавству та встановленим нормативам, виявлення умов, що можуть призвести до зловживань, нерационального та незаконного використання матеріальних ресурсів, перевірка правильності формування, захисту та збереження інформації; аудит управлінських рішень; проведення ревізій (перевірок) фінансово-господарської діяльності установ і структурних підрозділів підприємств; розроблення контактів з суб'єктами господарювання. Крім зазначеного вище, на службу аудиту покладаються такі завдання: перевірка фактичної наявності активів та рівня забезпечення своєчасного вжиття належних заходів щодо їх захисту та збереження.

Аудиторські перевірки проводяться у тих сферах діяльності, що стосуються: правил, процедур і методів здійснення виробничої діяльності; витрат, прибутків, інвестицій; руху коштів на рахунках; інформаційних систем; систем трансакцій в таких видах діяльності, як продаж, закупка, інкасо, виплата, обмін товарно-матеріальних запасів і виробничих витрат, виробництво, основні засоби, складання платіжних відомостей тощо; фінансових звітів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Повнота надходження і цільовий характер витрат бюджетних коштів потребує чіткого порядку обов'язкової публікації звітів про виконання бюджетів усіх рівнів і забезпечення відкритості процедур розміщення державних замовлень. Важливого значення набуває також деталізація бюджетних статей за кошторисом витрат установ бюджетної сфери, що дозволяє предметно підійти до визначення показників загального державного управління.

Разом з тим необхідно вирішити питання, пов'язані з неефективністю витрачання бюджетних коштів. Для цього необхідно здійснити: упорядкування та оптимізацію мережі бюджетних установ, реалізацію принципу поступового переходу від утримання бюджетних установ до виділення їм коштів для надання суспільних послуг із застосуванням механізму державного замовлення, запровадження паспортів бюджетних програм; посилення контролю за розпорядниками коштів та покращення управління бюджетними ресурсами; удосконалення державного контролю за ефективним витрачанням бюджетних коштів.

Необхідно також продовжити реформування Державного та місцевих бюджетів та взаємовідносин центрального та місцевих органів влади з цього питання; започаткувати середньострокове бюджетне планування та передбачати поступове спрямування частини коштів на розвиток інституційної та інноваційної діяльності держави. Для запобігання неефективному використанню бюджетних коштів та зловживань при їх використанні діє Головне контрольно-ревізійне управління і його органи на місцях.

Розглядаючи основні задачі органів державного фінансового контролю, необхідно сформулювати напрямки удосконалення організації контролю відповідно до вимог комплексної соціально-економічної реформи. Удосконалення організації контролю повинно йти шляхом виявлення тенденцій виникнення фінансових порушень при використанні бюджетних коштів, що дозволяє виявити основні причини, які стимулюють їх виникнення, а саме:

- недостатність попереднього контролю з боку органів управління, розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів за дотриманням чинного законодавства при складанні і погодженні кошторисів доходів і видатків, штатних розкладів та розрахунків по кожній статті видатків відповідно до економічної класифікації;
- відсутність системи належного поточного контролю розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів та державних органів, які здійснюють фінансування у межах затверджених бюджетних асигнувань, за збереженням коштів і матеріальних цінностей, їх економним, раціональним та ефективним витрачанням, дотриманням порядку здійснення бюджетних операцій;
- відсутність методики визначення ефективності використання бюджетних коштів, в основі якої повинен бути розрахунок втрат при зайвому витрачанні фінансових ресурсів. Це стосується, перш за все, придбання (реалізації) товарів, робіт, послуг за цінами, що більш ніж удвічі перевищують середні по країні;
- недосконалість механізму виділення бюджетних коштів суб'єктам підприємницької діяльності, який, зокрема, повинен визначати повний перелік уніфікованих форм документів, на основі яких здійснюється планування, облік і звітування про використання державних ресурсів;
- відсутність порядку визнання недійсними угод, укладених без проведення тендерних торгів, та механізму визнання недійсною процедури закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти, якщо її проведено з порушенням вимог законодавства;

- послаблення вимог і недостатнє реагування з боку керівників усіх рівнів на фінансові порушення, допущені посадовими та матеріально-відповідальними особами, та неналежну роботу бухгалтерських служб, пониження ролі бухгалтерів у здійсненні попереднього і поточного контролю за законністю витрат і використанням майна.

Удосконалення системи контролю за ефективним використанням бюджетних коштів дозволяє покращити роботу контрольно-ревізійної служби, що базується на наступних принципах: нормативному, адаптивному, пріоритетному і правовому. Це стимулює оптимізацію процесу соціально-економічного зростання.

ВИСНОВКИ

Бюджет є головним інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів. Через бюджетне регулювання держава забезпечує розробку основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Ось чому вкрай необхідним є проведення ефективної та виваженої бюджетної політики, спрямованої на вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку, зокрема, стимулювання стійкого макроекономічного зростання, розвитку реального сектора економіки, підвищення рівня життя населення, підтримка малозабезпечених верств населення тощо.

Зрозуміло, що для економічного та соціального розвитку України необхідне підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних взаємовідносин, проведення реформування податкового законодавства через розширення податкової бази за рахунок послаблення фіскального навантаження на економіку з одночасним залученням ресурсів в економічний розвиток.

Таким чином, необхідне посилення впливу бюджету як однієї зі складових системи державного регулювання соціально-економічного розвитку України. Отже, бюджет повинен бути спрямований на подальший соціально-економічний розвиток держави як на довгострокову, так і на середньострокову перспективу, головним завданням яких повинно бути досягнення стійкого економічного зростання в умовах фінансової стабільності, активізації інвестиційних процесів і структурних перетворень та проведення адресної соціальної політики держави.

Виходячи з вищенаведеного, задачею, наприклад, на середньострокову перспективу повинно стати: підвищення збалансованості та реальності бюджету; подальше запровадження ефективної системи перспективного бюджетного планування та прогнозування балансу фінансових ресурсів держави з метою оптимізації їх використання для прискорення соціально-економічного розвитку держави; посилення соціальної спрямованості бюджету та якості надання соціальних гарантій; подальше запровадження програмно-цільового методу планування бюджету з метою посилення обґрунтованості та ефективності використання бюджетних коштів.

Натомість, необхідне удосконалення податкового регулювання, побудова бюджету на реформованій податковій основі, яка б забезпечувала зниження податкового навантаження, введення податкових стимулів інноваційної діяльності та поліпшення адміністрування податків.

Поряд з цим необхідно підвищувати прозорість та ефективність системи взаємовідносин між бюджетами усіх рівнів; поглиблювати реформу міжбюджетних відносин як необхідну умову залучення потенціалу регіонів до забезпечення сталого економічного зростання та підвищення життєвого рівня населення; забезпечити фінансування бюджету з дотриманням принципів фінансової безпеки; зменшити боргове навантаження на бюджет, виважено управляти державним боргом та сприяти розвитку внутрішнього ринку державних запозичень; створити ефективну систему фінансового контролю та її законодавче забезпечення; запровадити додаткові механізми для забезпечення прозорості формування та ефективного використання бюджетних ресурсів.

Підвищення ролі бюджету в економічному розвитку держави повинно здійснюватися за такими основними напрямками: продовження реформ у податковій сфері; посилення контролю за сплатою податків та використанням бюджетних коштів на всіх рівнях бюджетної системи; оптимізація державних витрат; удосконалення програмно-цільового методу складання бюджету; удосконалення міжбюджетних відносин; створення ефективної системи управління державним боргом.

Необхідно ввести в практику роботи правило, за яким використання видаткової частини Державного бюджету повинно бути спрямоване на пріоритетні напрями. Тобто встановити безпосередній зв'язок між виділенням коштів та результатами їх використання. Отже, у сфері видатків бюджету повинна здійснюватися система подальшої оптимізації бюджетних програм. Перехід на якісно новий рівень управління видатками Державного бюджету повинен провадитись за рахунок підвищення ефективності витрат бюджетних коштів, оптимізації бюджетних дотацій та субвенцій, посилення соціальної спрямованості видатків.

Таким чином, витрати бюджету в цілому сприяють реформуванню соціальної сфери, яка включає системи освіти, охорони здоров'я, культури та ін.

Проведення скоординованої економічної і фінансової політики в прийнятті рішень у галузі державних фінансів дозволить підвищити керованість і ефективність фінансово-бюджетних процесів в державі, провести структурно-інституційне реформування економіки та сприяти посиленню інвестиційного клімату.

Аналізуючи дохідну і видаткову частини бюджету, слід відзначити, що видаткова частина бюджету свідчить про постійне зростання необхідності фінансування різних галузей економіки з боку держави. Натомість існує ризик зменшення доходної частини бюджету та постійного зростання необхідності виділення коштів з видаткової частини бюджету для реалізації найважливіших соціальних програм, що призводить до стрімкого зростання саме видаткової частини бюджету, наприклад, за рахунок подорожчання енергоносіїв при незначному зростанні обсягу ВВП та доходів бюджету.

Отже, одним із основних пріоритетів у сфері видатків бюджету є соціальна спрямованість. Тому необхідно приділяти посилену увагу саме соціальним видаткам, які включають такі напрями діяльності держави, як соціальний захист та соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, культура та фізичний розвиток. Відповідно обсяг коштів, спрямований на фінансове забезпечення заходів щодо вирішення найбільш нагальних соціальних проблем і програм, збільшується порівняно з іншими видатками бюджету.

Окрім соціальних видатків, надзвичайно важливим є інвестиційна діяльність держави та підтримка пріоритетних галузей економіки. Тому обсяг видатків на розвиток таких галузей, як вугільна, сільське господарство, транспорт має тенденцію до зростання. Обсяг видатків зведеного бюджету по галузі “Сільське господарство, лісове господарство та мисливство, рибне господарство” враховує видатки на здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів відповідно до законодавства та запровадження обліку в Державному бюджеті фактично сплачених сум податку на додану вартість, які спрямовуються на розвиток галузей тваринництва і рослинництва, здійснення заходів щодо формування державного замовлення на ринку продовольчих товарів, у тому числі ринку зерна, з метою забезпечення продовольчої безпеки держави.

Одним із основних положень формування бюджетних взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням повинен стати чіткий розподіл функцій та стабільний розподіл фінансових ресурсів між Державним та місцевими бюджетами. Причому простежується чітка тенденція зростання питомої ваги доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, що свідчить про початок процесу зміцнення ресурсної бази місцевого самоврядування.

Таким чином, Державний бюджет спрямований на підвищення добробуту населення, вирішення низки фінансових проблем, що мають суттєві економічні та соціальні наслідки для підтримки започаткованого відновлення економіки та створення надійного підґрунтя для

сталого розвитку економіки. При цьому вирівнювання умов господарювання стає основним чинником утвердження в Україні інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку.

Кінцевим результатом такої діяльності повинно стати підвищення конкурентоспроможності економіки за рахунок активізації інвестиційної діяльності та інтеграції національного господарства у світове співтовариство.

Такі дії дозволять підвищити темпи економічного зростання та започаткувати активний вплив бюджетної системи на фінансові зв'язки і потоки між секторами економіки, що стане необхідною умовою подальшого економічного зростання.

Фінансове оздоровлення реального сектора економіки, створення сприятливих макроекономічних умов і проведення виваженої податкової реформи, як правило, стимулюють забезпечення надходжень до Державного та місцевих бюджетів. Загалом такі дії призводять до загальноекономічної рівноваги, збалансованості і соціальної спрямованості бюджету і сприяють створенню інституційних умов для оптимізації бюджетної і податкової системи, формуванню ефективної системи управління державними фінансами. Натомість, фіскальна політика повинна бути спрямована на підтримку фінансової стабільності, що повинно стати основним фактором стимулювання інвестиційної активності.

Повнота надходжень і цільовий характер витрат бюджетних коштів потребують чіткого порядку обов'язкової публікації звітів про виконання бюджетів усіх рівнів і забезпечення відкритості процедур розміщення державних замовлень. Важливого значення набуває впроваджена в дію деталізація бюджетних статей за кошторисом витрат установ бюджетної сфери, що дозволяє предметно підійти до визначення показників загального державного управління.

Прерогативою державної бюджетної системи повинні стати питання активізації розвитку ринку внутрішніх державних запозичень і поступового заміщення зовнішнього боргу внутрішнім, тобто необхідно змінити вектор формування боргової політики держави. Адже внутрішні запозичення тільки перерозподіляють наявні в країні ресурси між секторами економіки.

Реалізація такого підходу до розвитку бюджету та відповідних заходів їх запровадження формує нові тенденції в динаміці та структурі попиту та пропозиції, що прискорить реформування економіки.

Разом з тим необхідно вирішити питання, пов'язані з неефективністю витрачання бюджетних коштів. Для цього необхідно провести удосконалення державного контролю за ефективним витрачанням

бюджетних коштів; започаткувати середньострокове бюджетне планування та поступове спрямування частини коштів на розвиток інституційної та інноваційної діяльності держави.

Отже, в галузі державного фінансового контролю необхідно сформулювати напрямки удосконалення організації контролю відповідно до вимог комплексної соціально-економічної реформи в Україні, що полягають в удосконаленні законодавства про контрольно-ревізійну службу, розширенні комплексності контрольно-ревізійних робіт, активізації аналітичної роботи, поліпшенні координації з іншими контролюючими органами, досягненні прозорості діяльності і т.д.

Функціональна складова органів контролю складається з аудиту бухгалтерської і фінансової звітності, проведення ревізій і перевірок ефективності використання коштів Державного бюджету. Особливу увагу в сучасних умовах необхідно приділити координації діяльності контрольно-ревізійних підрозділів різноманітних рівнів з метою досягнення логічної спрямованості в роботі.

Для забезпечення ефективності функціонування ревізійної служби необхідно посилити вимоги до виявлення порушень у бюджетній сфері і їх ліквідації та стимулювати профілактику порушень. Причому саме на створенні умов, які стимулюють профілактику порушень, необхідно акцентувати увагу, тому що в кінцевому рахунку саме ця складова покликана відіграти головну роль у посиленні динаміки розвитку національної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

---

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30, ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 року. – К. : Атіка, – 2001. – 80 с.
3. Про Державний бюджет України на 2009 рік : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 20, № 21–22, С. 269.
4. Про структуру бюджетної класифікації : постанова Верховної Ради України № 327/96-ВР від 12.07.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – ст. 208. – № 42. – С. 584–601.
5. Про основні положення податкової політики в Україні : постанова Верховної Ради України № 561/96-ВР від 04.12.1996 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – ст. 40. – № 5. – С. 71–75.
6. Довідник працівника Державної контрольно-ревізійної служби : у 2 т. – К. : Дія, 2001. – Т. 1. – 431 с.; Т. 2. – 370 с.
7. Про бюджетну класифікацію та її впровадження : наказ Міністерства фінансів України від 27 грудня 2001 р. № 604 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0604201-01>.
8. Про затвердження Порядку обслуговування Державного бюджету за видатками : наказ Державного казначейства України від 25 травня 2004 р. № 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=za716-04>.
9. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – ст. 170. – № 24. – С. 379–429.
10. Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету : наказ Міністерства фінансів України № 6 від 09.01.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0065-01>.
11. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів доходів і видатків бюджетних установ і організацій : постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2000 р. № 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР000017.html.
12. Андрущенко В. Л. Фінансова думка заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 302 с.

13. Бюджетний менеджмент : підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.
14. Бюджетна система України : навчальний посібник / Юрій С. І., Бескид Й. М., Дем'янишин В. Г. та інші. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.
15. Василик О. Д. Державні фінанси України / Василик О. Д., Павлюк К. В. : підручник. – К. : НІОС, 2002. – 608 с.
16. Держава – податки – бізнес : монографія / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, В. Л. Андрущенко ; за ред. проф. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.
17. Д'яконова І. І. Необхідність узгодження доходів і видатків державного бюджету / І. І. Д'яконова // Вісник Української академії банківської справи. – Суми, 1997. – № 3. – С. 22–26.
18. Д'яконова І. І. Бюджетний дефіцит та методи його оптимізації / І. І. Д'яконова // Фінанси України, 1998. – № 10. – С. 53–59.
19. Д'яконова І. І. Совершенствование методов финансирования дефицита бюджета / И. И. Дьяконова // Экономика Украины. – Киев : Преса України, 1998. – № 11(436). – С. 84–86.
20. Д'яконова І. І. Дефіцит бюджету: система показників та джерела фінансування / І. І. Д'яконова // Вісник Національного банку України. – 1999. – № 5. – С. 45–46.
21. Єпіфанов А. О. Бюджет і фінансова політика України // Єпіфанов А. О., Сало І. В., Д'яконова І. І. – Київ : Наукова думка, 1997 і 1998 (перше і друге видання). – 302 с.
22. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.
23. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посібник / В. І. Кравченко. – К. : Знання, 1999. – 487 с.
24. Опарін В. М. Бюджетна система : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Опарін В. М., Малько В. І., Кондратюк С. Я., Коломієць Г. Б. – 2-ге вид., перероб і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 336 с.
25. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посібник / Пасічник Ю. В. – К. : Знання-Прес, 2002. – 495 с.
26. Федосов В. М. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрямки / Федосов В. М., Опарін В. М., Львовчкін С. В. – К. : КНЕУ, 2002.
27. Башинська О. М. Формування та обслуговування державного зовнішнього боргу / Башинська О. М. // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 67–77.

28. Буковинський С. А. Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні / Буковинський С. А. // Фінанси України. – 2001. – № 5. – С. 24–33.
29. Буковинський С. А. До питання про Бюджетний кодекс України / Буковинський С. А. // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 3–13.
30. Гапонюк М. А. Бюджетна реформа в Україні / Гапонюк М. А., Буряченко А. Є. // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 1. – С. 17–22.
31. Кириленко О. П. Міжбюджетні відносини: стан і проблеми удосконалення / Кириленко О. П. // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 64–69.
32. Колодій С. Ю. Децентралізація бюджетної системи та економічне зростання / Колодій С. Ю. // Фінанси України. – 2001. – № 3. – С. 63–68.
33. Кондратюк С. Я. Становлення і розвиток казначейської системи в Україні / Кондратюк С. Я., Борисенко В.М. // Фінанси України. – 2003. – № 7. – С. 17–26.
34. Луніна І. О. Державні видатки: тенденції і фактори зростання / Луніна І.О. // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 104–110.
35. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин / Луніна І.О. – К. : Наукова думка, 2006. – 432 с.
36. Лютий І. О. Державний борг і ефективність використання державного кредиту / Лютий І. О. // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 99–105.
37. Мельник П. В. Тенденції формування доходів державного бюджету і монетарна політика / Мельник П. В. // Фінанси України. – 2001. – № 6. – С. 24–30.
38. Опарін В. М. Передумови та чинники розбудови ефективної бюджетної системи в Україні / Опарін В. М. // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 126–133.
39. Павлюк К. В. Проблеми формування бюджету розвитку / Павлюк К. В. // Фінанси України. – 2000. – № 1. – С. 59–65.
40. Сало І. В. Формування і розвиток державності, економіки та науки України / Сало І. В., Д'яконова І. І., Соколенко Т. І. – Суми : Козацький вал, 2003. – 543 с.
41. Стельмах В. С. Фінансово-кредитна система України-Росії (XVIII–XX ст.) / Стельмах В. С., Д'яконова І. І., Сало І. В. – Київ : Наукова думка, 1995, 308 с.
42. Сало І. В. Місцеві бюджети кінця XIX початку XX ст. / Сало І. В. – Суми: Слобожанщина, 2000. – 104 с.

43. Стефанюк І. Б. Державне управління і фінансовий контроль в умовах ринку / Стефанюк І. Б. // Фінанси України. – 1999. – № 8. – С. 76–88.
44. Юрій С. І. Бюджетна система / Юрій С. І., Бескид Й. М. – К. : Таксон, 2002. – 256 с.
45. Шевчук В. О. Державні фінанси зарубіжних країн / Шевчук В. О. // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 3–12.
46. Якубовський М. М. Фінансування програм державного рівня: проблеми та шляхи удосконалення / Якубовський М. М., Шкворень Ю. Ф. // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 3–15.

Додаток А

Кошторис бюджетної установи

Затверджений у сумі _____ грн.

(сума літерами і цифрами)

(посада)

(підпис) (ініціали
і прізвище)

(число, місяць, рік)

М.П.

КОШТОРИС
на _____ рік

_____ (код та назва бюджетної установи)

_____ (найменування міста, району, області)

Вид бюджету _____,

код та назва відомчої класифікації видатків та кредитування _____,

код та назва програмної класифікації видатків та кредитування
державного бюджету _____

(код та назва тимчасової класифікації видатків та кредитування
місцевих бюджетів _____)

(грн.)

Показники	Код	Усього на рік	Разом

	зага- спеціаль-		
	льний ний фонд		
	фонд		
	-----+-----+-----+-----		
	1 2 3 4 5		
	-----+-----+-----+-----		
НАДХОДЖЕННЯ - усього	x		
Надходження коштів із загального фонду бюджету	x x		
Надходження коштів із спеціального фонду бюджету, у т. ч.			
- плата за послуги, що надаються бюджетними установами	250100 x		
(розписати за підгрупами)			
- інші джерела власних надходжень	250200 x		

бюджетних установ				
(розписати за підгрупами)				
- інші надходження, у т. ч.			x	
- інші доходи (розписати за			x	
кодами класифікації доходів)				
- фінансування (розписати за			x	
кодами класифікації фінансування за				
типом боргового зобов'язання)				
- повернення кредитів до бюджету			x	
(розписати за кодами програмної				
класифікації видатків та				
кредитування, класифікації			x	
кредитування)				
ВИДАТКИ ТА НАДАННЯ КРЕДИТІВ -				
усього		x		
Поточні видатки		1000		
Оплата праці працівників бюджетних		1110		
установ				
Заробітна плата		1111		
Грошове утримання		1112		
військовослужбовців				
Нарахування на заробітну плату		1120		
Придбання предметів постачання і		1130		
матеріалів, оплата послуг та інші				
видатки				
Предмети, матеріали, обладнання		1131		
та інвентар				
Медикаменти та перев'язувальні		1132		
матеріали				
Продукти харчування		1133		
М'який інвентар та обмундирування		1134		
Оплата транспортних послуг та		1135		
утримання транспортних засобів				
Оренда		1136		
Поточний ремонт обладнання,		1137		
інвентарю та будівель; технічне				
обслуговування обладнання				
Послуги зв'язку		1138		
Оплата інших послуг та інші		1139		
видатки				

Видатки на відрядження	1140			
Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення	1150			
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	1160			
Оплата тепlopостачання	1161			
Оплата водопостачання і водовідведення	1162			
Оплата електроенергії	1163			
Оплата природного газу	1164			
Оплата інших комунальних послуг	1165			
Оплата інших енергоносіїв	1166			
Дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення	1170			
Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	1171			
Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	1172			
Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями	1200			
Субсидії і поточні трансферти	1300			
Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	1310			
Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів	1320			
Поточні трансферти населенню	1340			
Виплата пенсій і допомоги	1341			
Стипендії	1342			
Інші поточні трансферти населенню	1343			
Поточні трансферти за кордон	1350			
Капітальні видатки	2000			
Придбання основного капіталу	2100			
Придбання обладнання і предметів	2110			

довгострокового користування				
Капітальне будівництво (придбання)		2120		
Будівництво (придбання) житла		2121		
Будівництво (придбання) адміністративних об'єктів		2122		
Інше будівництво (придбання)		2123		
Капітальний ремонт		2130		
Капітальний ремонт житлового фонду		2131		
Капітальний ремонт адміністративних об'єктів		2132		
Капітальний ремонт інших об'єктів		2133		
Реконструкція та реставрація		2140		
Реконструкція житлового фонду		2141		
Реконструкція адміністративних об'єктів		2142		
Реконструкція інших об'єктів		2143		
Реставрація пам'яток культури, історії та архітектури		2144		
Створення державних запасів і резервів		2200		
Придбання землі і нематеріальних активів		2300		
Капітальні трансферти		2400		
Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)		2410		
Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів		2420		
Капітальні трансферти населенню		2430		
Капітальні трансферти за кордон		2440		
Нерозподілені видатки		3000		
Надання внутрішніх кредитів		4110		
Надання кредитів органам державного управління інших рівнів		4111		
Надання кредитів підприємствам, установам, організаціям		4112		
Надання інших внутрішніх кредитів		4113		

|-----+-----+-----+-----+-----|
| Надання зовнішніх кредитів | 4210 | | | |

Керівник _____
(підпис) (ініціали і прізвище)
Головний бухгалтер
(начальник планово-
фінансового відділу) _____
(підпис) (ініціали і прізвище)

_____
(число, місяць, рік)
М. П.

Наукове видання

Спіфанов Анатолій Олександрович
Д'яконова Ірина Іванівна
Сало Іван Васильович

БЮДЖЕТ УКРАЇНИ

Монографія
У двох книгах

Книга друга
ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

Редактор *Н.І. Одарченко*
Комп'ютерна верстка *Н.А. Височанська*

Підписано до друку 18.06.2010. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 10,48. Умов. друк. арк. 11,75. Тираж 300 пр. Зам. № 941

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК, № 3160 від 10.04.2008

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 5